

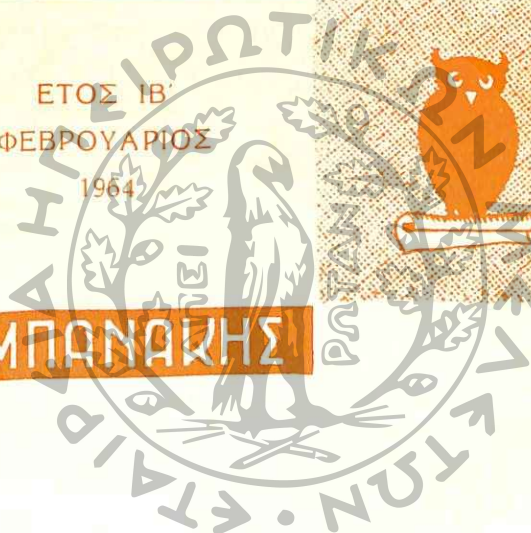
Σχολείο και Ζωή

2

ΜΗΝΙΑΙΑ
ΠΑΙΔΑΓΟΓΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΟΡΗΣΙΣ

ΕΤΟΣ ΙΒ'
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ
1964

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

«ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

Εκδίδεται τὴν 1ην ἐκάστου μηνός.

Διευθυντής: Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

Διαχειριστής: ΑΝΔΡ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

Γραφεῖα: Περικλέους 21 — Ἀθῆναι

«L'ECOLE ET LA VIE»

REVUE MENSUELLE DE PÉDAGOGIE

Directeur: G. ZOMPANAKIS

Gérant: A. ZOMPANAKIS

Rue: Périclès 21 — Athènes

Année 12 FÉVRIER 1964

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ἑσωτερικοῦ:

Ἑτησίᾳ Δρχ. 90

Γιὰ τὰ Σχολεῖα » 90

Γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς » 60

Τὸ τεῦχος » 8

Ἑξωτερικοῦ:

Γιὰ Ἑκπαιδευτικοὺς: 1 λίρα Ἀγγλίας ἢ δολλάρια 2,80 (Ἑτησίᾳ).

Γιὰ σχολεῖα: 1 λίρα Ἀγγλίας καὶ 10 σελλίνια ἢ δολλάρια 4. (Ἑτησίᾳ).

Ἡ συνδρομὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Ἰανουάριο ἐκάστου ἔτους καὶ προπληρώνεται Συνεργασία, γράμματα, ἐπιταγὲς κλπ. στὴ διεύθυνση: Περιοδικὸ «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ» ὁδὸς Περικλέους 21 Ἀθῆνας (Κ). Τηλ. 27-173.

ΕΤΟΣ ΙΒ'

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1964

ΤΕΥΧΟΣ 2

Διευθύνσεις κατὰ νόμον: Διευθυντοῦ: Βασ. Σοφίας 8 — Νέα Σμύρνη.
Τυπογραφικαὶ Ἔργασίαι:
Γερ. Α. Γεωργιάδης Ὁδὸς Βαλτετσίου 62 — Ἀθῆναι — Τηλ. 624-692

Ἐγγράφονται συνδρομητὰ καὶ πωλοῦνται προηγούμενα τεύχη τοῦ περιοδικοῦ «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ» εἰς τὰ Γραφεῖα μας
ΟΔΟΣ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ 21 — ΑΘΗΝΑΙ — ΤΗΛ. 227.173

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ. Ζομπανάκης: Τὸ παραφόρτωμα τῶν μαθητῶν	σελ. 49
Εὐρ. Σούρλα: Pestalozzi	» 54
Κ. Χανιώτης: Θεόφιλος Βορέας	» 57
Α. Βουγιούκας: Ἑπαγγελματικὴ κατάρτισις φυσικομαθηματικῶν	» 68
Π. Βαλσαμάκης: Μορφές δημιουργικῆς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς στὸ 25ο Δημοτικὸ Σχολεῖο Ἀθηνῶν	» 74
Ν. Ντασκαγιάννη: Τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ θέσις τῆς οἰκογενείας τοῦ χωριοῦ, γιὰ τὴ μόρφωσι τοῦ παιδιοῦ	» 84
Διεθνὴς Ἑκπαιδευτικὴ Κίνησις:	» 87
Ἑλληνικὴ Ἑκπαιδευτικὴ Κίνησις:	» 91
Εὐρ. Σούρλα: Κριτικὴ τοῦ Βιβλίου	» 94

«ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

Ἔτος ΙΒ'

Φεβρουάριος

Τεῦχος 2

Τὸ παραφόρτωμα τῶν μαθητῶν

Γονεῖς καὶ μαθητὰι προσπαθοῦν ἀνάλογα μὲ τὶς δυνάμεις τῶν νὰ ἀνταποκριθῶν στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ σχολείου, ποὺ θέτει καὶ προβάλλει ὁ δάσκαλος. Σὲ ἀμέτρητες σπιτικές ὥρες, ποὺ πολλαπλασιάζουν ἀσυναίσθητα τὶς ἐπίσημες ὥρες τοῦ ἐβδομαδιαίου προγράμματος καὶ χαρακτηρίζονται σὰν σιωπηρὴ ἐξωσχολικὴ ἐργασία, ὁλοκληρώνεται ἢ συμπληρώνεται ὅ,τι δὲν μπόρεσε νὰ δημιουργήσῃ τὸ σχολεῖο στὰ δικά του πλαίσια «ἀπὸ ἔλλειψη χρόνου».

Ποῦθενὰ δὲν εἶναι γραμμένο, ὅτι ἡ διδακτικὴ τέχνη τοῦ διδασκάλου πρέπει νὰ καταθέτῃ τὰ ὅπλα μπροστὰ σὲ ὁποιαδήποτε δυσκολία γιὰ νὰ ξαλαφρώσῃ. Ὅταν ὁ δάσκαλος δὲν μπορῇ νὰ ἐκπληρώσῃ αὐτό, ποὺ ὑποχρεοῦται ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ θέτει νέους σκοποὺς στὴν ἐργασία του. Ὁ ἐντολοδότης του δὲν θὰ χαιρετίσῃ μόνον ἓνα τέτοιο βῆμα, ἀλλὰ θὰ τὸ περιμένῃ. Ὁ δάσκαλος ὅμως ζητεῖ τὴ θέση τῆς ἐλάχιστης ἀντιστάσεως. Φοβεῖται τὶς κακοτοπιές, θὰ ἠθελε νὰ μὴ θεωρεῖται ὡς ἀδρανὴς καὶ ἀμελὴς καὶ ἐπιροίπει τὴν ἐνοχίαν καὶ τὴν εὐθύνη τῆς σχολικῆς ἀποτυχίας στὸν πῶδ ἀδύνατο: στὸ παιδί.

Ἀντὶ νὰ ἰσοσταθμίσωμε προσεκτικὰ τὶς ἀπαιτήσεις μας μὲ τὴν ἐκτελεστικὴν ἱκανότητα τῶν μαθητῶν καὶ νὰ μὴ ζητοῦμε ἀπὸ τὴ βελανιδιὰ μανταρίνια, ἀναγκάζομε τὸ παιδί ποὺ ἀπὸ τὸ φυσικὸ του διψᾷ γιὰ κίνησι καὶ δράσι, νὰ ἐργάζεται «πνευματικὰ» μὴ δυὸ ὥρες περισσότερο, χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ ἐπιτύχῃ αὐτό, ποὺ πετυχαίνει χωρὶς καμὴν δυσκολία τὸ προικισμένο παιδί.

Εἶναι ἀκατανόητο γιὰ μᾶς, πῶς ἡ ἀγωγή ἱκανοποιεῖ τὸν δάσκαλον αὐτό, καὶ τὸν συμβουλεύει νὰ ἀναθέτῃ στὸν «τρόφιμο», ποὺ δὲν προετοιμάζει παρὰ τὶς οἰκιακὰς ἐργασίες, περισσότερη ἐργασία ἢ νὰ τοῦ ἐπιβάλλῃ ὑπερωρίες, ὅπως γὰρ τὸν ἐγκαταρτύνει τὸν ἐπιμελὴ καὶ αὐξάνει τὴν ἐλευθερίαν του. **ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ**

Δὲν μένει νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἐκπαιδευτικὸν καὶ ἐκπαιδευτὸν δὲν ἀντέχει

ΔΩΡΕΑ

ΗΜΕΡΟΜ.

ΑΡΙΘ.

Κ. Κουλιδ

20-7-90

44433

νά σηκώση δέκα κιλά, όταν τοῦ ζητοῦμε νά σηκώση διπλάσιο βάρος· ἀλλὰ τὸν ἐξασκοῦμε πρῶτα καὶ προσπαθοῦμε νά βροῦμε τὰ ὅρια τῆς φυσικῆς του ἀντοχῆς· ἀπὸ ἐκεῖ κατόπιν ἀνεβαίνομε σιγὰ σιγὰ ὡς τὴν πιδὲ μεγάλη ἀπόδοση.

Ὁ γυιὸς σας εἶναι ὀκνηρός!

Πάντοτε οἱ γονεῖς θὰ μποροῦν νά ἀποδείξουν τὸ ἀντίθετο: ὁ νεαρός εἶναι πρόθυμος, ἀεικίνητος, χρήσιμος, ἐπιτήδειος καὶ βολικός. Ἄν μόνο δὲν πιεζόταν τόσο πολὺ! Φυσικά, ἡ μάθησή του!.. Ἀλλὰ ὀκνηρός; Κανένα γερὸ παιδί δὲν εἶναι ὀκνηρό, θέλει πάντοτε νά ἐκτελῇ κάτι, ἐννοεῖται κάτι, ποὺ μπορεῖ πραγματικὰ νά τὸ ἐκτελέσῃ.

Ἡ ἀξιολογικὴ κατάταξη τῶν παιδιῶν δὲν συμφωνεῖ πάντοτε μὲ τὴν ἀξιολογικὴ σειρὰ τῆς διάνοιας. Ὅποιος ἔσκαψε μὲ τὸν ἰδρῶτα τοῦ προσώπου του ἓνα κομμάτι κῆπο, θάπρεπε νά ἔχῃ ἐκτελέσει κάτι περισσότερον ἀπὸ τὸν γείτονα, ποὺ στὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα μελέτησε δώδεκα σελίδες ἀπὸ τὴν πολιτεία τοῦ Πλάτωνος· καὶ ἓνα κορίτσι, ποὺ φύλαξε μιὰν ὥρα τὰ ἀδελφάκια του, ἔκανε κάτι περισσότερον ἀπὸ τὴν συμμαθήτριά της, ποὺ στὸ ἴδιο διάστημα ἔμαθε ἀπ' ἐξω ἓνα ποίημα τοῦ Κ. Παλαμᾶ. Ἀλλὰ τί ἔχει νά ὠφεληθῇ τὸ σχολεῖο ἀπὸ τὸν κῆπο, τί ἔχει νά κερδίσῃ, ἂν μιὰ βασανισμένη μητέρα ἀνακουφίζεται ἀπὸ τὴ φροντίδα τῶν παιδιῶν!

Τὸ σχολεῖο θέλει νά προσφέρῃ μερικὲς ἀντιπροσωπευτικὰς γνώσεις, ποὺ νά διαλαλοῦν τιμητικὰ πολλὰ χρόνια ὕστερα τὴν ἐπιτυχία καὶ τὴν ἀπόδοση τοῦ σχολείου.

Ἐχομε συνηθίσει πιά, νά καθυποβάλλωμε ὅλη τὴ χρονικὴ διάρκεια τοῦ σχολείου κάτω ἀπὸ «σχολικὰς ἐννοιες»: τὸ θεωροῦμε φυσικὸ καὶ αὐτονόητο νά συσχετίζωμε ἐπίσης τοὺς ὅρους «τεμπελιά» καὶ «ἐπιμέλεια» μόνο μὲ τὴ συμπεριφορὰ τῶν παιδιῶν ἀπέναντι τῶν σχολικῶν ἀπαιτήσεων. Ὅποιος ἀμύνεται φυσικὰ καὶ ἐξεγείρεται ἐναντίον τῶν υπερβολικῶν ἀπαιτήσεων, δυσφημίζεται, περιφρονεῖται καὶ ἀπωθεῖται.

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς δασκάλους μας ἔμειναν μιὰ περίοδο στὶς μαθητικὰς κατασκευαστικὰς ἀναγνωρίζουν καὶ ὁμολογοῦν, ὅτι ἡ σχολικὴ κατάταξη τῶν ἀξιῶν δὲ μπορεῖ νά παραμείνῃ ἀκλόνητη μπροστὰ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς πρακτικῆς ζωῆς καὶ τῆς καθημερινῆς πραγματικότητος. Καὶ ὅμως ὁ δάσκαλος μόνιμος καὶ μὲ πολλὴ δυσκολία προστατεύει τὸ παραφορτωμένο καὶ καταπιεσμένο παιδί.

Ὁ δάσκαλος δὲν ἐμποδίζει ποτέ, πῶς δὲν θὰ δηλητηριάζωνται τὰ μαθητικὰ χρόνια τοῦ νέου, ποὺ παρουσιάζει μόνο χειροτεχνικὴ ἰδιοφυΐα.

Τὶς συνέπειες τοῦ ἀδιάκοπου αὐτοῦ παραφορτώματος δὲν πρέπει πιά νά παραβλέπωμε. Ὅποιος διαβάσει προσεκτικὰ τί ἐκθέτουν σήμερον οἱ σχολίατροι καὶ παιδίατροι γιὰ τὴν ψυχικὴ διάθεση πολλῶν μαθητῶν, συναντᾷ πάντα τὰ γνωρίσματα τῆς υπερκοπώσεως καὶ ἐξαντλήσεως, ποὺ σημαίνουν, ὅτι τὸ πατρικὸ σπῖτι, τὸ περιβάλλον καὶ τὸ σχολεῖο φορτώνουν υπερβολικὰ τὸ παιδί: αὐξανόμενη σωματικὴ ἀνησυχία καὶ ταραχὴ, ἐκρηκτικὰς ἀνακλάσεις, χασμήματα, ἀπότομες κι-

νήσεις τῶν μελῶν, μορφασμοί, ἄστατο βλέμμα, ὠχρότης, ἐφιδρώσεις, σεξουαλικοὶ ἐρεθισμοί, ὑψηλὴ εὐαισθησία, νευρικότης, ἀνασφάλεια, ἀναισθησία.

Ὁ δάσκαλος θὰ μποροῦσε νά συνεχίσῃ τὴν ἀπαρίθμηση τῶν βλαβῶν: ἀντιπερισπασμός, ὑψωμένη ἐρεθιστικότης, λησμοσύνη, ἔλλειψη αὐτοελέγχου καὶ αὐτοπειθαρχίας κλπ. Οἱ δυσκολίες τῆς μαθήσεως πᾶνε χέρι-χέρι μὲ τὰ ἐλαττώματα αὐτά. Ἐνεκα τῆς κακῆς προσοχῆς καὶ τῆς ἀδιάκοπης ἐκτροπῆς τῆς θελήσεως αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαναλήψεων, ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἐντύπωση τοῦ μαθήματος, ἡ δημιουργικὴ δύναμη χαλαρώνεται καὶ ὁ μαθητὴς δὲν ἐνδιαφέρεται πιά «γιὰ τίποτε». Οἱ ἐργασίαι ποὺ ἀναθέτομε στὰ παιδιά, ἐγκαταλείπονται καὶ πετοῦνται βιαστικὰ, ἐπιπόλαια καὶ ἄστοργα.

Σὲ τί συνίσταται τὸ παραφόρτωμα τῶν μαθητῶν;

Μποροῦμε νά τὸ καθορίσωμε τόσο λίγο, ὅπως καὶ τὴν κόπωση. Πολὺ γενικὰ μποροῦμε νά ποῦμε: Πρόκειται γιὰ μιὰ σημαντικὴ διαταραχὴ τῆς προσωπικῆς ἰσορροπίας μὲ τὰ ὁποιαδήποτε φαινόμενα τῆς ἐποχῆς. Ἡ ὑπερβολικὴ ὕλικὴ ἐπιβάρυνση παίξει τὸν ἴδιο ρόλο μὲ τὴν ψυχικὴ ἐπιβάρυνση καὶ τὴν παραμέληση.

Ἡ ψυχολογία καὶ ἡ ψυχικὴ ὑγιεινὴ μποροῦν βέβαια νά ἀποτελοῦν γενικὰ τὰ προστατευτικὰ πλαίσια τῆς προσωπικότητος τοῦ παιδιοῦ, παραμένει ὅμως ἔργο τῶν δασκάλων, νά παρακολουθοῦν διαρκῶς μὲ προσοχὴ τὸ διδακτικὸ ὕλικὸ καὶ τὸν τρόπο τῆς ἐργασίας τοῦ σχολείου καὶ νά δημιουργοῦν τὴν ἐξισορρόπηση. Δὲν ἔχουν ὅμως ποτέ τὸ δικαίωμα νά καθορίζουν τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ μορφή τῆς ἐργασίας τους καὶ προσπαθοῦν πολὺ σπάνια νά προστατεύσουν τὸ παιδί μὲ τὴν παιδαγωγικὴ τους σκέψη. Τὸ παιδί εἶναι ἀπασχολημένο πάντοτε καὶ δὲν εἶναι ἐτοιμὸ ποτέ. Χρειάζεται ὅμως ἀνάπαυση, ἐλεύθερο χρόνο, ὅπως καὶ ὁ ἐνήλικος.

Ὁ παιδίατρος ἀπαιτεῖ:			Τὸ σχολεῖο ζητεῖ:		Συμπέρασμα:
Ἡλικία ἔτη	Ὑπνος ὥρες	Ἐλεύθερος χρόνος ὥρες	Σχολικὸς χρόνος ὥρες	Χρόνος ἐργασίας ὥρες	Σύνολον ὥρες
6	13	8	3	1	25
7	12	8	3	1	24
8	12	8	4	2	26
9	11 1/2	7	4 1/2	2	24 5/8
10	11 1/2	7	4 2/3	2 1/2	25 2/3
11	11	6	5 1/3	3	25 1/3
12	10 1/2	5	5 1/3	3	24 5/8
13	10	6	5 1/3	3	24 1/3
14	9 1/2	6	5 1/3	4	24 5/8
15	9 1/2	6	5 1/3	4	24 5/8
16	9	6	5 1/3	5	25 1/3
17	8 1/2	6	5 1/3	5	24 5/8
18	8	6	5 1/3	6	25 1/3

Στόν συναγωνισμόν αὐτὸ τὸ σχολεῖο εἶναι τὸ ἰσχυρότερο μέρος. Ἡ ἐπὶ πλέον ἐργασία ποὺ περιμένει ἀπὸ τὸν μαθητὴ θὰ ἐκτελεσθῇ καὶ πρέπει νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τὸν ἐλεύθερο χρόνον. Ὅταν πλησιάζουν οἱ ἐξετάσεις, ὁ χρόνος αὐτὸς ἐλαττώνεται συνήθως σὲ τρεῖς ὡς τέσσερες ὥρες. Οἱ ὥρες ὅμως τοῦ παιγνιδιοῦ, τοῦ ἀπαιτούμενου ἐλεύθερου χρόνου εἶναι ἀπαραίτητες, γιὰ νὰ ἐπανακτήσῃ καὶ ἀναπληρώσῃ τὸ σῶμα τὶς ψυχικὰς δυνάμεις ποὺ κατανάλωσε, τὴ δύναμη π.χ. τῆς θελήσεως, τῆς παρατηρήσεως κ.ἄ. Ἡ ἀποδοτικὴ δύναμις τοῦ παιδιοῦ εἶναι μεγαλύτερη, ὅταν ὁλόκληρη ἡ ἡμέρα δίνεται στὴ διδασκαλία, ἀλλὰ παράλληλα παρεμβάλλονται ἀνάλογες ὥρες ἀναψυχῆς. Εἶναι πολὺ καλὰ, ἂν ὁ περίβολος τοῦ σχολείου εἶναι τόσο μέγας, ὥστε ὁ μαθητὴς νὰ μπορῇ νὰ περνᾷ ἐκεῖ τὸν ἐλεύθερό του χρόνο.

Βασικὰ θὰ πρέπει κάθε τάξη νὰ ἔχῃ μιὰ προμεσημβρινή ὥρα τὴν ἡμέρα ἐλεύθερη γιὰ νὰ μπορῇ νὰ τὴ χρησιμοποιήσῃ καὶ νὰ τὴν περάσῃ, ὅπως θέλει, στὸ παιγνίδι, στὸ ἀναγνωστήριον, στὸ γυμναστήριον, στὴν αἴθουσα τοῦ θεάτρου ἢ σὲ μιὰ ἄλλη αἴθουσα.

Τὸ νὰ ἀναθέτωμε στὰ δεκάχρονα παιδιά μιὰ ὀκτάωρη ἐργασία καὶ νὰ τὴν ἀνεβάζωμε μὲ τὸν καιρὸ σὲ δώδεκα σχεδὸν ὥρες, αὐτὸ δὲν εἶναι δεῖγμα ἀνωτέρου πολιτισμοῦ, ἀλλὰ κακῆς ὁργανώσεως καὶ προοδευτικοῦ («ὕδροκεφαλισμοῦ») καὶ σωματικῆς ἀχρηστίας καὶ ἀνικανότητος. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἱκανότης τοῦ σωματικὰ ἢ ψυχικὰ ἄρρωστου εἶναι πολὺ χαμηλὴ. Οἱ σχολίατροι καθορίζουν σήμερον ὅτι ἡ ἐπιμέλεια, ἡ παρατηρητικότης καὶ ἡ ἱκανότης τῆς συγκεντρώσεως τῶν μαθητῶν ὑποχώρησε κατὰ 19 ο)ο συγκριτικὰ μὲ τὶς ἐπιδόσεις πρὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου.

Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐνήλικοι κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μαθητείας τοὺς συνήνηντησαν ἐμπόδια στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἰδιοφυΐας καὶ τῶν φυσικῶν τοὺς προδιαθέσεων καὶ ὑποφέρουν ἀπὸ τὶς πολὺ ἢ λίγο ἐκδηλές ψυχικὰς διαταραχάς, ἔρχονται ἐπίσης τὰ παιδιά τοὺς στὸ σχολεῖο σωματικὰ καὶ ψυχικὰ κουρασμένα καὶ ἐπιβαρυνμένα.

Ἡ παραμόρφωσις τοῦ παιδικοῦ σώματος ἀρχίζει τὸ βραδύτερον ἀπὸ τὴ στιγμή, ποὺ τὸ ἐξαναγκάζομε νὰ κάθεται ἀκίνητο στὸ στενὸ σχολικὸ θρανίον καὶ νὰ ἀναπνέῃ τὴν ἀκάθαρτη καὶ μολυσμένη ἀτμόσφαιρα τοῦ σχολείου. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς σχολικῆς του θητείας τὸ παιδί περνᾷ ἀπὸ διάφορους σταθμοὺς ἐξελίξεως: Ἐποχὴ σωματικοῦ ὕψους μεταξὺ τῶν πέντε καὶ ἐπὶ ἑπτὰ ἐτῶν, ἐποχὴ τῆς σωματικῆς πληρότητος μεταξὺ τῶν ὀκτῶ καὶ δέκα ἐτῶν, τοῦ σωματικοῦ ὕψους μεταξὺ ἑνδεκά καὶ δεκαπέντε καὶ τῆς σωματικῆς πληρότητος μεταξὺ δεκαῶν καὶ εἴκοσι ἐτῶν. Στὶς ἐποχὰς τοῦ σωματικοῦ ὕψους, ὁ σκελετὸς καὶ πρὸ πάντων ἡ σπονδυλικὴ στήλη εἶναι ἐξαιρετικὰ εὐκαμπτη καὶ ἐλαστικὴ, ὥστε νὰ παθαίνει πολὺ εὐκόλα παραμορφώσεις μεταξὺ τοῦ ἐνδεκάτου καὶ δεκάτου πέμπτου ἔτους.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1954 τὸ γραφεῖο ὑγιεινῆς μιᾶς

βιομηχανικῆς μεγαλοπόλεως ἐξέτασε 7300 ἀρχαρίους, ἥτοι 3700 ἀγόρια καὶ 3600 κορίτσια. Ἀπὸ αὐτὰ μπόρεσαν νὰ χαρακτηριστοῦν ὡς ἐντελῶς ὑγιῆ μόνον 1700, ἥτοι 800 ἀγόρια καὶ 900 κορίτσια· 370 ἀγόρια καὶ 400 κορίτσια ἔδειχναν καταπληκτικὴν ὠχρότητα.

Οἱ κυριώτερες βλάβες:

1. Παραμόρφωσις τοῦ θώρακος	140 ἀγόρια	70 κορίτσια
2. Παραμόρφωσις τῶν μελῶν	50 »	50 »
3. Κύρτωσις τῆς σπονδυλικῆς στήλης	30 »	25 »
4. Ἐξασθένισις τῆς ράχης	440 »	340 »

Ἀπὸ τὰ 3563 ἀγόρια καὶ 3385 κορίτσια, ποὺ ἐξετάστηκαν τὸ 1953 ἀπὸ τὴ σχολιατρικὴ ὑπηρεσίαν τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ, βρέθησαν μόνον 2592 ἀγόρια καὶ 2435 κορίτσια ἱκανὰ γιὰ ἐπάγγελμα. Τὰ 57,2 % τῶν ἀγοριῶν καὶ τὰ 28 % τῶν κοριτσιῶν εἶχαν ὑγιεινὲς ἢ σωματικὰς βλάβες, ποὺ ἐπηρέαζαν τὴν ἐπαγγελματικὴ τοὺς χρησιμοποίησιν.

Οἱ μισοὶ σχεδὸν μαθηταὶ μπαίνουν στὸ ἐπάγγελμα μετὰ τὸ σχολεῖο μὲ σωματικὰς βλάβες: ἐπίπεδο στῆθος, στρογγυλὴ ράχη, κρεμαστὴ κοιλία, παραμορφωμένα καὶ ἀνίκανα πόδια. Ἡ ἐλαττωματικὴ σωματικὴ στάσις ἐμποδίζει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐσωτερικῶν ὀργάνων καὶ ἐλαττώνει τὴν ἐκτελεστικὴν ἱκανότητα. Δὲν εἶναι ἀρκετό, ἂν πότε πότε, λαμβάνονται ἀντίθετα μέτρα, γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸ κάθε παιδί, ποὺ κινδυνεύει· τὸ κράτος ὀφείλει βασικὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ νὰ ἐπιφέρει μεταβολήν. Ἡ σωματικὴ ἐξέλιξις τῶν παιδιῶν δὲν πρέπει νὰ συμβαδίζει μόνον μὲ τὴν πνευματικὴν, ἀλλὰ καὶ νὰ προηγῇται. Δὲν ἀρκεῖ, ἂν κάθε πρῶτὸ πρὶν ἢ μετὰ τὸ πρόγευμα γίνονται μερικὲς ἐλεύθερες ἀσκήσεις. Καὶ ὅταν ἀκόμη παρουσιάζεται ἑλλειψὶς ἀπὸ χώρους καὶ διδακτικὰς δυνάμεις, πάλιν θὰ ἔπρεπε νὰ εἰσαχθῇ ἡ καθημερινὴ ὥρα τῆς Γυμναστικῆς, ἔστω καὶ ὡς ἐλεύθερη μόνον ὥρα στὸ ἀθλητικὸ γήπεδο. Τί ὠφελοῦν τὰ ὑψηλὰ πνευματικὰ δῶρα καὶ οἱ διανοητικὲς δυνάμεις, τί ὠφελοῦν οἱ πλούσιες γνώσεις, ὅταν σὲ μιὰν ἀποφασιστικὴν στιγμὴ τὸ σῶμα παρουσιάζεται ἀσθενικὸ καὶ ἀρνεῖται ὑπηρεσίαν! Ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν μὲ τὴν κακὴν στάσιν καὶ τὴν στραβὴν σπονδυλικὴν στήλην αὐξάνει ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον. Οἱ σχολίατροι καὶ παιδίατροι τῶν μεγάλων πόλεων ἐξακριβώσαν, ὅτι τὰ 40 ὡς 50 ο)ο τῶν μαθητῶν, ποὺ ἐξέτασαν, παρουσίαζαν ἐλαττωματικὴν στάσιν.

Ὅποιος παρατηρεῖ σχολικὰς τάξεις τῶν μεγαλοπόλεων τὴν ὥρα τῆς ἐργασίας, ἀναγνωρίζει, ὅτι στὰ μισὰ σχεδὸν παιδιά ἔχει μειωθῇ ἡ ἐκτελεστικὴ δύναμις ἀπὸ νευρικὰς διαταραχάς. Οἱ πόλεις γι' αὐτὸ ἰδρύνουν ὑπαίθρια σχολεῖα καὶ ἄλλα μέσα στὰ δάση γιὰ νὰ ἀντεπεξέλθουν ἐναντίον τοῦ κακοῦ αὐτοῦ. Ἡ πείρα ἀπόδειξε, ὅτι στὶς ἐποχὰς τῆς παιδικῆς ἀναπτύξεως οἱ καλοβαλμένες καὶ διαλεκτὲς κινητικὲς ἀσκήσεις ἐξουδετέρωσαν τὶς βλάβες ὕστερα ἀπὸ λίγους μῆνες καὶ ἀνύ-

ψωσαν τις δυνάμεις. Όλα τα παιδιά, που έχουν ανάγκη από μια σκόπιμη μεταχείριση, προσαρμοσμένη στις ιδιαίτερες σωματικές τους ανάγκες, πρέπει να συγκροτούνται δύο ή τρεις φορές την εβδομάδα σε μικρές ομάδες για να εκτελούν γυμναστικές ασκήσεις στάσεως.

Οι Γυμναστές απαιτούν την καθημερινή γυμναστική ώρα και πιστεύουν ότι με αυτό το αντίβαρο κατά της διδασκαλίας θα μπορέσουν πάλι να διαπλάσουν μια γερή νεολαία· αλλά οι προσπάθειές τους θα έχουν τότε μόνον επιτυχία, όταν απολυτρώσουμε τη σχολική διδασκαλία από τον εξαναγκασμό της καθιστικής σιωπής, από την παθητική ακρόαση και απομνημόνευση, όταν τα παιδιά μας θα κινούνται, θα δρούν και θα διδάσκονται ελεύθερα και άβιαστα μέσα σε ανοικτούς και φωτεινούς χώρους εργασίας, μέσα σε σχολικούς κήπους και ευρύχωρες αυλές.

Ο κόσμος του παιδιού είναι δυναμικός. Τα σχολικά μας ιδρύματα, το διδακτικό υλικό και οι τρόποι της διδασκαλίας μας πρέπει να αλλάξουν ριζικά, αν θέλωμε να προσαρμοστούν στη φύση του παιδιού.

Γεώργ. Ζομπανάκης

Έπί τη επέτειώ του θανάτου του (21 Φεβρουαρίου 1827)

PESTALOZZI

“Όλη η Άγωγή πρέπει να είναι θεμελιωμένη στο σεβασμό και στην αγάπη.

Pestalozzi

I

Pestalozzi. Ο μεγάλος ραψωδός της έννοιας της Άγωγής και ο Πατριάρχης της Παιδαγωγικής.

Εκείνος που τα δάκρυά του έτρεχαν από τα μάτια του ταυτοχρόνως με τα δάκρυα των παιδιών που διαπαιδαγωγούσε στο Stanz.

Εκείνος που έμεινε μονάχος από το πρωί έως το βράδυ με τα παιδιά που διαπαιδαγωγούσε στο Stanz.

Εκείνος που από το χέρι Του έπαιρναν τα παιδάκια κάθε τι που ζήτουσε το σώμα ή η ψυχή τους.

Εκείνος που στεκόντανε πλάι στα παιδιά που διαπαιδαγωγούσε για κάθε καθοδήγηση ή παρηγοριά τους.

Ας ακούσουμε με την παρουσιαζόμενη και έφετος ευκαιρία επί τη επέτειώ του θανάτου του, γνώμες του για την Άγωγή, για την αγάπη και για της διδασκαλίας τη μορφή.

II

«Σεβασμός από τον μαθητή στον έαυτό του και σεβασμός από τον δάσκαλο στο μαθητή.

Pestalozzi Denkmal — Zürich¹

Άγάπη από τον μαθητή στους δασκάλους του, αντίστοιχη προς την αγάπη του δασκάλου προς τους μαθητές του.

Από τες δυο αυτές μορφές της αμύλλας, ο μαθητής γνωρίζει την αμύλλα που συνίσταται στην ανασμέτρησή του με τον ίδιον τον έαυτόν του και όχι εκείνη που γίνεται με τον ανταγωνισμό προς τους άλλους.

Ίδου κάποια γνώμη του περί Άγωγής που έκαμε ξεχωριστή έντύπωση και στη Mme de Staël.

1. Φωτογραφία ληφθεΐσα από τον έν Ζυρίχη διατρίβοντα αγαπητόν συνάδελφον της Γαλλικής (Officier d' Academie) Δημόκριτον Έφραιμίδην.
(Offert à Mr Euripides Sourlas de la part de son collegue Mr D. Ephraimidi de Zürich 12.1.1964).

Σὲ κάποια ὁμιλία Του πρὸς τοὺς μαθητὲς του τὴν Πρωτοχρονιά τοῦ 1809, λέγει :

«Τὸ ὄργανο τῆς ἀπελευθερώσεως στὸν ἄνθρωπο κάθε θεϊκοῦ καὶ αἰώνιου στοιχείου ποὺ ὑπάρχει μέσα του τὸ βρίσκει : Μέσα στὴν ἱερὴ δύναμη τῆς Ἀγάπης.»

Καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀλλαχοῦ παρατηρεῖ :

«Σκοπὸς πάσης διδασκαλίας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλος, παρὰ αὕτη αὕτη ἡ ἀνθρωπιά».

Καὶ ἀλλαχοῦ τονίζει :

«Ὅλη ἡ Ἀγωγή πρέπει νὰ εἶναι θεμελιωμένη στὸν σεβασμὸ καὶ στὴν Ἀγάπη»¹.

Pestalozzi

III

Μίλησε ὁ μεγάλος Ραψωδὸς τῆς ἐννοίας τῆς Ἀγωγῆς αὐτῆς... ναί... ποὺ ἔχει ἀνάγκη κατ' ἐξοχὴν ὁ σχολικὸς μας ὀργανισμὸς στὴν τωρινή μας ἰδίως ἐποχὴ—καὶ αἱ γνῶμες Του ποὺ καλύπτουν τὸ βαθύτερον περιεχόμενον τῆς ἐννοίας τῆς Ἀγωγῆς μοιάζουν—οὔτε πολὺ οὔτε λίγο—σὰν Παιδαγωγικὰ ἀντιφeggiσμάτα.

Μὲ συγκίνησιν θὰ φέρομεν πάντοτε στὴ θύμησή μας τὴν ὑπέροχον καὶ ἄφθαστον μορφὴ τῆς Παιδαγωγικῆς ἀγάπης τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ τέκνου τῆς Ζυρίχης.

Καὶ ἐὰν στὴν ἐποχὴ μας δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ φθάσουμε σὲ σημεῖο ὅλοι μας οἱ διδάσκοντες ὥστε τὰ δάκρυά μας νὰ τρέχουν ὅπως τοῦ Pestalozzi μαζί μὲ τὰ δάκρυα τῶν παιδιῶν ποὺ διαπαιδαγωγούμε.

Ἄς ἀντικρύσουμε ὅμως τὸ παιδί :

Ἡ : Σὰν κάποια οὐράνια μελωδία—ὅπως λέγει ὁ Hölderlin.

Ἡ : Ἄς εἶναι πλησιέστερα στὴν καρδιά μας ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα—τὰ παιδιὰ ποὺ εἶναι ξαπλωμένα στὴν ἄμμο καὶ παίζουν : ὅπως λέγει ὁ σοφὸς τῆς Βαϊμάρης ὁ Ὀλύμπιος Γκαίτε.

Ἡ : Ἄς ἀρέσει καὶ σὲ μᾶς νὰ εἴμαστε ξαπλωμένοι ἐκεῖ ὅπου παίζουν τὰ παιδάκια γιατί εἶναι ἄθωα ἀκόμη καὶ στὴν κακία τους, ὅπως διακηρύσσει ὁ Νίτσε στὸν Ζαρατούστραν του.

Πέραν ὅμως ὅλων τῶν ὥς ἄνω ἀπόψεων ἃς ἐνστερνισθῶμεν τὴν γνώμην τοῦ μεγάλου ἥρωος τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Danton, ὅστις διεκήρυξεν ὅτι :

«Ἡ Ἀγωγή εἶναι ἡ πρωταρχικὴ ἀνάγκη γιὰ ἓνα λαό, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου του»².

Μία διακήρυξις δηλαδή, ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ τὸ ἐπαναστατικὸν σύνθημα τῆς ἐποχῆς μας, μία διακήρυξις ποὺ ἐρμηνεύει τὸ βαθύτερον νόημα τῆς ἱερῆς δυνάμεως τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀγάπης καὶ τῆς ἱερῆς δυνάμεως τῆς Ἀγωγῆς τὴν ὁποῖαν πρῶτος διεκήρυξε ὁ Pestalozzi.

Εὐριπίδης Σούρλας

1. Das Ziel alles Unterrichts kein anderes sein kann, als die Menschlichkeit selbst.

Pestalozzi

1. Après le pain, l' éducation est le premier besoin pour le peuple.

Danton

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΒΟΡΕΑΣ

«Ἀριστοτόκος αἰέποτε ἀναδειχθεῖσα ἡ Ἑλλάς οὐδέποτε ἐπαύσατο ἐπίλεκτα ἐκτρέφουσα καὶ διαπρεπὴ τέκνα, ἅτινα καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην ἀτιμήτους ὑπηρεσίας προσήνεγκον καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς πατρίδος εἰς ἀληθὴ θεότητα ἀνήγαγον. Εἶναι δὲ θαυμαστόν, ὅτι καὶ ἐν τοῖς δυσκλήροις καὶ ἀτυχέσι χρόνοις οὐδέποτε διέλιπεν ἡ ἡμετέρα πατρίς γεννῶσα θεσπεσίους καὶ ἐκπρεπεῖς ἄνδρας, πάσης ὑψηλῆς ἰδέας θερμούς ἐραστὰς καὶ ἀκαμάτους θεραπευτὰς. Ὄντως οἱ διάφοροι χρόνοι φωτεινὰς ἀνέδειξαν καὶ ἐκπάγλους καὶ ἰσχυρὰς διανοίας, αἵτινες τὴν σύγχρονον πνευματικὴν δύναμιν ἐκπροσωποῦσαι καὶ τὴν κοινωνικὴν ζωτικότητα ἐμφαίνουσαι περιτρώως μαρτυροῦσι τὴν ἀπαράμιλλον καὶ προνομιούχον τοῦ Ἑλληνος φύσιν. Ἐὰν δὲ τοῦτο ἀληθεύῃ καθόλου λεγόμενον ἐναργέστερον πάντως καὶ ἐκδηλότερον γίνεται ἰδίᾳ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Τὴν ὑψηλὴν ταύτην καὶ θείαν ἐπιστήμην, ἣν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι Ἕλληνας ὡς ἀληθῶς ἐδημιούργησαν καὶ εἰς ἀνέφικτον περιωπὴν ἀνήγαγον οὐδέποτε ἐπαύσατο καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν θεραπεύοντες καὶ κατὰ τὸ δυνατόν προάγοντες».

Τὰ ἀνωτέρω ἐλέχθησαν ἐν προοίμῳ εἰς λόγον ἐκφωνηθέντα τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1926 στὴν αἴθουσα τελετῶν τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς 40ετηρίδος τοῦ Καθηγητοῦ Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου ἀπὸ τὸν μαθητὴν του καὶ καθηγητὴν τῆς ἰδίας Σχολῆς (φιλοσοφικῆς) τοῦ αὐτοῦ Παν/μίου Κων. Λογοθέτην.

Τὰ αὐτὰ παραθέτομεν καὶ ἡμεῖς εἰσαγωγικῶς προκειμένου νὰ σκιαγραφήσωμεν ἀμυδρῶς μιὰ ἐκλιποῦσα ἐθνικὴ φυσιογνωμία, τὴν προσωπικότητα τοῦ Θεοφίλου Βορέα, τοῦ ὑπεραξίου διαδόχου στὴν ἔδρα τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας τοῦ Μ. Εὐαγγελίδου, τὸν ὁποῖον καὶ ὑπερέβαλε, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Εὐαγγ. Παπανούτσου. Τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ποὺ προσέδωκε ξεχωριστὴ αἴγλη, τοῦ φιλοσόφου, ποὺ ἐτίμησε ἐξόχως τὰ ἀνώτατα πνευματικὰ ἰδρύματα τῆς πρωτεύουσας (Παν/μιον καὶ Ἀκαδημία, ἐπὶ 40ετίαν τὸ πρῶτον καὶ 20ετίαν τὸ δεύτερον), τοῦ ἐκλεκτοῦ Ἕλληνος στοχαστοῦ καὶ ἐπιφανοῦς ἐκπροσώπου τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφικῆς κινήσεως καὶ τοῦ μεγάλου ζηλωτοῦ τῆς καθολικῆς ἐπιστήμης (Scientia Universalis) καὶ τῆς ἀρχαιοελληνικῆς κλασσικῆς πνευματικῆς δημιουργίας.

Τὴν βραχυτάτην βιογραφία καὶ περιληπτικωτάτην ἀπόδοσιν τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ «θεσπεσίου καὶ ἐκπρεποῦς αὐτοῦ ἀνδρός» καὶ διαπρεποῦς τέκνου τῆς πατρίδος μας, ποὺ ἀπεβίωσε τὴν 4ην Ἰανουαρίου τοῦ 1954, θὰ ἐπιχειρήσωμε κατωτέρω, γιὰ νὰ ἐξαρθῇ ἡ οὐσιώδης συμβολὴ του στὴν καλλιέργειαν τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν στὴ χώρα μας, καὶ νὰ ἀποδοθῇ μὲ τὴν 10ην ἐπέτειον ἀπὸ τοῦ θανάτου του ἡ προσήκουσα τιμὴ καὶ εὐγνώμοσύνη σ' αὐτόν, τὸν ὑψηλὸ διανοητὴ, ποὺ ἤσκησε τεραστίαν ἐπίδρασιν στὴν ἐξύψωσιν τῆς ἐπιστημονικῆς στάθμης τῶν ἐκπ/κῶν λειτουργῶν τῆς χώρας μας.

Ἀπόγονος ἱστορικῆς οἰκογενείας, ἐγεννήθη στὸ Ἀμαρούσι τὸ 1873. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν του ἀπὸ τὴν Ριζάρειο Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ ἐνεγράφη στὸ τότε φυσικομαθηματικὸ τμήμα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ

1. Κ. Λογοθέτου : «Ἀνάλεκτα» σελ. 219.

Παν/μίου Ἀθηνῶν, ὑπηρετήσας συγχρόνως καὶ πρῶτος βοηθός τοῦ Δημ. Αἰγινίτου στὸ Ἀστεροσκοπεῖο Ἀθηνῶν. Μετενεγράφη ἐν συνεχείᾳ στὴ Θεολογικὴ Σχολή, παρακολουθῶν ταυτοχρόνως καὶ μαθήματα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Ἡ παράλληλη παρακολούθησις καὶ φιλοσοφικῶν καὶ Θεο-

Θεόφιλος Βορέας

λογικῶν καὶ Φυσικομαθηματικῶν σπουδῶν ἀποτελεῖ πειστικὴ μαρτυρία τῆς εὐρείας πνευματικῆς του δομῆς καὶ τῆς θεωρητικῆς του πολυμερείας.

Συνεπλήρωσε τίς σπουδές του ἐπὶ μίᾳ 5ετίᾳ στὴ Λειψία κυρίως, ὅπου ἐμαθήτευσε στὸν μέγα Βούντ, τοῦ ὁποῦ ἔγινε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεστέρους διεθνῶς ὁπαδούς του. Ἐπανελθὼν στὴν Ἑλλάδα ἐξελέγη ὑφηγητῆς τῆς Θεολογίας, διετέλεσε καθηγητῆς καὶ Διευθυντῆς Διδ/λείων (Τριπόλεως, Μαρασλείου, Ἀρσακείου) καὶ τὸ 1912 ἐξελέγη καθηγητῆς τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας στὸ Παν/μιο Ἀθηνῶν¹.

Γιὰ τὴν κατάληψι τῆς ἔδρας αὐτῆς συνηγωνίσθη μὲ τὸν τότε κορυφαῖο Θεολόγο Χρ. Ἀνδρουτσον, χάριν τοῦ ὁποῦ ἐξέδωσε εἰδικό φυλλάδιο², γιὰ νὰ ὑπερασμυνθῇ τῆς ἐπιστημονικῆς του ἀκεραιότητος καὶ νὰ

1. Τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1930-31 ἐδίδαξε τὴν Ψυχολογίαν καὶ τὴν Λογικὴν καὶ στοὺς μετεκπαιδευομένους στὸ Παν/μιο διδασκάλους.

2. «Ἡ περὶ τῆς ἔδρας τῆς φιλοσοφίας κρίσις τῆς κατὰ νόμον ΓΩΚΣ' συσταθείσης ἐπιτροπείας».

μείωσι τὴν ἀξίαν τοῦ πλειοψηφοῦντος ἀντιπάλου του, κατακρίνων τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἐπιτροπῆς καὶ παρέχων διάφορα στοιχεῖα τῆς δράσεώς του ὡς τεκμήρια ἐπιστημονικῆς εὐδοκιμήσεως, μερικὰ τῶν ὁποίων καλὸν εἶναι νὰ παραθέσωμεν κατωτέρω, γιὰ νὰ καταδειχθοῦν οἱ μαθητικὲς του ἐπιδόσεις καὶ τὰ κριτήρια βάσει τῶν ὁποίων ἀξιολογοῦσε τὸν ἑαυτὸν του:

... «Θὰ ἐξετάσωμεν δὲ τὰ πράγματα Sine Ira Et Studio. Περί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς τὸν ἀγῶνα ὑποβληθεισῶν διατριβῶν δὲν θὰ ὁμιλήσωμεν, διότι καὶ πλείονας πραγματείας ἂν εἶχέ τις τῶν ὑποψηφίων ὑποβάλει, δὲν θὰ ἦτο τοῦτο τεκμήριον τῆς σοφίας αὐτοῦ. Τὸ ποσὸν τῆς ἐργασίας οὐδέποτε ὑπῆρξε σαφὲς ἀπόδειξις τῆς ἐπιστημονικῆς παρασκευῆς. Θὰ ἐπιδείξωμεν μᾶλλον τὸ ποιὸν τῶν διατριβῶν, ἵνα πᾶς τις δυνηθῇ ὀρθῶς νὰ κρίνῃ, ἀφ' οὗ τὸ ποιὸν τῆς ἐργασίας ἐλέγχει τὴν ἀληθῆ ἀξίαν τοῦ ἐπιστήμονος...» «ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν ἐπιστημονικῶν διατριβῶν ἡμῶν ἐγράψαμεν τὰ ἑξῆς: ... μετὰ τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς μου ἐν τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ (Βαθμὸς ἀπολυτηρίου Ἀριστα) καὶ τὰς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Παν/μίῳ (Βαθμὸς πτυχίου Θεολ. Σχολ. Ἀριστα) ἐλθὼν εἰς Γερμανίαν κατόπιν διαγωνισμοῦ ἐγενόμην διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας, ἐν τῷ Παν/μίῳ τῆς Λειψίας (βαθμὸς Φιλοσοφίας Ἀριστα)... «Τοιαῦται ἦσαν αἱ ἡμέτεραι διατριβαί. Καὶ εἶναι περὶ φανές, ὅτι διὰ τῆς εἰς τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν ἀναφερομένης πραγματείας γνώμης διαπρεπεστάτων τῆς Γερμανίας φιλοσόφων ἐτάχθημεν παρὰ τοὺς ἐπιφανεστάτους ἐρευνητὰς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, παρὰ τὸν πολὺν Zeller...» «μόνος ὁ εἰσηγητῆς ἐμνημόνευσεν ὅτι εἰργάσθημεν ἐν τῷ ψυχολογικῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ Βούντ, μόνον δ' αὐτὸς ὠμίλησε καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημονικῶν ἡμῶν ἐφοδίων καὶ περὶ τῆς διδακτικῆς ἱκανότητος, ἣν καὶ ὡς ὑφηγητῆς ἐν τῷ Παν/μίῳ ἀπεδείξαμεν ὅτε μετ' εὐφημιῶν καὶ χειροκροτημάτων οἱ φοιτηταὶ καθ' ἕκαστον μάθημα ἡμᾶς ὑπεδέχοντο καὶ ὡς διευθυντῆς καὶ καθηγητῆς τῶν Παιδαγωγικῶν καὶ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐν τοῖς Διδ/λείοις, τῷ ἐν Πελοποννήσῳ, τῷ ἐν Μαρασλείῳ, τῷ Ἀρσακείῳ, ὡς σύμπασα γνωρίζει ἡ Ἑλλάς».

Τὸ 1939 καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ ὀρίου τῆς ἡλικίας ἀπελύθη τῆς θέσεώς του καὶ διεμαρτυρήθη ἐντόνως γιὰ τὴν «πρόωρη» ἀπομάκρυνσί του στοὺς προλόγους τῆς «ψυχολογίας», β' ἐκδόσις, καὶ τῆς «Ἠθικῆς» του. Ἀξίαν εἶναι τὰ κατωτέρω ἀναγραφόμενα: «...Λέγω τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες καὶ μὲ ἠνάγκασαν νὰ ἀποχωρήσω ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης Πνευματικῆς Ἑστίας τοῦ Ἐθνους τῷ 1939 ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἐπιστημονικῆς μου δράσεως καὶ καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἑλλάς, ἥτις καὶ ὡς Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου ἐξόχως μὲ εἶχε τιμῇσει πρότερον καὶ ὡς Πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας, καὶ βραβεῖα εἶχεν ἀπονείμει εἰς ἐμὲ «ὡς περιποιῶντα τιμὴν καὶ κλέος εἰς τὸ Γένος ἡμῶν...» «Ἡ δὲ Διεθνὴς Ἐπιστήμη μὲ ἀνεκήρυσσεν «ὑπέροχον Ἑλληνα σοφόν» καὶ διαπρεπέστατον μυσταγωγὸν τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος «καὶ ἄξιον τοῦ Ἀριστοτέλους διάδοχον ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν» καὶ «πρόμαχον τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως καὶ δημιουργὸν αὐτοτελοῦς ψυχολογίας καὶ φιλοσοφίας ἐν Ἑλλάδι» καὶ εἰς τοὺς ἐταίρους μὲ κατέτασσε ξένων Ἀκαδημιῶν καὶ ἐπίτιμον συγκλητικὸν ἀνεδείκνυε ξένων Πανεπιστημίων καὶ τῶν συγγραμμάτων μου συνίστα τὴν μετάφρασιν εἰς τὰς ξένας γλώσσας».

Τὸ 1946 ἐπανῆλθε μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Ἐξαρχοπούλου εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν «διὰ τὰς μακρὰς πρὸς τὸ Ἔθνος καὶ τὴν Ἐπιστήμην ὑπηρεσίας» καὶ παρέμεινε ἕως τὸ 1949, ὅτε ἀπεσύρθη ὀριστικῶς τῆς ἀκαδημαϊκῆς του στοδιοδρομίας.

Κατὰ τὸ Παν/κὸν ἔτος 1929-30 διετέλεσε Πρύτανης τοῦ Πανεπιστη-

μίου. Κατά την έκθεσιν των πεπραγμένων του, εἰς πανηγυρικὴν συγκέντρωσιν τὴν 7.12.30, στὸ ἀμφιθέατρο τῶν τελετῶν, ἐπεράτωσε τὴν ὁμιλίαν του μὲ τὴν ἐξῆς ἐμπνευσμένη ἀποστροφή: «Ὡνειροπόλησα, σεμνὴ ὁμήγουρις, Πανεπιστήμιον Ἑλληνικόν, οὐδὲν ὑπολειπόμενον τῶν ἀρίστων Πανεπιστημίων τῶν προηγμένων χωρῶν εἰς τὴν τελειότητα, τὴν ἀκρίβειαν, τὴν τάξιν. Σὲ ἐφαντάσθην, εὐγενὴς τοῦ Πανεπιστημίου νεότης, εἰς τὴν ἐπιστήμην σου παρεσκευασμένην προσηκόντως, ζωηρὰν ἔχουσαν τὴν συναίσθησιν τῆς μεγάλης ἀποστολῆς σου, διηνεκῶς μελετῶσαν τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνύψωσιν, σταθερῶς ἀτενίζουσιν πρὸς τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς, ἐναμίλλως ἐργαζομένην ὑπὲρ τῶν ὑψηλῶν ἰδανικῶν τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἀνθρωπότητος»¹.

Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἐξελέγη ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της (1926) καὶ Πρόεδρος αὐτῆς ἐκρημάτισε μετὰ 10ετίαν (1936).

Γιὰ τὴν ἀντικειμενικὴν ἀποτίμησιν τῆς προσφοράς του, τῆς διδακτικῆς καὶ προπαντὸς τῆς συγγραφικῆς, κρίνομε σκόπιμο νὰ παραθέσωμεν κατ' ἀρχὴν περιληπτικὰς κρίσεις τῶν πλέον διακεκριμένων Ἑλλήνων βιογράφων, συναδέλφων, συνεργατῶν, μαθητῶν καὶ ὁπαδῶν του.

Ἐν πρώτοις ὁ ἄλλοτε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης Χ. Θεοδωρίδης, ἀναπτύσσων τὴν φιλοσοφικὴν κίνησιν τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος (1924-1934) σὲ εἰδικὴ διάλεξι, διαμνημονεύει ὡς ἐξῆς τὸν Βορέα: «Ὁ στύλος τῆς Σχολικῆς φιλοσοφίας τοῦ καιροῦ μας παραμένει ὁ καθηγητὴς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Πανεπιστημίου κ. Θεοφ. Βορέας. Εἴκοσι χρόνια τώρα διδάσκει τὴ φιλοσοφία ἢ ὅπως ἀγαπᾷ νὰ λέγῃ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν ἔδρα του διδάσκει τὴ νεότητα καὶ πέρα ἀπ' ἐκεῖ τὸ πανελλήνιο...» «γράφει τὴν ἀρχαῖζουσα κανονικὰ καὶ μὲ συνέπειαν. Ἡ ἔκφρασί του εἶναι καθαρὴ, εὐκολονόητη, οἱ πληροφορίες του ἐξακριβωμένες...» «Τὰ βιβλία του μὲ τὴν ἄρτια τους ἐμφάνισιν, μὲ τὴν διαλεχτὴ τους ὕλη καὶ τὴν πλουσία τους βιβλιογραφία εἶναι χρήσιμα πολὺ καὶ κατατοπιστικά... ἔχει τὴ γενικὴ του θεωρία, στὸ βάθος εἶναι θετικιστὴς, ὁπαδὸς τῆς συνθετικῆς κοσμοθεωρίας»².

Κατὰ τὸν κ. Κ. Γεωργούλην, ὁ Βορέας ἂν καὶ εἶναι θετικιστὴς, ἀποδέχεται τὴν ἐκδοχὴν τοῦ διδασκάλου του Βούντ, ποὺ «δὲν θεωρεῖ τὴν φιλοσοφίαν ὡς ἀπλὴν σύνθεσιν, ἀλλ' ὡς γενικὴν ἐπιστήμην, ἣτις ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ συστηματοποιήσῃ τὰ τελευταῖα πορίσματα τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ μία ἐνιαία καὶ ἀπηλλαγμένη ἀντιφάσεων θεωρία περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν θετικισμόν, ποὺ διακηρύσσει ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀπλὴ σύνθεσις»³.

Σαφέστερος στὶς κρίσεις του εἶναι ὁ ἱστορικὸς τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας Ντίμης Ἀποστολόπουλος, ποὺ χαρακτηρίζει καὶ αὐτὸς τὸν Βορέαν ὡς θετικιστὴν, διότι «δέχεται ὅτι ἡ γνώση, δυνατὴ ὡς ἓνα σημεῖο, εἶναι καρπὸς ἐμπειρίας καὶ νοητικῆς ἱκανότητος καὶ ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι καθολικὴ ἐπιστήμη». Προσθέτει ἀκόμη, ὅτι «ὁ Βορέας, ἐγκυκλοπαιδικὸ πνεῦμα μ' ἀξιοθαύμαστη πολυμάθεια, παραμερίζοντας τὸ Λεξικὸν τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Χρ. Ἀνδρούτσου, προσπάθησε νὰ διαμορφώσῃ τὴ νεοελληνικὴ φιλοσοφικὴ γλῶσσα καὶ ν' ἀποδώσῃ ὀρθὰ τοὺς ξένους φιλοσοφικοὺς ὅρους»⁴.

Καὶ ὁ ἱστορικὸς τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας Ἀρ. Καμπάνης τίς ἴδιες διαπιστώσεις διατυπώνει: «Ὁ Βορέας θεωρεῖ τὴν φιλοσοφίαν γενικὴ ἐπιστήμη ποὺ θέλει νὰ συγκροτήσῃ ἐνιαία θεωρία τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς,

1. Ἐκθεσίς τῶν ἐπὶ τῆς Πρυτανείας αὐτοῦ πεπραγμένων, σελ. 34.

2. Περιοδικὸ «Νέος Κόσμος» Τευχ. 1ον, σελ. 8-9.

3. Λεξικὸν «Ἡλίου», τόμ. 18ον, σελ. 250.

4. «Σύντομη Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Φιλοσοφίας» σελ. 28 καὶ 29.

5. Ἱστορία τῆς «Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας» σελ. 341.

ξεκινώντας ἀπὸ τὰ πορίσματα τῶν μερικῶν ἐπιστημῶν. Εἶναι θετικιστὴς. Πολὺ ἐργάσθηκε γιὰ τὴν διαμόρφωσιν φιλοσοφικῆς ὁρολογίας»⁵.

Ἀναλυτικώτερος καὶ ποραστατικώτερος στοὺς χαρακτηρισμοὺς του εἶναι ὁ κ. Εὐάγγ. Παπανοῦτσος, ποὺ σὲ μιὰ βραχεῖα ἐξιστόρησι τῆς φιλοσοφικῆς κινήσεως τῆς προσφάτου 50ετίας μεταξύ ἄλλων λέγει τὰ ἐξῆς: «Ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος τῆς ἀκαδημαϊκῆς φιλοσοφίας στὴν Ἑλλάδα τῶν πρώτων πενήντα χρόνων τοῦ αἰῶνα μας εἶναι ὁ Θ. Βορέας. Ἀπὸ τὴν ἔδρα τοῦ Παν/μίου τῶν Ἀθηνῶν ἐδίδαξε τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα ἐπὶ σαράντα περίπου χρόνια καὶ μὲ τὴν ἔντονη προσωπικὴ του προβολὴ ἔδινε (μέσα κ' ἐξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα) τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ διδ/λία καὶ οἱ συγγραφές του σκεπάζουν ὁλόκληρο τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον αὐτῆς τῆς πνευματικῆς περιοχῆς. Πλάτος καὶ ποικιλία στὰ θεωρητικὰ διαφέροντα, παιδεία στέρεη (ἰδίως στὰ κλασσικὰ γράμματα καὶ γενικὰ στὴν ἀρχαιογνωσία) ἐπιμέλεια καὶ ἐνημέρωσι στὴν εὐρωπαϊκὴ κίνησιν ἰδεῶν, ἀκόμη καὶ πάθος γιὰ τὴν διδασχὴν χαρακτηρίζαν τὸν ἄνθρωπο καὶ προσδιορίζουν τὴν ἀξία τοῦ συγγραφικοῦ τοῦ ἔργου... Στὶς ἰδέες εἶναι ἓνας ἀπὸ πεποίθησιν θετικιστῆς (ἢ ψυχικῆ καὶ φυσικῆ πραγματικότητά μ' ἐμπειρικὴς μεθόδους πρέπει κατὰ τὴν γνώμη του, νὰ ἀνταποκρίνονται γιὰ ν' ἀποκαλύπτουν τοὺς νόμους τῶν) ποὺ γιὰ λόγους ὅμως εἰδικούς (εὐλάβεια πρὸς τὴν παράδοση, φροντίδα γιὰ τὴν ἀγωγή τῶν νέων καὶ τὴν κοινωνικὴν εὐστάθειαν) ἀρχὴ τοῦ ἔχει τὴν μετριοπάθειαν, τὸ συγκερασμὸ τῶν ἀπόψεων... καὶ πρὸ πάντων τὴν πίστην στὰ οὐμανιστικὰ ἰδεώδη τοῦ κλασσικοῦ ἐλληνισμοῦ... ὁ Βορέας δὲν ἔχει πρωτοτυπίαν στὶς φιλοσοφικὰς θεωρήσεις του· δὲν εἶναι νοῦς δημιουργικὸς, ἱκανὸς μὲ προσωπικὸν τρόπο νὰ προωθεῖ τὰ ζητήματα... Ἡ συμβολὴ τοῦ ὅμως στὴν προαγωγὴν τῆς Παν/κῆς διδ/λίας ὑπῆρξε μεγάλη. Ὑψωσε αἰσθητὰ τὴν στάθμην τῶν φιλοσοφικῶν σπουδῶν στὸ Παν/μιο Ἀθηνῶν... ἡ διδασκαλία τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας στὸ Ἑθνικὸ μας Παν/μιο ἄρχισε πᾶ νὰ γίνεται μὲ τρόπο ποὺ τοποθετεῖ τὸ Ἀνώτατο Ἑθνικὸ μας Ἰδρυμα στὸ ἐπίπεδο τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων»⁶.

Τὶς εὐμενέστερες κρίσεις γιὰ τὴ «Λογικὴ» του καὶ γιὰ τὴ συμβολὴν τοῦ στὴ φιλοσοφικὴ ἑλληνικὴ ὁρολογία διετύπωσε ὁ ἐπιστημολόγος καὶ καθολόγος Ἰωάννης Φ. Δημάρτος στὸ περιοδικὸν τοῦ τοῦ 1932: «Ἐχει δὲ τοῦτο τὸ ἐξαιρετικὸν προσόν (ἐννοεῖ τὴν Λογικὴν του) ὅτι διὰ τῆς ὅλης τυπογραφικῆς του ἐμφανίσεως, τοῦ τρόπου τῆς κατατάξεως καὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς ὕλης, προξενεῖ εἰς τὸν ἀναγνώστην χαρὰν ἀνεκλάλητον: σπανίως Ἑλληνικὸν βιβλίον συνεκέντρωσε τόσας ἀρετὰς, τυπικὰς καὶ οὐσιαστικὰς, ἐλάχιστα δὲ εἶναι τὰ παραδείγματα καθ' ἃ τοσοῦτον ἐπιτακτικὴ ἦτο ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκδόσεως ἐπιστημονικοῦ ἔργου ὡς τῆς Λογικῆς... Εἰς ἡμᾶς δὲ ὑπὸ ἔποψιν ἐπιστημολογικὴν ἢ προκειμένην λογικὴν εἶναι ἐκτάκτως χρήσιμος. Τὰ περὶ ταξινομήσεως καὶ μεθόδου τῆς ἐπιστήμης κεφάλαια ἀποτελοῦν σχεδὸν τὸ ἥμισυ οἰοῦσθαι ἐγχειριδίου ἐπιστημολογίας». Καὶ περαιτέρω προσθέτει: «Καὶ ἀλλοδαπῶν δ' ἐπιστημόνων ἐπέστησεν ὁ Βορέας ἀκριβεστέραν τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν παράθεσιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὄρων ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν συντασσόμενοις λεξικοῖς. Ἐγένοντο δ' αἱ παρατηρήσεις αὐταὶ πανταχόθεν ἀποδεκταὶ καὶ οἱ προταθέντες ὅροι εἰσῆχθησαν εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἐπιστήμην»⁷.

Σημειωτέον, ὅτι γιὰ τὴν φιλοσοφικὴν ὁρολογία ἐδημοσίευσεν ὁ Βορέας σειρὰν ἄρθρων στὸν «Ἐπιστημολόγον» καὶ ἐξεπύνησεν Φιλοσοφικὸν λεξικόν,

1. «Νεοελληνικὴ Φιλοσοφία», 36ος τόμος τῆς Βασ. Βιβλιοθήκης, σελ. 17-19.

2. «Ἐπιστημολόγος», τευχ. 4ον, σελ. 51 καὶ τευχ. 5ον σελ. 67.

του οποίου την έκτύπωση αναγγέλλει ο ίδιος στο έξωφυλλο της Ψυχολογίας του (β' έκδοσις).

Θαυμαστής της «Λογικής» του ήτο και ο Έρβαρτιανός Παιδαγωγός Δημ. Γεωργακάκης, ο οποίος υποσημειωματικώς στα στοιχεία Παιδαγωγικής του Comrad, που μετέφρασε, συνιστά τα ακόλουθα: «Ο θέλων να ασχοληθῇ ειδικώτερον περί την μελέτην της Λογικής, πρᾶγμ' ἀναγκαῖον διὰ πάντ' ἄνθρωπον, ειδικώτερον ἐπιστήμονα καὶ ἀκόμη ειδικώτερον διδάσκαλον εἰς οἰονδήποτε σχολεῖον διδάσκοντα, πρέπει ν' ἀναγνώσῃ τὸ ἀξιολογώτατον βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ Θ. Βορέα, τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν (1932), τὴν Λογικὴν... Συνιστῶμεν θερμῶς εἰς τὸν ἀναγνώστην, πλὴν τῆς μελέτης τοῦ ὅλου ἔργου, εἰδικῶς τὴν μελέτην τοῦ μέρους τούτου ὡς πολὺ διδακτικοῦ (περὶ τῶν ἐπιστημονικῶν μεθόδων ἐρεῦνης δηλ.)»¹.

Ἡ αὐστηρὰ ἐπιστημονικὴ του ἀκολουθία καὶ ἡ συνεπὴς ἐφαρμογὴ τῶν καθιερωθεισῶν θεμελιωδῶν ἐπιστημολογικῶν ἀρχῶν ἐρεῦνης ἀποτελοῦν καὶ τὰ κριτήρια ἀξιολογήσεως ἄλλων ἐπιστημονικῶν ἔργων. Τοῦτο μαρτυρεῖται ἀπὸ τὶς αὐστηρὰς σχετικὰς κρίσεις, πού διετύπωσεν ὡς εισηγητὴς γιὰ τὰ ἔργα τοῦ τότε ὑποψηφίου καὶ νῦν καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας κ. Ἰωάν. Θεοδωρακοπούλου, καὶ δὴ ἀπὸ τὰ ἐξῆς: «Ἡ διατριβὴ αὕτη (Αἱ ἀρχαὶ τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας, 1928) δὲν ἔχει αὐστηρῶς ἐπιστημονικὸν χαρακτήρα, οὐδὲ ἀναγράφει τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν, οὐδὲ ἄλλο βιβλίον οὐδὲν, οὐδὲ εἰσάγει νέαν τινὰ γνώμην, οὐδὲ ἐλέγχει τινὰ τῶν γνωστῶν γνωμῶν... Ἡ μέθοδος αὐτοῦ εἶναι δογματικὴ, εἰσηγείται τὰ διδάγματα τῆς ἀξιολογικῆς Σχολῆς ὡς ἀνομφισβήτητα δόγματα ἄνευ ἀποδείξεως. Ἐπειτα μεταχειρίζεται ἀγνώστους ὅρους καὶ ἀσαφεῖς ἐκφράσεις... Ἰδιὸν τῶν φιλοσοφικῶν ἔργων καὶ κυριώτατον γνώρισμα πρέπει νὰ εἶναι ἡ τῶν ἐννοιῶν ἄρρηκτος συνάφεια καὶ ἀδιάσπαστος ἀλληλουχία»².

Γιὰ τὴν θεμελιώδη συμβολὴν τοῦ Βορέα στὸν τομέα τῆς Πειραματικῆς Ψυχολογίας ἀσχολεῖται μὲ αὐθεντικὰς πληροφορίες ἡ συνεργάτις του Μ. Κισσάβου ἡ ὁποία ἀφοῦ ἐξαίρει τὴν σημασίαν τοῦ ψυχολογικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, προσθέτει τὰ ἐξῆς: «Ο Θ. Βορέας ἐλθὼν διέσπειρε τὰ διδάγματα τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας, ἵδρυσεν δὲ τὸ πρῶτον αὐτῆς ἱερόν, τὸ Ψυχολογ. Ἐργαστήριον ἐν τῷ Παν/μῳ Ἀθηνῶν, παρεσκεύασε δὲ τὴν ἵδρυσιν ἐργαστηρίων ἄλλων ψυχολογικῶν καὶ Παιδαγωγικῶν ἐρευνῶν... Τὴν σημασίαν τῆς ἐπαγωγικῆς ψυχολογίας καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἰδρύσεως ἐργαστηρίων ψυχολογικῶν ἐν Ἑλλάδι ὑπέδειξεν ἐντόνως ὁ καθηγητὴς Βορέας ἀπὸ τοῦ 1900, ὅτε ἐπέστρεψεν ἐκ Γερμανίας, ὅπου ἐγένετο μαθητὴς καὶ συνεργάτης τοῦ Γ. Βούντ... Ἐπειδὴ δὲ ἡ Συγκλητὸς εἰς ἀλλοτρίαν εἰσηγήσεις πειθομένη ἐπήνεσε μὲν τὸν ζῆλον τοῦ νέου καθηγητοῦ, παρέστησε δὲ ὡς πρόωρον τὴν ἵδρυσιν ψυχολ. ἐργαστ. ἐν Ἑλλάδι, ὁ Βορέας δι' ἐπιστολῶν, ὡς προεκάλεσε πανταχόθεν τοῦ προηγμένου κόσμου, ἔδειξεν ὅτι ἕκαστον σχεδὸν Παν/μιον ἔχει καὶ Ψυχ. Ἐργ. Καὶ δὲν ἔμειναν ἐπὶ τέλους ἀτελεσφόρητοι αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ. Τῷ 1920 ἐνομοθετήθη ἡ ἵδρυσις τοῦ Ψυχολ. Ἐργαστηρίου»³.

Τὰ πορίσματα πλείστων ὁσων συστηματικῶν ἐρευνῶν, πού διεξήχθησαν εἰς αὐτὸ ἀπὸ τὸν Βορέα ἐδημοσιεύθησαν εἰς αὐτοτελὴ φυλλάδια καὶ στὴν ὀγκώδη ψυχολογία του. Πολλὰ ἀνεκοινώθησαν ἀπὸ τὸν ἴδιον στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.

Εἶναι γεγονός, ὅτι ἡ ἵδρυσις τοῦ Ψυχολ. Ἐργαστηρίου ἀποτελεῖ γιὰ

1. Σελ. 197 καὶ 216 τοῦ Α' τόμου.

2. «Ἐκθεσις περὶ τῶν ἔργων του» σελ. 43 καὶ 49.

3. «Ἡ Πειραματικὴ Ψυχολογία ἐν Ἑλλάδι» σελ. 255 καὶ 257.

τὴν ἑλληνικὴ ἐπιστὴμὴ σοβαρὴ κατάκτησι καὶ γιὰ τὸν Βορέα μέγιστο ἐπιτεύγμα. Τὸ δεδομένο τοῦτο μαρτυρεῖ εὐγλωττῶς γιὰ τὶς θετικιστικὰς πεποιθήσεις καὶ ἀρχὰς του καὶ γιὰ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐπιστημονικὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸ ὁποῖον διεπνέετο. Ἐφιλοδόξησε καὶ προσεπάθησε μὲ τὴν συστηματικὴν ἐφαρμογὴν τῆς πειραματικῆς μεθόδου νὰ ἐξιχνιάσῃ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν τῶν ἰδιοπλασσία. Ὡς φιλόσοφος ἐπιστῆμων τὰ μεταφυσικὰ κατασκευάσματα καὶ τὴν αἰθεροβάμονα φιλοσοφίαν τοῦ μυστικισμοῦ καὶ τῶν ἀπολύτων θεωρημάτων δὲν τὰ ἐθεώρησε ὡς μεθοδολογικὰ μέσα ἱκανὰ νὰ παράσχουν τὴν δυνατότητα τῆς ἀντικειμενικῆς ἐρεῦνης τοῦ ψυχικοῦ κόσμου.

Προσθετέον, ὅτι οἱ ψυχολογικὲς του ἐρευνες ἔτυχαν πολλῶν ἐγκωμίων ἀπὸ ἐπιστῆμονας διεθνούς φήμης γιὰ τὴν ἐγκυρότητα τῶν πορισμάτων, τὰ ὁποῖα κατεχωρήθησαν στοὺς δύο τόμους τῆς 40ετηρίδος του. Σημειωτέον ὅτι θαυμασταὶ τοῦ ἔργου του ἦσαν καὶ οἱ διάσημοι καθηγηταὶ Jaensch, Bartlett, Pepere, Wirth καὶ Pauli.

Γενικώτερος τέλος στίς κρίσεις εἶναι καὶ ὁ βιογράφος του κ. Εὐαγ. Φωτιάδης, πού ἱσχυρίζεται τὰ ἐξῆς: «Ἡ συγγραφικὴ του δρᾶσις εἶναι μακρὰ καὶ ποικίλη... ἐθεράπευσε πάντας τοὺς κλάρους τῆς φιλοσοφίας, μάλιστα δὲ τὴν ψυχολογίαν, καθιέρωσε πλῆθος ἐπιστημονικῶν ὅρων, διὰ πολλῶν πραγματειῶν, πανηγυρικῶν λόγων καὶ ἄρθρων ὑπῆρξεν ἀπολογητὴς, δι' οὐσιώδους ἐπιχειρηματολογίας, μακρὰν κενῶν ρητορευμάτων, τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, λαμβανομένου ὡς ἐνιαίου ὅλου, τόσον δὲ εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ἐργασίας ὅσον καὶ εἰς τὰ συστηματικὰ του βιβλία ἀποκαλύπτει τὴν ἐπὶ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ τῶν συγγενῶν ζητημάτων ἐργασίαν τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων καὶ ἀποκαθιστᾷ τὸν κρῖνον τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστημονικῆς παραδόσεως. Πνεῦμα γενικώτερον, μετέφρασε κατὰ τρόπον λαμπρὸν Ἑλλήνας, Λατίνους καὶ νεωτέρους λυρικοὺς, συνέταξεν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἐπιγράμματα καὶ ὑπῆρξεν ὑποδειγματικὸς ρήτωρ. Ἡ ὅλη πνευματικὴ παραγωγή του, τὴν ὁποῖαν διακρίνει πρωτοτυπία, πληρότης, σαφήνεια, εὐμεθοδία, ἀκρίβεια καὶ ἀνθηρὰ καὶ περιεκτικὴ διατύπωσις, συγκεντροῦται βαθμῆδόν εἰς τὰ «Ἀκαδημικά» του (Λογικὴ, Ψυχολογία, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, Ἠθικὴ), εἰς τὰ «Ἀνάλεκτα» 4 τόμοι κ.λ.π.»⁴.

Ἀξίον παρατηρήσεως εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθο: Ἐνῶ στίς ἐπιστημονικὰς του ἐργασίας χρησιμοποιοῖ ὡς ἐκφραστικὸ ὄργανον τὴν ἀρχαιοπρεπεῖα καθαρεύουσα⁵, στὸν πρῶτον τόμον τῆς μεταφράσεως Λατίνων καὶ Γερμανῶν ποιητῶν, τὸν ὁποῖον ἀφιερώνει στῇ σύζυγῳ του, γράφει ὅτι: «Ἡ γλῶσσα ἐν τῇ ποιήσει καὶ αὐτῇ τῇ λυρικῇ δυνάμει νὰ εἶναι καὶ ἡ ἀπλουστερία καὶ χαλαρωτέρα, ἢ γλῶσσα τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, ἥτις περισσοτέρας ἐμφανίζει ποικιλίας καὶ ἀποχρώσεις, εἶναι δ' ἐγγυτέρω πρὸς τὴν συνήθη ἀντίληψιν καὶ αἴσθησιν. Ἐὰν δὲ εἶναι σκαιὰ καὶ ἀδεξία μόνον τὰς Μούσας καὶ τὸν Παρνασσὸν καὶ καταβιβάζει καὶ ἐξευτελίζει καὶ διασύρει τὴν τέχνην». Ὡστε παρὰ τὶς ἄκρως συντηρητικὰς γλωσσικὰς τοῦ πεποιθήσεις, ἀναγνωρίζει ἀνεπιφυλάκτως τὴν ἀνάγκη τῆς χρησιμοποίησεως (ὅπως καὶ πράττει) τῆς δημοτικῆς γλώσσης στὴ λογοτεχνία.

Τὸν δεύτερον τόμον τῆς σειρᾶς τῶν ποιητικῶν μεταφράσεων ἀφιερώνει στὴ μητέρα του, καὶ τὸν τρίτον στὴ μάμμη του μὲ ἐμπνευσμένες στωμυλίες

1. Λεξικὸν «Ἠλίου», τομ. 4ος, σελ. 679.

2. Γιὰ τὴν ὁποία ὁ Λογοθέτης λέγει, ὅτι: «Τὸ ἄριστον καὶ καλλιπρεπέστατον τῆς μεγαλυνόμενου ἡμῶν φυλῆς δημιούργημα εἶναι ἀναμφιλέκτως ἡ γλῶσσα, ἡ γλῶσσα αὕτη ἡ ἀθάνατος, περὶ ἧς προσφύεστατα ἐλέχθη ὅτι καὶ οἱ Θεοὶ ἂν ἐχρηζόν ἀνθρωπίνης λαλίας, θὰ ἐλάλουν». «Ἀνάλεκτα», σελ. 236.

«ἀφιερῶθην εἰς τὴν θεῖαν τῶν Πιερίδων λατρείαν» καὶ «ἄσβυστος θὰ καίῃ ὁ βωμὸς τῆς στοργῆς καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς Σέ».

Τὰ κλασσικά του φιλοσοφικά συγγράμματα διακρίνονται, επαναλαμβάνομεν, γιὰ τὴν γλαφυρότητα καὶ τὴν κυριολεξία, τὸν ἔκτακτο ἐκφραστικὸ δυναμισμό, τὴν κρυσταλλώδη διαύγεια, τὶς συμμέτρους καὶ εὐρύθμους παραγράφους, τὴν αὐστηρὴ λογικὴ τάξι τῶν διανοημάτων, τὴν σχολαστικὴ ἐνημερότητα, τὴν πειστικότητά τῶν ἐπιχειρημάτων, τὸν συνεπῆ ἐπιστημονικὸ καὶ φιλοσοφικὸ διαλογισμό, τὴν λατρεία πρὸς τὶς ἄφθιτες ἀξίες τῆς ζωῆς καὶ τὸ συνθετικὸ πνεῦμα μὲ τὸ ὅποῖον ἐπιχειρεῖ τὸν ἐποικοδομητικὸν συγκερασμὸν τῶν βασικῶν ἰδεολογικῶν ἀντιθέσεων: τῆς φιλοσοφικῆς ἐποπτείας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως, τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀποκαλύψεως, τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τοῦ ἐμπειρισμοῦ, τοῦ δόγματος καὶ τῆς ἐρεῦνης, τῆς πίστεως καὶ τῆς γνώσεως, τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ καταναγκασμοῦ, τῆς ἀτομοκρατίας καὶ τῆς κοινωνιοκρατίας, τοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ τοῦ ρεαλισμοῦ, τοῦ ἰδανισμοῦ καὶ τῆς πραγματοκρατίας.

Τὸ βᾶθρο δὲ τῆς φιλοσοφικο-ἐπιστημονικῆς τοῦ κοσμοθεωρίας εἶναι ὁ ὕγιης καὶ αἰσιόδοξος ἰδεαλισμός.

Ὁ μετριοπαθὴς θετικισμὸς τοῦ εἶναι ἔκτυπος κυρίως, ὅταν λέγῃ: «Περιφανὲς δὲ πρὸς τοῦτοις εἶναι ὅτι ὁ μέλλον νὰ ἀποτελέσῃ περὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ βίου θεωρίαν δύναται καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν τῆς φύσεως νὰ ὁρμᾶται καὶ ἀπὸ τῶν πνευματικῶν... Εἶναι δὲ ἀναντίλεκτον ὅτι αἱ μὲν τῆς φύσεως ἐπιστῆμαι εἰς τὴν περὶ τοῦ κόσμου θεωρίαν συμβάλλονται μᾶλλον, αἱ δὲ διανοητικαὶ καὶ ἠθικαὶ εἰς τὴν περὶ τοῦ βίου θεωρίαν κυρίως συντελοῦσι... Αὐτόδηλον δὲ εἶναι ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ περὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ βίου θεωρία ὀφείλει νὰ διαφέρῃ τῶν μυθολογικῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ οἰωνδήποτε ἄλλων τοιούτων θεωριῶν, νὰ στηρίζεται δὲ μόνον ἐπὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ὑποκειμενικοὶ παράγοντες καὶ πίστεις καὶ μυστικά ἀφορμαὶ δὲν ἔχουσι χώραν ἐν αὐτῇ». Καὶ ἄλλοι: «ἡ ἐπαγωγικὴ μέθοδος ὁρμωμένη ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας καὶ τῶν πορισμάτων τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν σπουδάζει διὰ περαιτέρω ἐπεξεργασίας καὶ συγκρίσεως καὶ ἐλέγχου νὰ ἀπαλλάσῃ ταῦτα τῶν ἀντιφάσεων, καθ' ὅσον εἶναι δυνατόν, καὶ παρέχει ἐνιαίαν καθολικὴν ἐρμηνείαν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ βίου... Ὡνόμασε δὲ ὀρθῶς ὁ Κάντιος τὴν τοιαύτην φιλοσοφίαν ἥτις ζητεῖ νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν ὁρμωμένη ἀπὸ κενῶν ἐννοιῶν, ψευδῇ ἐπιστήμῃ, ἥτις τὴν σταθερὰν γῆν τῆς ἐμπειρίας καταλείπουσα φέρεται πρὸς θυελλώδεις ὠκεανούς καὶ χώρας ἀνυπάρκτους. Κατὰ Comte πᾶσα ἐπιστήμη ὀφείλει νὰ ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας, ἡ δὲ παραγωγικῶς ἐργαζομένη φιλοσοφία, ὅπως καὶ ἡ Θεολογία, διὰ ψιλῆς θεωρητικῆς ἐξετάσεως χωροῦσαι εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν φανταστικὰ μόνον κατασκευάσματα δημιουργοῦσιν¹.»

Ἐκθέτων τις ἀντιλήψεις καὶ τὶς πεποιθήσεις του γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴν ἀποστολὴ τῆς φιλοσοφίας διακηρύττει, ὅτι: «... καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἰκανὸν ἀπὸ ὑψηλοτέρας περιωπῆς νὰ ἐξετάζῃ τὰ πράγματα καὶ ζητῇ πανταχοῦ τοὺς ἐσχάτους αὐτῶν λόγους... ἀνυψοῖ τὸ ἠθικὸν τῶν ἀνθρώπων φρόνημα καὶ ριπίζει τὰ ὑψηλὰ ἰδεώδη καὶ χαλκεύει χαρακτήρας καὶ ἀναδεικνύει

1. Προσθέτει πρὸς ἐπεξηγήσιν καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἡ ὀρθῶς νοουμένη φιλοσοφία δὲν εἶναι πλέον ἢ αἰθεροβάμων τοῦ Ἀπολύτου Ἰέρους, οὐδὲ φέρεται ἐπὶ περὺνων ἀνέμων, οὐδὲ πειράται νὰ κτίζῃ νεφελοκοκυγίας, ἀλλ' ὀρμάται ἀπὸ τῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρίας καὶ τὴν περὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ βίου θεωρίαν κατασκευάζει σφιγρὴν, ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν, αἵτινες μέθοδον ἔχουσι τὴν παρατήρησιν καὶ τὸ πείραμα, τοὺς ἀσφαλεῖς γνώμονας τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης». «Τῆς φιλοσοφίας ἡ ὑπόθεσις», σελ. 18.

τοὺς ἥρωας τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκοντος. Καὶ τοῦ καλοῦ δὲ προάγει τὴν ἀντίληψιν ἡ φιλοσοφία καὶ τὴν τέχνην ἐξευγενίζει. Καὶ ἐνὶ λόγῳ, ὅσω μᾶλλον ὁ ἥλιος τῆς φιλοσοφίας φωτίζει καὶ θερμαίνει, ἐπὶ τοσοῦτον ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων προάγεται καὶ ἀναδίδουσι καὶ ἀκμάζουσι καὶ μεγαλουργοῦσιν αἱ κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἀρεταί»¹.

Καὶ ἐπικαλεῖται, ἐν συνεχείᾳ τὰ σχετικὰ ἀποφθέγματα τῶν σεμνωμάτων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς διανοήσεως: «ἐπορίσαμεθα φιλοσοφίας γένος, οὐ μείζον ἀγαθὸν οὐγ' ἦλθεν οὐθ' ἥξει ποτὲ τῷ θνητῷ γένει ὠρηθὲν ἐκ Θεῶν», καὶ γιὰ τοὺς μὴ φιλοσοφούντας τὸ τοῦ Ἡρακλείτου «κεκόρηται ὥσπερ κτήνεα» καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους «προαινοῦνται τὸν βίον τῶν βοσκημάτων».

Εἰδικώτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς Ἑκπαικτοὺς Λειτουργοὺς ἔχει ἡ μνημειώδης «Ψυχολογία» του, τῆς ὁποίας—ὅπως προείπαμε—μετάφρασι σὲ ξένες γλῶσσες προέτεινε ὁ Jaensch (Κοθηγητὴς τοῦ Παν/μίου τῆς Μαρβούργης). Καὶ ὅλως ἰδιαίτερα σημασία γιὰ τὴν Παιδεία ἔχουν τὰ πορίσματα τῶν πειραματικῶν ἐρευνῶν (ποὺ ἔκαμε στὸ ψυχολογικὸ ἐργαστήριον καὶ κατεχωρήθησαν λεπτομερῶς στὸ σύγγραμμά του) τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἐξέλιξι, θεμελιώδεις λειτουργίες τοῦ ψυχικοῦ βίου: τὴν γενικὴ αἰσθησίν, τὴν ὄρασι, τοὺς παραστατικοὺς τύπους, τὴν συνείδησιν καὶ τὴν προσοχή, τὸν συνειρμὸν καὶ τὴν ἀνάπλασι, τὴν μνήμη (μέθοδον ἀπομνημονεύσεως), τὴν φαντασίαν, τὴν νόησιν, τὸν διανοητικὸν κόματο, τὰ συναισθητάματα (καλαισθητικόν, ἠθικόν) καὶ τὴν βούλησιν (τὴν κατ' ἐκλογὴν πράξιν).

Ἡ ἀξιολογώτερα δὲ ἐπιστημονικὴ συμβολὴ τοῦ συνίσταται στὴ μελέτῃ τῶν βασικῶν ψυχολογικῶν προβλημάτων. Ὅσοι στὴν διερεύνησι: τῶν μεθόδων ψυχολογικῆς ἐρεῦνης, τῆς ἐπιδράσεως τῆς κληρονομικότητος καὶ τοῦ περιβάλλοντος, τῆς σχέσεως τῆς μνήμης πρὸς τὴν εὐφυΐα, τοῦ γλωσσικοῦ φαινομένου, τῶν κινήσεων καὶ τῆς φυσιογνωμικῆς καὶ τέλος, τῶν γενικῶν νόμων τοῦ ψυχικοῦ βίου, περὶ τῶν ὁποίων «ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ἐπιμένει εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐκ παντὸς τρόπου ἐπιζητεῖ νὰ διαλύσῃ καὶ ἐντομῇ τὸ βαθὺ σκότος τῆς ἀγνοίας», διότι κατὰ τὸν Ἡράκλειτον «ψυχῆς πείρατα ἴδων οὐκ ἂν ἐξέφυγον πάσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν».

Διαπραγματευόμενος τὰ καλαιοθητικά συναισθήματα λέγει μεταξύ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς ἀπαράμιλλα ἀπὸ ἀπόψεως καλλιτείας, φραστικῆς κομψότητος, ὑψηλῆς φυσιολατρίας καὶ καλλιεργημένης εὐαισθησίας: «Ὑπάρχει δὲ τὸ καλὸν πρῶτον ἐν τῇ φύσει. Ἡ ῥοδοδάκτυλος ἠώς, ἡ χρυσοπόικιλος δύσις, ὁ ἀστερόεις οὐρανός, τὸ εὐγραμμὸν τῶν ὀρέων καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῶν, οἱ εὐθαλεῖς λειμῶνες, τὸ εὐπλαστον τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, τῆς ἀηδόνος τὸ ἄσμα, ὁ μουρμουρισμὸς τοῦ ρύακος, ὁ φλοῖστος τῆς θαλάσσης, τὸ ψιθύρισμα τῆς πίτυος καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐνέχουσι τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ»².

*Από την προσφάτως έκδοθείσαν «Ἠθικήν» του πολλά κεφάλαια ἔχουν ἐξαιρετική σημασία γιὰ τὴν συγκρότησι τοῦ ὄντιος βιοθεωρίας, ὅπως ἐκεῖνα ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν αἰσιοδοξίαν, τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως, τὴν ἡδονικὴν θεωρίαν, τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ ἐπ'ἀγγέλμα καὶ τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα.

Δὲν εἶναι ἄσκοπο νὰ παραθέσωμε κατωτέρω σχετικὰ χωρία: Ἐν πρώτοις γιὰ τὴν αἰσιοδοξία καὶ τὴν ἀπαισιοδοξία γράφει: «Οὐχὶ λοιπὸν ἡ ὀλιγόψυχος ἀπαισιοδοξία, ἥτις ἄγει τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τὸν θάνατον, ἀλλὰ ἡ ὁρμὴ πρὸς βελτίωσιν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν, ἡ βελτιοδοξία πρέπει νὰ εἶναι τὸ σύμβολον ἡμῶν ἐν τῷ βίῳ. Τὸ ἰδεώδες τοῦτο ἐνέπνεεν ἀπὸ τῶν παλαιολογικῶν χρόνων πάντας τῆς διανοίας καὶ τῆς δράσεως τοὺς

1. «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Φιλοσοφίαν» σελ. 21 - 22, 28, 32 καὶ 34.
2. «Ψυχολογία» σελ. 403 καὶ 565.

ἀριστεῖς, ὅσοι προήγαγον μέχρι τοῦδε τὸν βίον ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες σύμβολον αὐτῶν ὥρισαν τὸν Τιτᾶνα Προμηθεῖα καὶ ἀνέδειξαν τῶν ἀνθρώπων τὴν ὁρμὴν πρὸς πρόοδον, ἣν ἔψαλε τοῦ Σοφοκλέους ἡ Μοῦσα ἐν τῇ Ἀντιγόνη, ὅπου ἡ τελείωσις τοῦ ἀνθρώπου ἐξαίρεται ὡς τὸ κορύφωμα τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας».

Τὴν ἔννοιαν τῆς τελειώσεως καθορίζει ὡς ἀκολουθῶς: «Εἶναι δὲ προφανές, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἵνα ἀρτιώτερον ἐπιτελέσῃ τὸ τεταγμένον ἔργον ὀφείλει ὡς πλεῖστον νὰ καλλιεργήσῃ τὰς ὁρμὰς καὶ διαθέσεις καὶ δὴ συμμέτρως καὶ ἑναρμονίως, τὰς τε σωματικὰς καὶ τὰς πνευματικὰς καὶ τὰς ἀνωτέρας καὶ τὰς κατωτέρας, καὶ τὰς μὲν ὑψηλότερας μᾶλλον νὰ προάγῃ τὰς πνευματικὰς, νὰ ὑποτάσῃ δὲ εἰς ταύτας τὰς κατωτέρας, ἐφ' ὅσον γίνονται ἐμποδὼν εἰς τὴν τελείωσιν τῶν ἀνθρώπων. Τοῦτο ἀκριβῶς εἰσηγεῖται τὸ ἰδεώδες τῆς τελειώσεως, ὅπερ, ὡς ἐλέχθη, οὐχὶ μόνον τοῦ ἀτόμου ἀπαιτεῖ τὴν ἑναρμόνιον, ἀρτίαν ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐγγυτέρας κοινωνίας, ἐν ἣ τὸ ἄτομον ζῇ, καὶ τοῦ ἄλλου ἀνθρωπίνου γένους».

Περαιτέρω τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα, ποῦ ἀποτελεῖ σήμερα τὸ ἐπίκεντρο πολλῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν (κοινωνιολογίας, δημογραφίας, οἰκονομίας κ.λ.π.) καὶ τὴν λυδίᾳ λίθο γιὰ τὴν εἰρήνευσι καὶ τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ θέτει μὲ ρεαλισμὸ καὶ ὀξυδέρκεια: «Τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα δὲν εἶναι ἀπλοῦν, οὐδὲ λύεται διὰ μιᾶς. Γεννᾶται ἐκ τῶν μεγάλων ἀντιθέσεων, αἵτινες ἀπειλοῦσιν ὁλόκληρον τὸ κοινωνικὸν οἰκοδόμημα. Αἱ δὲ ἀντιθέσεις εἶναι προῖον πολλῶν παραγόντων. Δὲν πρόκειται μόνον περὶ τῆς ρυθμίσεως τῆς ὑλικῆς ἐργασίας. Καὶ ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πνευματικοῦ βίου ἀσκεῖ μεγάλην ροπήν. Προστίθεται τρίτον τὸ Πολίτευμα, ὅπερ ἐπιδρᾷ καὶ εἰς τὴν διατύπωσιν καὶ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου. Ἡ σχέσις τῶν τριττῶν τούτων παραγόντων εἶναι μεγίστη»¹.

Μὲ τὴν μέλλουσα ἔκδοσι τῆς «Αἰσθητικῆς» καὶ τοῦ «Φιλοσοφικοῦ λεξικοῦ», ποῦ ἀναγγέλλεται στὰ ἐξώφυλλα τῆς «Ψυχολογίας» του, θὰ ὁλοκληρωθῇ τὸ συγγραφικὸ φιλοσοφικὸν τοῦ οἰκοδόμημα καὶ θὰ καλύψῃ ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς ὅλο τὸ πεδίο τῆς φιλοσοφικῆς προβληματικῆς. Τὸ ἔργο τοῦ αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἀναμφισβητήτως προσφορά στὴν ἐθνικὴ μας φιλοσοφικὴ γραμματεία, ποῦ τιμᾷ τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν καὶ δικαιώνει ἀπολύτως τὴν φήμην τοῦ ὡς Πρωτάνεως τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας, τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης μαθήσεως, ποῦ εἶναι προγονικὴ ὑπόθεσις.

Τρόφιμος τῆς ἐλληνικῆς κλασσικῆς φιλολογίας καὶ τῆς γερμανικῆς ἀκαδημαϊκῆς φιλοσοφίας, μὲ ἀσυνήθιστη ἀρχαιομάθεια καὶ εὐρυμάθεια, ἔνθεος ζηλωτὴς τῶν ἐλληνικῶν ἰδεωδῶν καὶ ἐραστὴς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, παρέδωκε ἄρτιο φιλοσοφικὸν ἔργο, ποῦ παρὰ τὸν ἔκδηλο πληροφορικὸν καὶ διδακτικὸν του χαρακτήρα, δὲν στερεῖται πρωτοτυπίας ἐρεῦνης καὶ διατάξεως τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων καὶ δημιουργικῆς συνθέσεως τῶν ἀντιθέτων θεωριῶν. Γι' αὐτὸ ἡ εὐεργετικὴ ἀκτινοβολία του θὰ κυριαρχῇ ἐπὶ μακρὸν στὸν φιλοσοφικὸν στοχασμὸν τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδος.

Ἱεροφάντης καὶ διαφωτιστὴς ὑψηλῶν διανοημάτων καὶ φιλοσοφημάτων, λάτρης τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ οὐμανισμοῦ καὶ τῆς μορφωτικῆς δυνάμεως αὐτοῦ, εὐρωστος νοῦς καὶ ἔξοχη κριτικὴ δύναμις, ὅξυς ἐρευνητὴς καὶ ἐξηγητὴς τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων φιλοσοφημάτων, κήρυξ καὶ καλλιεργητὴς τῶν ἰδανικῶν τοῦ γένους, εὐλαβὴς προσκυνητὴς τῆς ἐθνικῆς κληρο-

1. «Ἠθικὴ» σελ. 129, 159 καὶ 389.

νομίας, προστάτης καὶ πρόμαχος τῶν θειοτάτων, τηλαυγῆς φάρος στὸ ἐλληνικὸ πνευματικὸ στερέωμα, διάνοια ποῦ ἐποπτεύει ὅλην τὴν χώραν τοῦ ἐπιστητοῦ, καὶ ἀπαράμιλλος καὶ μελισταγῆς διδῆλος τῆς ἀειθαλοῦς ἐπιστήμης, μὲ στερεὸν θεωρητικὸν ὀπλισμὸν, μὲ καταπλήσσοις εὐγλωττίαις καὶ ποιητικῇ εὐμέλειᾳ κατὰ τὴν διδῆλιν, ποῦ ἐφλόγιζε τὸ πάθος τῆς γνώσεως. Ἡ μελέτη τῶν ἔργων του σήμερα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ φορᾷ εἶναι ἐπιβεβλημένη, γιὰτὶ ἀναρριπίζουσι τὴν ἠθικὴν ἔξαρσιν, κρατύνουσι τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, ὠθοῦν πρὸς τὸν θαυμασμὸν τῆς προγονικῆς εὐκλείας, ἀποκαθιστοῦν τὰ εὐγενέστερα καὶ τιμαλφέστερα τοῦ ἀνθρώπου ἰδεώδη μέσα στὴν ὑλίζουσα ἐποχὴ μας, θεραπεύουσι τὴν ὑψηλὴν ἐφέσεις τοῦ νοῦ καὶ πληροῦν τὴν εὐγενεῖς ἔνδειες τοῦ συναισθήματος τῆς ἀφιλοσοφίης γενεᾶς μας.

Γιὰ τὴν ἀναμφισβήτητη μορφωτικὴν δύναμιν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, καὶ δὴ τοῦ Σχολείου, πρεσβεύει, ὅτι «...οὐ μόνον τὴν προϋπάρχουσαν ἀγαθὴν προδιάθεσιν προάγουσι τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον καὶ ἡ ἀγωγή, ἐὰν ἡ ἐνέργεια αὐτῶν εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἠθικῶν ἰδεωδῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐλλειπὴ φύσιν δύνανται μέχρι τινὸς νὰ ἐπανορθώσωσι, κατευθύνουσιν εἰς τὴν ἀρετὴν, ὅπως καὶ τάνάπαλιν, φύσιν ἀγαθὴν δύνανται νὰ διαφθείρῳσι ἐὰν ὑπηρετῶσιν εἰς τὴν κακίαν»¹. «...οὐχὶ ἐλαχίστη εἶναι ἡ ἐπὶ τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτυξιν ροπή τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Ἡ πολιτεία, ὁ οἶκος, τὸ σχολεῖον, ἡ κοινωνία καθόλου εἶναι ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ ἀτμόσφαιρα, ἐν ἣ ἔκαστος ζῇ δι' ὅλου τοῦ βίου»². «Πολλῶν μᾶλλον ἐπὶ τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτυξιν καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτήρος ἐπιδρᾷ τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον, καὶ δὴ καὶ ἡ ἀγωγή»³.

Ἡ βαρύνουσα καὶ συγκεκριμένη προσφορά του, ἐν συμπεράσματι, στὸν ἐπιστημονικὸν καὶ φιλοσοφικὸν ἐξοπλισμὸν τῶν ἐλλήνων ἐκπαιδῶν συνίσταται στὸν ὀρθὸν ψυχολογικόν, ἐκπαιδευτικόν, βιοθεωρητικὸν καὶ κοσμοθεωρητικὸν προσανατολισμὸν τῶν. Καὶ ἀναλυτικώτερον: Στὴν καλλιέργειαν τῆς ἀγάπης τῶν πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν μάθησιν καὶ θεώρησιν ὅλων τῶν προβλημάτων τῆς παιδείας. Στὴν παραδοχὴ τῶν ὀρθῶν ἀρχῶν τοῦ γιὰ τὴν θεμελιώσις ἐπιστημονικοῦ κοσμοειδώλου καὶ τῶν στοχαστικῶν διαλογισμῶν τοῦ γιὰ τὴν συγκρότησιν ὑγιοῦς καὶ αἰσιοδόξου κοινωνικῆς ἰδεολογίας. Στὴν συνεπῆ ἐφαρμογὴν τῶν μεθοδολογικῶν ἀρχῶν τοῦ θετικισμοῦ γιὰ τὴν ἀποφυγὴν καὶ τῶν ἀκροτήτων τῆς μεταφυσικῆς ἰδεοκρατίας καὶ τοῦ μηχανοκρατικοῦ ὕλισμοῦ. Στὴν δυνατότητα τῆς πειραματικῆς ἀνιχνεύσεως τοῦ ψυχικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων. Στὴν ἔξαρσιν τοῦ μορφωτικοῦ περιεχομένου τῆς κλασσικῆς οὐμανιστικῆς παιδείας. Καί, τέλος, στὴν ἀπαρασάλευτη πίστιν πρὸς τὴν διαπλαστικὴν δύναμιν τῆς παιδείας γενικώτερον.

Κ. Χανιώτης

1. «Ἠθικὴ» σελ. 200.

2. «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Φιλοσοφίαν» σελ. 370.

3. «Ψυχολογία» σελ. 500.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ - ΦΥΣΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑ ΤΑΣ ΚΑΤΩΤΕΡΑΣ
ΤΑΞΕΙΣ (ΠΡΩΤΟΝ ΚΥΚΛΟΝ)
ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

‘Η προβληματική του ζητήματος

‘Αφετηριακή διαπίστωση: η σημαντική έλλειψις φυσικομαθηματικών εις τὰ σχολεία μέσης εκπαιδεύσεως εν γένει.

Κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἰσχύοντα, οἱ καθηγηταὶ τῶν μαθημάτων αὐτῶν καταρτίζονται ἐπαγγελματικῶς ἐπὶ τετραετίαν εἰς τὴν Φυσικομαθηματικὴν Σχολὴν τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης. Ἐὰν δὲν ἐπαρκῶν πλέον διὰ τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν εἶναι διότι σημαντικόν, καὶ ὁσημέραι αὐξανόμενον, ποσοστὸν ὑποψηφίων τρέπεται πρὸς ἄλλας, πλέον προσοδοφόρους κατευθύνσεις. Ἐνα μέρος τῶν εὐρίσκει συμφερωτέραν τὴν λύσιν τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων καὶ τῶν φροντιστηρίων, τὰ ὅποια ἔχουν τὸ πλεονέκτημα ἐναντι τῶν δημοσίων σχολείων ὅτι ἐξασφαλίζουν ἱκανοποιητικωτέραν, κατὰ κανόνα, ἀμοιβήν, δυνατότητας πολλαπλῆς καὶ ἐντατικωτέρας ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐργασίμου χρόνου καὶ ἐπὶ πλέον παραμονὴν εἰς Ἀθήνας, Θεσσαλονίκην καὶ τὰς μεγαλοπόλεις. Ἐνα δεύτερον — καὶ ἰσχυρότερον — πόλον ἔλξεως ἀποτελοῦν αἱ ὁλονὲν μὲ γοργότερον ρυθμὸν ἀναπτυσσόμεναι βιομηχανίαι καὶ συναφεῖς ἐπιχειρήσεις, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐξασφαλίζουν εὐνοϊκωτέρους ὁρους ἐργασίας καὶ ἀμοιβῆς εἰς τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα — καὶ εἶναι οἱ ἱκανώτεροι καὶ ἀρτιώτεροι κατηρτισμένοι ἐργάται, οἱ ὅποιοι χάνονται διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἡ τάσις αὕτη διαρροῆς πρὸς τὰς βιομηχανίας εἶναι φαινόμενον γενικώτερον, παρατηρούμενον μεταπολεμικῶς εἰς ὅλας τὰς προηγμένας χώρας.

Τὸ πρόβλημα διὰ τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν εἶναι ἡ ἐξεύρεσις τρόπων διὰ τὴν ταχυτέραν πλήρωσιν κατ’ ἀρχὴν τῶν ὑφισταμένων κενῶν θέσεων. Τὸ πρόβλημα καθίσταται ἔτι δεύτερον ὑπὸ τὸ πρῶτον τῶν νέων ἐπικρασιατικῶν ἐξελλίξεων εἰς τὸν τομέα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς, καὶ τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, ἐξελλίξεων τὰς ὁποίας δὲν ἐπιτρέπεται ν’ ἀγνοῇ ἡ ἐκπαίδευσις χωρὶς τὸν κίνδυνον νὰ σταθμεύσῃ εἰς τὰ περιθώρια τῆς ἐθνικῆς ζωῆς καὶ ἴσως ν’ ἀποβῇ παράγων ἀνασχετικὸς τῆς προόδου.

Μία προσεκτικὴ στάθμισις τῶν σημερινῶν τάσεων τῆς ἐθνικῆς ζωῆς μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς εὐρυτέρας κοινωνίας τῶν ἐθνῶν — καὶ εἰδικώτερον τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινῆς ἀγορᾶς — θὰ ἐπέβαλλε, νομίζομεν, εἰς τὸν τομέα τῆς ἐκπαδεύσεως μίαν ἀναθεώρησιν τῶν προγραμμάτων τῶν σχολείων, ἡ ὅποια, χωρὶς νὰ μεταθέτῃ τὸ κέντρον βάρους ἐκ τῆς ἀνθρωπιστικῆς τοῦ βίου εἰς τὴν ὠφελιστικὴν, θὰ προέβλεπε ἐντατικωτέραν ἢ μέχρι τοῦδε σπουδὴν τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, μὲ ἀναγκαῖον ἐπακόλουθον τὴν αὐξήσιν τῶν θέσεων τῶν φυσικομαθηματικῶν.

Χαρακτηριστικὸν τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν προβλήματος εἶναι ὅτι ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ δὲν ἐπιδέχεται ἀναβολήν. Παρὰ τὴν ἀμεσότητα ἐν τούτοις τοῦ προβλήματος, ἡ προσπέλασις τοῦ ἐπιβάλλεται νὰ μὴ ἐπιχειρηθῇ μὲ λύσεις ἐκτάκτου ἀνάγκης, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐνδεχομένως ἐμβαλωματικὰς, ἀλλὰ μὲ εὐρύτητα καὶ ὑπὸ προοπτικὴν, ἐν συναρτήσῃ δηλονότι πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ παρόντος καὶ τὰς πιθανὰς ἐξελλίξεις τοῦ μέλλοντος.

Μία τοιαύτη ἀντιμετώπισις, ἡ ὅποια θὰ ἀνελαμβάνετο μὲ πνεῦμα προβλεπτικότητος καὶ ἐπὶ τῇ βάσει μελετημένου προγραμματισμοῦ θὰ ἔδει νὰ λάβῃ ὑπ’ ὄψιν τὴν πιθανότητα μελλοντικῶν διαφοροποιήσεων καὶ προωθήσεων εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ὡς εἶναι ὁ διαχωρισμὸς τῆς γυμνασιακῆς ἐκπαδεύσεως εἰς δύο κύκλους σπουδῶν καὶ ἡ αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σχολείων τοῦ πρώτου κύκλου, κατὰ τὰ προταθέντα ὑπὸ

τῆς Διακομματικῆς Ἐπιτροπῆς Παιδείας τῆς συσταθείσης ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τὴν 14.6.1957 διὰ τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων τῆς παιδείας, καὶ ἡ θαυμαία ἐπέκτασις τῶν ἐτῶν ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ὡς γίνεται εἰς ὅλας τὰς προηγμένας οἰκονομικῶς χώρας.

Περαιτέρω, πᾶσα ἀναληφθησομένη προσπάθεια πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐξευρέσεως τοῦ ἀπαιτουμένου καὶ ἀπαιτηθησομένου, εἰς τὸ ἐγγὺς μέλλον, ἀριθμοῦ φυσικομαθηματικῶν θὰ ἔδει παραλλήλως νὰ ἔχῃ προβλέψῃ διὰ τὴν ἀρτίαν ἐπαγγελματικὴν τῶν κατάρτισιν καὶ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν εὐνοϊκωτέρων ὁρων ἀξιοποιήσεως τῶν ἀπὸ σχολικῆς πλευρᾶς, ὁρων ὡς εἶναι ἡ ἐπάρκεια καταλλήλων αἰθουσῶν διδασκαλίας, ἐργαστηρίων καὶ ἐποπτικῶν ὁργάνων.

Σημειωτέον ὅτι ὁ προγραμματισμὸς τῆς ὅλης προσπάθειας θὰ πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ἔχῃ ρεαλιστικὴν βάση, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς θεμελιώσεώς του εἰς τὰς ὑπαρχούσας οἰκονομικὰς δυνατότητας τῆς χώρας καὶ τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ· δυνατότητας θεοαίως ὡς αὗται διαγράφονται ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποῦ ἤθελεν ἀκολουθηθῇ μία ἱεράρχησις τῶν προβλημάτων κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος εἰς τὴν ὁποίαν ἡ παιδεία καταλαμβάνει μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας θέσεις.

Συναφῶς πρὸς τὰ ληφθησόμενα μέτρα διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ὑφισταμένης ἐκκρεμότητος, ἐπιβάλλεται νὰ προηγηθῇ σχετικὴ ἐνημέρωσις καὶ διαφώτισις τῶν γονέων καὶ τοῦ κοινῶ ἐν γένει ἐπὶ τῶν πλεονεκτημάτων καὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς προκρινόμενης λύσεως, εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ λύσις αὕτη δὲν θὰ εἴχεν ἀναζητηθῇ μέσα εἰς τὰ παραδεδομένα σχήματα. Δὲν θὰ ἦτο ἐπίσης ἀσύμφορον ἐὰν ἐπεδιώκετο παραλλήλως μία ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων μὲ ὅλους τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους ἢ ὅπωςδήποτε σχέσιν ἔχοντας μὲ τὸ συζητούμενον θέμα, ὡς εἶναι τὰ Πανεπιστήμια καὶ αἱ ἐπαγγελματικαὶ ὁργανώσεις τῶν ἐκπαιδευτικῶν. Πάντα ταῦτα διὰ νὰ ἀποφευχθοῦν τυχόν παρανοήσεις καὶ εὐκολοὶ ἀντιδράσεις καὶ ἵνα μὴ δημιουργηθῇ σάλος εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν μὲ πιθανὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἀπὸ πολιτικῆς πλευρᾶς.

Διαγραφόμεναι λύσεις καὶ στάθμισις μιᾶς ἐκάστης

1. Πλήρης πανεπιστημιακὴ κατάρτις. (Τὸ ἐν ἰσχύϊ καθεστώς).]

Θεωρητικῶς τὸ σύστημα κατάρτισεως τῶν καθηγητῶν μέσης ἐκπαδεύσεως ἐν γένει εἰς τὰ Πανεπιστήμια, ὡς ἔχει ἰσχύσει μέχρι τοῦδε, συνιστᾷ τὴν πλέον ἐνδελεγεμένην λύσιν, θὰ ἦτο δὲ εὐχῆς ἔργον ἐὰν καὶ οἱ διδάσκαλοι στοιχειώδους ἐξεπαιδεύοντο ἐκεῖ. Εἰς τὰς περισσότερας προηγμένας χώρας οἱ καθηγηταὶ μέσης (καὶ οἱ φυσικομαθηματικοὶ μεταξὺ τούτων) καταρτίζονται εἰς τὰ Πανεπιστήμια, ἐνιαχοῦ δὲ (εἰς Ἑλβετίαν, καὶ εἰς σημαντικὴν ἐκτασιν εἰς Μ. Βρεταννίαν καὶ Ἡνωμένας Πολιτείας) καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς στοιχειώδους ἐπίσης.

Πρὸς τὴν ἀποψιν τῆς διατηρήσεως τοῦ ἐν ἰσχύϊ συστήματος συνετάχθησαν καὶ τὰ περισσότερα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς Παιδείας, ἐπροτάθη δὲ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, παραλλήλως πρὸς τὸν διαχωρισμὸν τῶν γυμνασίων εἰς δύο κύκλους, ὅπως οἱ τὸ πρῶτον διδασκόμενοι καθηγηταὶ ὑπηρετοῦν ἀρχικῶς εἰς σχολεῖα τοῦ κατωτέρου κύκλου, μετ’ εὐδόκιμον δὲ παραμονὴν τῶν εἰς ταῦτα καὶ κατόπιν διαγωνισμοῦ προάγονται εἰς καθηγητὰς τοῦ δευτέρου κύκλου.

Εἰς τὴν πράξιν, καὶ διὰ λόγους τοὺς ὁποίους ἐξεθέσαμεν ἐν ἀρχῇ, τὸ κρατοῦν σύστημα ἀπεδείχθη ἐσχάτως ἀνεπαρκὲς ἐν Ἑλλάδι διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν τῆς μέσης παιδείας εἰς φυσικομαθηματικούς, διαγράφεται δὲ προοπτικὴ ἔτι μικροτέρας ἀποδόσεώς του εἰς τὸ μέλλον, ἐὰν δὲν ληφθοῦν μέτρα πρὸς κατοχύρωσιν του ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν.

Τὸ λυσιτελέστερον μεταξὺ τῶν ληπτέων μέτρων φαίνεται νὰ εἶναι ἡ ἱκανὴ

αύξησης των εισακτέων εις τὰς Φυσικομαθηματικὰς Σχολὰς, καὶ τοῦτο πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς δημιουργίας πληθωρισμοῦ εἰς τὸν κλάδον καὶ ἐπομένως ἐπαρκείας δι' ὅλους. Προηγουμένως βεβαίως θὰ πρέπει νὰ ἔχη γίνῃ πρόβλεψις διὰ τὰς ὑψηλόμενας ἀνάγκας τῶν Πανεπιστημίων εἰς αἰθούσας διδασκαλίας, ἐργαστήρια καὶ διδακτικὸν ἀνταγωγικόν, εἰς τρόπον ὥστε ὁ πληθωρισμὸς τῶν σπουδαστῶν νὰ μὴ ἀποβῇ εἰς βάρος τῆς ἐπαγγελματικῆς των κατάρτισεως.

Μία ἄλλη σειρὰ μέτρων θ' ἀπέβλεπεν εἰς τὴν δημιουργίαν, ὑπὸ τὰς κρατούσας συνθήκας, κινήτρων πλέον ἀποτελεσματικῶν ἢ κατὰ τὸ παρὸν, διὰ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ καθηγητοῦ. Τὸ ἰσχυρότερον κίνητρον θ' ἀπετέλει χωρὶς ἀμφιβολίαν ἡ πρόσληψις τῶν φυσικομαθηματικῶν εἰς τὰ σχολεῖα μὲ ὑψηλόμενον μισθολόγιον ἐναντὶ τῶν συναδέλφων των τῶν ἄλλων κλάδων. Ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦτο, καὶ κατ' ἀρχὴν οἰκονομικῶς ἀσύμφορον, ἐπόμενον θὰ ἦτο νὰ προκαλέσῃ ἀναταραχὴν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐκπαιδευτικῶν, μὲ βεβαίαν τὴν προβολὴν ἀναλόγων διεκδικήσεων ἐκ μέρους τῶν φιλολόγων καὶ θεολόγων, οἱ ὅποιοι εἰσέρχονται εἰς τὸ ἐπάγγελμα μὲ τὰ αὐτὰ πανεπιστημιακὰ προσόντα· χωρὶς νὰ εἶναι τελικῶς δέδαιον, ἐὰν τὸ Ὑπουργεῖον ὡς ἐργοδότης θὰ ἤμποροῦσε καὶ πάλιν νὰ συναγωνισθῇ τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἐκτὸς τοῦ δημοσίου προσφερομένης ἐργασίας.

Ἐνα ὀλιγώτερον δαπανηρὸν, καὶ ὁπωσδήποτε ὀλιγώτερον διαβλητόν, μέτρον θὰ ἦτο ἡ παροχὴ διευκολύνσεων, οἰκονομικῆς ἢ ἄλλης φύσεως (διευκολύνσεων ὑπὸ μορφὴν ὑποτροφιῶν, δωρεὰν στέγης, συσσιτίων κ.λ.π. ἢ καὶ εὐεργετημάτων οἷα: ἀπλὴ ὑποχρέωσις ἐκγυμνάσεως εἰς τὸν στρατόν, δικαίωμα ἐξαγορᾶς θητείας κ.τ.λ.) εἰς τοὺς ἱκανωτέρους ἐκ τῶν ἀπὸρων σπουδαστῶν οἱ ὅποιοι θὰ ἀπεδέχοντο τὸν δεσμευτικὸν ὅρον νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸ δημόσιον ἐπὶ ὠρισμένα ἔτη, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὰ σχολεῖα τοῦ κατωτέρου κύκλου.

Ἐὰν ἐξ ἄλλου ἀπεφασίζετο, μέσα εἰς τὰ πλαίσια αὐτὴν τὴν φορὰν μιᾶς γενικωτέρας ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς, ἡ κατάργησις τῶν ἐξετάσεων διὰ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὰς Ἀνωτάτας καὶ Ἀνωτέρας Σχολὰς, μετὰξὺ ἄλλων βεβαίων πλεονεκτημάτων, ἕνας ὑπολογισμὸς ἀριθμὸς φυσικομαθηματικῶν θὰ ἀπηλευθερώνετο ἀπὸ τὰ ἀχρηστεύμενα ἐκ τοῦ μέτρου τοῦτου παρασιτικὰ φροντιστήρια, τοὺς ὁποίους θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ προσεταιρισθῇ ἡ δημοσία ἐκπαιδεύσις δι' ἴδιον λογαριασμόν. Καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει θὰ ἐσφαγίζετο διὰ τὸ μέλλον μία ἀπὸ τὰς θύρας διαφυγῆς.

Ἀπὸ τὴν πλευρὰν τέλος τῆς ὁργανώσεως τοῦ προγράμματος σπουδῶν τῶν Πανεπιστημίων ὠρισμένα τροποποιήσεις καὶ βελτιώσεις ἀναφορικῶς μὲ τὴν καρτάτισιν τῶν καθηγητῶν κρίνονται ἐπιβεβλημένα. Καὶ τοῦτο διότι σήμερον οἱ ὑποψήφιοι διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν φυσικομαθηματικοὶ ἀκολουθοῦν τὸ αὐτὸ πρόγραμμα σπουδῶν μὲ τοὺς συναδέλφους των οἱ ὅποιοι προσρρίζονται δι' ἄλλα ἐπαγγέλματα, ἢ δὲ παιδαγωγικὴ των κατάρτισις καὶ ἡ προετοιμασία των ἐν γένει διὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ σχολείου εἶναι ἐλλιπής. Λογικὸν λοιπὸν θὰ ἦτο νὰ ἰσχύσῃ δι' αὐτοὺς, κατόπιν συνεννοήσεως τῶν Φυσικομαθηματικῶν Σχολῶν μετὰ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, εἰδικὸν πρόγραμμα μαθημάτων, ἀσκήσεων καὶ ἐξετάσεων.

Ἡ λύσις αὕτη τῆς τετραετοῦς πανεπιστημιακῆς κατάρτισεως μειονεκτεῖ, ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας, μόνον κατὰ τὸ ὅτι εἶναι σχετικῶς μακροπρόθεσμος. Θὰ ἠδύνατο πάντως νὰ ἐξακολουθήσῃ ἰσχύουσα, ἀφοῦ ἐν τῷ μετὰξὺ πλέον δραστικὰ μέτρα ἀντιμετωπίσεως τῆς καταστάσεως ἤθελον ἐκτάκτως ληφθῇ.

Αἱ λοιπαὶ κατωτέρω ἀναγραφόμεναι λύσεις ἀναφέρονται ὅλαι κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν κατάρτισιν καθηγητῶν φυσικομαθηματικῶν διὰ τὸν πρῶτον κύκλον τῶν σχολεῖων μέσης ἐκπαιδεύσεως.

2. Μερικὴ πανεπιστημιακὴ κατάρτισις.

Τὸ σύστημα τοῦτο ἀκολουθεῖται εἰς Νορβηγίαν, ἐνθα οἱ ὑποψήφιοι καθηγηταὶ μαθηματικῶν διὰ τὰς κατωτέρας τάξεις τῶν σχολείων μέσης ἐκπαιδεύσεως ὑπο-

χρεοῦνται εἰς τριετὴ μόνον πανεπιστημιακὴν φοίτησιν, ἐνῷ διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ διδάξουν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις ἀπαιτεῖται ὁλόκληρος πενταετία ἢ ἑξαετία. Μετὰ τὸ τρίτον ἔτος παρεμβάλλεται ἐν ἑξάμηνον παιδαγωγικῆς κατάρτισεως ὑποχρεωτικὸν δι' ἀμφοτέρας τὰς κατηγορίας τῶν καθηγητῶν.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὲρ τῆς τριετοῦς πανεπιστημιακῆς κατάρτισεως τῶν δευτεροβαθμίων ἐν γένει καθηγητῶν μέσης (ὡς ἀπεκλήθησαν οἱ προσρρίζοντες διὰ τὸν πρῶτον γυμνασιακὸν κύκλον), καὶ εἰς εἰδικὰ τμήματα τῶν οἰκείων σχολῶν, ἐτάχθη μειοψηφοῦσα μερὶς τῆς Ἐπιτροπῆς Παιδείας, ἡ ὁποία περαιτέρω ἐπρότεινε τὴν παράλληλον κατάρτισιν τῶν δευτεροβαθμίων καθηγητῶν εἰς μαθήματα συγγενῆ πρὸς τὴν ἐπιστήμην των καὶ ἀκόμη εἰς ἐν ἄσχετον πρὸς αὐτὴν (ξένην γλῶσσαν, μουσικὴν, τεχνικὰ), προκειμένου νὰ διδάξουν καὶ ταῦτα εἰς τὰ γυμνάσια· δὲν ἀπέκλεισε δὲ τὴν μετὰταξιν τῶν ἐπιθυμούντων ἐκ τῶν δευτεροβαθμίων εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πρωτοβαθμίων, ἐφ' ὅσον οὗτοι ἐπανήρχοντο εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ συνεπλήρωνον καὶ τὸ τέταρτον ἔτος.

Ἡ λύσις αὕτη θὰ εἶχε περισσοτέρας πιθανότητας ἐπιτυχίας ἀπὸ τὴν ἀποφιν τῆς προσελεύσεως ὑποψηφίων ἂν τὰ ἔτη φοιτήσεως περιορίζοντο ἀπὸ τρία εἰς δύο. Καὶ τοῦτο διότι ἐπόμενον εἶναι ὅτι ἡ πλειονότης τῶν σπουδαστῶν θ' ἀπεφάσιζε νὰ διαθέσῃ ὁπωσδήποτε ἐν ἀκόμῃ ἔτος πέραν τῆς τριετίας διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ καταφανῆ πλεονεκτήματα τῆς μικρᾶς αὐτῆς χρονικῆς διαφοράς. Ἐκτὸς ἐὰν ἐλαμβάνοντο πάλιν μέτρα διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀπαιτουμένου ἀριθμοῦ ἐξ ἑκατέρας κατηγορίας διὰ τῆς παροχῆς δεσμευτικῶν διευκολύνσεων, ὡς ἐπρεσθῇ ἐν τοῖς πρόσθεν.

Ἀλλὰ μέτρα τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν εἶναι ἡ καθιέρωσις εἰδικοῦ προγράμματος σπουδῶν διὰ τοὺς σπουδαστὰς τοῦ διετοῦς κύκλου, προσηρμοσμένου πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος διὰ τὰς κατωτέρας γυμνασιακὰς τάξεις· ἄλλως ἢ παρακολούθησις ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς σπουδαστὰς τοῦ τετραετοῦς κύκλου ἀποκλειστικῶς μαθημάτων τῶν δύο πρώτων ἐτῶν τοῦ προγράμματος σπουδῶν ὑπὸ τὴν σημερινὴν του διάρθρωσιν θὰ ἄφηγε κατ' ἀνάγκην σημαντικὰ κενὰ εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν των μόρφωσιν.

Θὰ ἔπρεπε ἐπίσης νὰ ρυθμισθοῦν τὰ τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων, ἐὰν θὰ εἶναι κοιναὶ ἢ χωρισταὶ διὰ τοὺς ὑποψηφίους τοῦ διετοῦς καὶ τοῦ τετραετοῦς κύκλου, καὶ τὰ τῆς κατατάξεως των εἰς ἑκατέραν κατηγορίαν, ἐπὶ τῇ βάσει δηλωσεῶς των φυσικά, ἄλλ' εἰς τρόπον ὥστε νὰ διασφαλίζεται μία σχετικὴ ἐξισορρόπησις μετὰξὺ τῶν δύο κατηγοριῶν. Εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν παρ' ἐλπίδα ὁ διετοῦς κύκλος δὲν θὰ συνεκέντρωνε τὸν προβλεπόμενον ἀριθμὸν σπουδαστῶν, τὰ κενὰ τῆς κύκλος δὲν θὰ συνεκέντρωνε τὸν προβλεπόμενον ἀριθμὸν σπουδαστῶν, τὰ κενὰ θὰ ἤμποροῦσαν νὰ καλυφθοῦν ἐκ τοῦ πίνακος ἐπιλαχόντων κατὰ σειρὰν ἐπιτυχίας, θὰ ἤμποροῦσαν δὲ νὰ γίνων δεκτοὶ ἀνεῦ ἐξετάσεων ἀπόφοιτοι γυμνασίου μὲ βαθμοὺς ἀπολυτηρίου, γενικόν, καὶ μερικοὺς εἰς τὰ φυσικὰ καὶ μαθηματικὰ, ὠρισμένων μονάδων καὶ ἄνω.

Λογικὸν καὶ σκόπιμον θὰ ἦτο ἐὰν εἰς τοὺς ἐκ τῶν δευτεροβαθμίων καθηγητῶν ἐπιθυμοῦντας νὰ μεταταχθοῦν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πρωτοβαθμίων παρέχετο τὸ δικαίωμα, μετὰ πενταετὴ τοῦλάχιστον εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν εἰς τὰ γυμνάσια, νὰ φοιτήσουν ἐπὶ δύο ἀκόμῃ ἔτη εἰς τὰ πανεπιστήμια καὶ ἀποκτήσουν τὸ ἀντίστοιχον πτυχίον, χορηγουμένης διετοῦς ἐκπαιδευτικῆς ἀδείας εἰς πάντας, καὶ εἰς τοὺς ἀρίστους μετ' ἀποδοχῶν, ἐπανερχόμενοι δὲ νὰ διορίζωνται κατὰ προτεραιότητα εἰς σχολεῖα τοῦ ἀνωτέρου κύκλου.

Ἡ λύσις τῆς διετοῦς πανεπιστημιακῆς κατάρτισεως ἐκ πρώτης ὀψεως φαίνεται ὅτι ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ αἶτημα τῆς ἐπείγουσας ἀντιμετωπίσεως τῆς καταστάσεως, ἐφ' ὅσον συντέμνει τὸν χρόνον τῆς μαθητείας ἀπὸ τέσσαρα εἰς δύο ἔτη, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι θὰ ἀπαιτηθοῦν σημαντικὰ περιθώρια χρόνου διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ἐπεξεργασίαν τοῦ σχεδίου, εἶναι ἀμφίβολον ἂν θὰ δύναιτο νὰ ἐκτελεσθῇ τὰ πρὸ τῆς παρελεύσεως τετραετίας ἀπὸ σήμερον.

Ἀσφαλῶς ὅμως τὸ σύστημα τοῦτο θὰ ἦτο οἰκονομικώτερον ἢ τὸ σήμερον ἐν ἰσχύϊ, ἐφ' ὅσον οἱ δι' αὐτοῦ καταρτιζόμενοι δευτεροβάθμιοι καθηγηταὶ θὰ προσελαμβάνοντο μὲ χαμηλότερον μισθολόγιον ἐναντι τῶν συναδέλφων τῶν πρωτοβαθμίων.

3. Φυσικομαθηματικαὶ Παιδαγωγικαὶ Ἀκαδημίαι

Ἡ λύσις αὕτη ὑπερτερεῖ τῆς προηγουμένης βασικῶς κατὰ τοῦτο: ὅτι αἱ ὑπ' αὐτῆς προβλεπόμεναι νέου τύπου Ἀκαδημίαι θὰ ὀργανωθοῦν καὶ θὰ τελοῦν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας· ὡς κρατικὰ δὲ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα θὰ εἶναι περισσότερον προσिताὶ ἀπὸ οἰκονομικῆς πλευρᾶς καὶ ἐπομένως θὰ προσελκύουν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ὑποψηφίων.

Ἄλλο πλεονέκτημα τοῦ συστήματος εἶναι ὅτι δι' αὐτοῦ παρέχονται περισσότεραι δυνατότητες προσθέτου καταρτίσεως τῶν σπουδαστῶν εἰς ἀριθμὸν τινα μαθημάτων ἐκτὸς τῆς κυρίως ἐπιστήμης των, τὰ ὅποια θὰ ἐκαλοῦντο οὕτοι νὰ διδάξουν ἐπίσης εἰς τὰ γυμνάσια.

Δύο τοιαῦται Ἀκαδημίαι, ἡ μία εἰς Ἀθήνας καὶ ἡ ἑτέρα εἰς Θεσσαλονίκην, θὰ πρέπει νὰ ἐξαρκοῦν διὰ τὴν πλαισίωσιν τοῦ πρώτου γυμνασιακοῦ κύκλου μὲ τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν φυσικομαθηματικῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον φοιτήσεως, κατ' ἀρχὴν καὶ ἐφ' ὅσον οὐδεμία μεταβολὴ ἤθελεν ἐπέλθῃ ἐν τῇ μεταξὺ εἰς τὸν νῦν ὑφιστάμενον θεσμὸν τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, θὰ ἡδύνατο νὰ περιορισθῇ εἰς δύο ἔτη. Τὸ πρόγραμμα τῶν δύο ἐτῶν θὰ διελάμβανε Μαθηματικά, Φυσικὴν Πειραματικὴν καὶ Χημείαν, Φυσιογνωστικά, Ἀνθρωπολογίαν καὶ Βιολογίαν, καὶ Γεωγραφίαν (μὲ πιθανὰς προσθήκας ἢ παραλείψεις, κατὰ τὸ ἰσχῶν ἐκάστοτε ἀναλυτικὸν πρόγραμμα), ἅπαντα ὑποχρεωτικά, καὶ ἐκ τῶν προαιρετικῶν (μὲ ὑποχρέωσιν παροκολουθήσεως ἐνδὲς μόνον μαθήματος) Μουσικὴν, Τεχνικὰ καὶ Ξένας γλώσσας. Τὸ πρόγραμμα θὰ ἐπλαισιωνέτο ἐπίσης μὲ ἓνα κύκλον παραδόσεων Παιδαγωγικῆς Ψυχολογίας καὶ Μεθόδων διδασκαλίας, καὶ μὲ πρακτικὰς ἀσκήσεις εἰς τὰ προσηρτημένα πρότυπα σχολεῖα.

Δίκαιον θὰ ἦτο καὶ πάλιν ἐν εἰς τοὺς ἀποφοίτους τῶν Φυσικομαθηματικῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν παρείχετο τὸ δικαίωμα μετατάξεώς των ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν βαθμίδα τῶν γυμνασίων, μετὰ πενταετὴ τοῦλάχιστον εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν καὶ ἀφ' οὗ ὑπεχρεοῦντο νὰ συμπληρώσουν τὴν κατάρτισίν των εἰς τὰ πανεπιστήμια, ἐγγραφόμενοι ἀνεῦ ἐξετάσεων εἰς τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς ἢ μετ' ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις εἰς τὸ τρίτον.

Τὸ θέμα τῶν Φυσικομαθηματικῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν θὰ ἡδύνατο ν' ἀντιμετωπισθῇ ριζικώτερον ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸ θέμα τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν διὰ δημοδιδασκάλους, τὸσον ὑπὸ τὰς παρῶν συνθήκας ὅσον καὶ ὑπὸ τὴν προοπτικὴν μελλοντικῆς ἐπεκτάσεως τῶν ἐτῶν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Βασικαὶ προϋποθέσεις διὰ μίαν τοιαύτην ἀντιμετώπισιν εἶναι ὁ περιορισμὸς τῶν ἐν λειτουργίᾳ Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν τοῦλάχιστον κατὰ τὸ ἥμισυ καὶ ἡ αὔξησις τῶν ἐτῶν φοιτήσεως ἀπὸ δύο εἰς τρία ἔτη.

Τὸ πρόγραμμα τῶν νέων Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν θὰ προέβλεπε διὰ τὴν κατάρτισιν διδασκάλων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως εἰς τὰ δύο πρώτα ἔτη καὶ διὰ τὴν κατάρτισιν καθηγητῶν τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν γυμνασίων (καὶ τῶν δύο τελευταίων τάξεων τῶν ἰδρυθησομένων ἰσως ὀκτατάξιων δημοτικῶν σχολείων) εἰς τρία ἔτη, θὰ ἦτο δὲ διηρθρωμένον κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε νὰ διαφορίζεται εἰς δύο κύκλους εἰδικεύσεως, τὸν φυσικομαθηματικὸν καὶ τὸν ιστοριοφιλολογικόν, διὰ τοὺς ὑποψηφίους καθηγητὰς ἐκατέρου τῶν μαθημάτων τούτων ἀντιστοίχως. Τὰ περισσότερα μαθήματα τῶν δύο πρώτων τάξεων θὰ ἦσαν κοινὰ δι' ὅλους τοὺς σπουδαστάς, πλὴν θὰ ἐλαμβάνετο παραλλήλως πρόνοια διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν σπουδαστῶν, ἀναλόγως τῶν κλίσεων καὶ τῆς ἐκλογῆς ἐκάστου, εἰς τὸν τομέα τῆς εἰδικεύσεως

των, ἡ ὁποία θὰ ἐλάμβανεν ὀριστικὴν μορφήν εἰς τὸ τρίτον ἔτος καὶ θὰ ἐπραγματοποιεῖτο μὲ καθαρῶς ἐξειδικευμένον πρόγραμμα ἐργασίας.

Εἰδικὰ Κέντρα καταρτίσεως καθηγητῶν τῶν κατωτέρων γυμνασιακῶν τάξεων ἐκτὸς τῶν Πανεπιστημίων, λειτουργοῦν εἰς Βέλγιον, ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, εἶναι δὲ ταῦτα διετοῦς φοιτήσεως διὰ τοὺς ὑποψηφίους (ἀποφοίτους γυμνασίων ἢ τετραετῶν διδασκαλείων παλαιῦ τύπου) τοὺς γινομένους δεκτοὺς μετ' ἐπιτυχεῖς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις, τριετοῦς δὲ φοιτήσεως (μὲ ἐν πρόσθετον προπαρασκευαστικὸν ἔτος) διὰ τοὺς εἰσαγομένους ἀνεῦ ἐξετάσεων. Τὰ Κέντρα ταῦτα περιλαμβάνουν τέσσαρας κύκλους εἰδικεύσεων: α) Τὸν φιλολογικόν, μὲ ἐπικεντρον τὴν Ἑθνικὴν Γλῶσσαν καὶ μὲ παράλληλον διδασκαλίαν Ἱστορίας, Ἠθικῆς, Γεωγραφίας, Ὑγιεινῆς, Τεχνικῶν, Μουσικῆς, Διδακτικῶν Μεθόδων καὶ Ἀσκήσεων. β) Τὸν φυσικομαθηματικόν, μὲ παράλληλον διδασκαλίαν Γεωγραφίας κυρίως, ἀλλὰ καὶ Ἑθνικῆς Γλῶσσης, Τεχνικῶν Μαθημάτων, Διδακτικῶν Μεθόδων καὶ Ἀσκήσεων. γ) Ξένων Γλωσσῶν, πλαισιωμένον μὲ τὸ μάθημα τῆς Ἑθνικῆς Γλῶσσης, Τεχνικά, Διδακτικὰς Μεθόδους καὶ Ἀσκήσεις. δ) Σωματικῆς Ἀγωγῆς, πλαισιωμένον μὲ τὸ μάθημα τῆς Ἑθνικῆς Γλῶσσης Ὑγιεινῆς, Τεχνικά, Διδακτικὰς Μεθόδους καὶ Ἀσκήσεις.

4. Μετεκπαίδευσις δημοδιδασκάλων.

Ἀπὸ τινων δεκαετιῶν ἤδη λαμβάνει χώραν διὰ διαγωνισμοῦ ἐπιλογῆς διετῆς μετεκπαίδευσις δημοδιδασκάλων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἡ μετεκπαίδευσις αὕτη ἀρχικῶς συσταθεῖσα πρὸς τὸν σκοπὸν προπαρασκευῆς διδασκάλων διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιθεωρητοῦ δημοτικῶν σχολείων παρέμεινεν ἔκτοτε ἀμετάδελτος καὶ μετὰ τὴν ἔδρυσιν τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, τῶν ὁποίων τὸ πρόγραμμα εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος του συμπίπτει μὲ τὸ τῆς μετεκπαιδεύσεως.

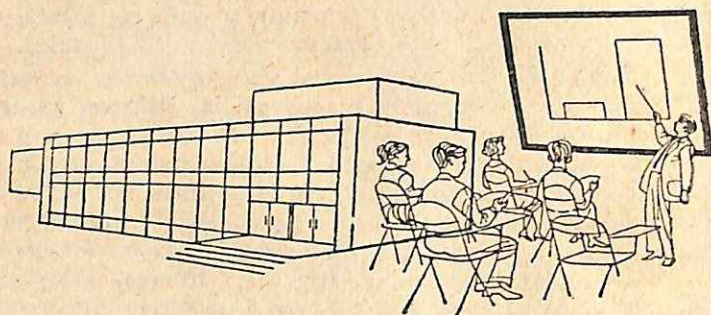
Οἱ μετεκπαιδευόμενοι παρακαλοῦντο ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς σπουδαστάς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς μίαν σειρὰν παραδόσεων Παιδαγωγικῆς, Ψυχολογίας καὶ Ἱστορίας, διδάσκονται δὲ ἰδιαιτέρως σωρεῖαν ἄλλων μαθημάτων ἐγκυκλοπαιδικοῦ χαρακτήρος. Καὶ μολοντί οἱ διδάσκαλοι ὠφελοῦνται μεγάλως ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς γενικῆς των μορφώσεως, γεγονὸς εἶναι ὅτι τὸ πρακτικὸν ἀντίκρουσμα τῆς μετεκπαιδεύσεως δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ ὕψος τῶν δαπανῶν (εἰς τοὺς προσερχομένους περὶ τοὺς 100 κατ' ἔτος πρὸς μετεκπαίδευσιν—χορηγεῖται διετῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀδείας μετὰ πλήρων ἀποδοχῶν) καὶ τοῦ διατιθεμένου χρόνου: μετὰ τὸ πέρας τῆς μετεκπαιδεύσεως των οἱ διδάσκαλοι ἐπανερχοῦνται εἰς τὰς θέσεις των, ἀξιοποιούντες στοιχεῖα μόνον τῆς ἐπαγγελματικῆς των ἐπιμορφώσεως μέσα εἰς τὰς στενὰ πλαίσια τῶν σχολείων των, ἐξαιρέσει μικρᾶς μόνον μερίδος διδασκάλων οἱ ὅποιοι προωθοῦνται, πάλιν διὰ διαγωνισμοῦ, εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιθεωρητοῦ.

Εἶναι κοινὴ πλέον πεποίθησις ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς μετεκπαιδεύσεως χορῆζει ριζικῆς ἀνακαινίσεως. Συμπεριωτέρον θὰ ἦτο ἂν ἡ ἐπιμόρφωσις τῶν διδασκάλων ἐγίνετο (κατὰ σειρὰν ὑποδείξεως ὑπὸ τῶν ἐπιθεωρητῶν, ὑποχρεωτικῶς καὶ ἀνεῦ διαγωνισμοῦ) εἰς σεμινάρια ἐξ κήνου διαρκείας, ὀργανούμενα ὑπὸ τῶν Πανεπιστημίων καὶ τῶν κατὰ τόπους Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, - καὶ ὑπὸ τῶν ἐπιθεωρητῶν ἀκόμη—χρησιμοποιούμενων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτὴν καὶ τῶν μετεκπαιδευθέντων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διδασκάλων, σημαντικὸς ἀριθμὸς τῶν ὁποίων δὲν ἔχει ἀκόμη ἀξιοποιηθῇ.

Ἀντὶ δὲ τῆς διετοῦς ἐγκυκλοπαιδικῆς ἐπιμορφώσεως εἰς τὰ περιθώρια τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, θὰ ἐξυπηρετεῖ τὰ μέγιστα τὰς ἀνάγκας τῆς μέσης παιδείας εἰς φυσικομαθηματικοὺς τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν γυμνασίων ἐὰν ἀριθμὸς δημοδιδασκάλων μετεκπαιδεύετο ἐντατικῶς ἐπὶ ἐν ἔτος εἰς τὰς Φυσικομαθηματικὰς Σχολὰς τῶν δύο Πανεπιστημίων μας (ἢ καὶ εἰς τὰς ἰδρυθησομένας ἰσως Φυσικομαθηματικὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας).

Ἡ ἐπιλογὴ θὰ ἐγίνετο κατόπιν διαγωνισμοῦ εἰς τὰ οἰκεία μαθήματα, μετὰ τριετὴ εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν τῶν ὑποψηφίων εἰς δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ὑπὸ τὸν δρον ἰσως

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

ΜΟΡΦΕΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΟ 25ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

(Συνέχεια από το προηγούμενο)

Τό θεματικό περιεχόμενο

Όπως είναι εύνοητο, οι αρχικές έμπνεύσεις και τὰ έρεθίσματα τών δημιουργιών αυτών έχουν άμεση σχέση με τή ζωντανή πραγματικότητα, μέσα στην όποια κινείται και άναπνέει τό παιδί, κι άπ' όπου έχει άφομοιώσει πλούσιες έμπειρίες (βιώματα). Οι έμπνεύσεις του, λοιπόν, έχουν σχέση μέ: τὰ μαθήματα, τή σχολική ζωή και κίνηση, τις λαϊκές παραδόσεις, τούς μύθους και θρύλους, τό γύρω φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, τὰ παιχνίδια, κουκλοθέατρο, έθνικούς πόθους (Κύπρος), λαϊκά διακοσμητικά μοτίβα κ.τ.τ.

Προσεχτική ματιά στις έργασίες αυτές μάς πείθει ότι δέν υπάρχει

ότι θα έπρεπε νά έχουν άπολυτήρια Γυμνασίου και Παιδαγωγικής Άκαδημίας με δαθμούς, γενικών, και μερικούς εις τὰ Φυσικά και Μαθηματικά λίαν καλώς και άνω (ίσως και χωρίς διαγωνισμών ως έπαρκούς κριτηρίου λαμβανομένου μόνον της καλής των δαθμολογίας εις τούς τίτλους των).

Διά τούς επιλεγόμενους θα κατηγορήζετο, κατόπιν συννενοήσεως μετά τού Υπουργείου Παιδείας, ειδικόν πρόγραμμα σπουδών, άποκλειστικώς εις τὰ φυσικομαθηματικά, δοθέντος ότι οι υπό μετεκπαίδευσιν δημοδιδάσκαλοι έχουν ήδη διετή κατάρτισιν εις τήν Παιδαγωγικήν και τήν Ψυχολογίαν και επί πλέον εις μαθήματα ως είναι τὰ Τεχνικά και ή Μουσική. Δέν είναι δέ παντελώς άμοιροι φυσικομαθηματικών γνώσεων: κατά τήν εισαγωγήν των εις τās Παιδαγωγικάς Άκαδημίας εξετάζονται και εις τὰ μαθηματικά, και φυσικά κατά τήν διάρκειαν δέ της διετούς των φοιτήσεως διδάσκονται στοιχειά Φυσικής, Χημείας, Φυσιογνωστικών και Βιολογίας. Οι έξ αυτών πάλιν μετεκπαιδευόμενοι εις τό Πανεπιστήμιον Αθηνών, εκ των όποιων θα πρέπει ν' αναμένεται πρὸς τό παρόν ότι θα προέλθῃ και ο μεγαλύτερος αριθμός υποψηφίων πρὸς μετεκπαίδευσιν εις τās Φυσικομαθηματικάς Σχολάς, παρακολουθοῦν επίσης σειράν μαθημάτων Φυσικής και Χημείας.

Άνταποκρίνεται λοιπόν ή λύσις της επί έν έτος μετεκπαιδεύσεως δημοδιδασκάλων εις τὰ φυσικομαθηματικά περισσότερον των άλλων εις τό αίτημα της έπείγουσης αντιμετώπισεως τού υπό μελέτην προβλήματος και κατά δεύτερον λόγον έπίσης εις τό αίτημα μιᾶς σχετικώς έπαρκούς καταρτίσεως.

Α. Βουγιούκας

μόνο πλοῦτος και ποικιλία στό θεματικό περιεχόμενο, άλλ' έχομε και μιᾶ συνεχή ανανέωση τών έκφραστικῶν τους μέσων: στό στήσιμο λ.χ. και τήν Ισορρόπηση της φόρμας, τήν έκφραση, τήν έσωτερική δομή του όγκου και τούς στατικούς άξονες της Ισορροπίας στό έργα της πηλοπλαστικής, στό σχέδιο, στην όργάνωση τών επιπέδων, στό χρωματικό παιχνίδι, διαβαθμίσεις τών τόνων κλπ. στη ζωγραφική...

Άνάλογα με τήν ίδιουσγκρασία τού κάθε παιδιοῦ και τήν ιδιαίτερη ανταπόκριση πού δέχεται στό έσωτερικό του τούς έρεθισμούς του έξωτερι- κοῦ κόσμου καταπιάνεται με τοῦτο ή εκείνο τό θέμα, προτιμά τό ένα ή τό άλλο υλικό. Μερικοί μάλιστα, οι πιο δυναμικοί, ασχολοῦνται με δύο ή και περισσότερα υλικά (π.χ. νερομπογιές, σινική, χρώματα, τέμπερες κλπ.) και προχωροῦν στην έργασία τους με Ικανοποιητικό ρυθμό. Έδῶ πρέπει νά σημειώσουμε ότι για τήν προτίμηση τού υλικού* πολλές φορές έχει σημαν- τική επίδραση και τό ομαδικό ρεύμα πού δημιουργείται στην Κοινότητα κατά τήν πορεία της έργασίας. Έτσι λ.χ. έξηγείται γιατί τή μιᾶ σχολική χρονιά τὰ περισσότερα παιδιά έδειχναν τήν προτίμησή τους και ασχολοῦν- ταν πιο πολύ με τήν πηλοπλαστική, ένῳ τήν άλλη έλκονταν από τή ζω- γραφική.

Ένώ πάλι οι έργασίες της πηλοπλαστικής της α' περιόδου έχουν τις έμπνεύσεις τους από θέματα «έν χώρῳ» (Σκηνές από τή σχολική ζωή, τό φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον κλπ.), της δευτέρας έχομε πολλές έργα- σίες πού στην έμπνευση και σύλληψη της πρωταρχικής Ιδέας τού περιεχο- μένου έπαιξε μεγαλύτερο ρόλο τό συναίσθημα: ψυχολογικά πορτραίτα, ζωᾶ με ανθρώπινη μορφή (άνθρωπομορφισμός), χιουμοριστικές κοῦκλες κ.ά. πού στις έκφράσεις τών μοντέλων αυτών αντικαθρεφτίζεται ό δικός τους ψυχικός κόσμος.

Η πρόοδος της έργασίας

Παίζοντας, λοιπόν, πάντοτε με τό υλικό της προτίμησής τους και με μοναδικό οδηγό τό πηγαίο ένστικτο προσπαθοῦν νά δώσουν είκαστική έκ- φραση στό έσωτερικό τους όραμα. Έργάζονται με διάθεση, με όρμη, με ένθουςιασμό. Έτσι ή έσωτερική ένεργητικότητα και ή έπιθυμία νά λυτρω- θῇ ψυχικά ό μικρός δημιουργός τόν ώθοῦν, ασύνειδα, βέβαια, στό νά έπε- ξεργάζεται τό δράμα** του και νά προχωρή πρὸς τις άγνωστες πηγές της ζωής.

Με τήν πρόοδο της προσπάθειας, πού κάθε φορά συσχετίζεται με τήν όλη έργασία της τάξης, βλέπομε στό περισσότερα παιδιά μιᾶ τέτοια άμε- σότητα και σιγουριά στη σύλληψη και απόδοση τού θεματός των, πού πολ- λές φορές μάς συγκινεί ή έκφραστική τους δύναμη. Για νά μη μαραθῇ μά- λιστα ή δροσιά και ή χάρη της αρχικής σύλληψης και έντύπωσης τὰ πιο πολλά δέν τὰ πολυεπεξεργάζονται, ένῳ μερικά άλλα τὰ φροντίζουν με έπι-

* Άλλοτε πάλι με τὰ κοινά, τὰ καθημερινά, τὰ τυχαία ή και τὰ άχρηστα ακό- μη υλικά και αντικείμενα — σπύρια, ξυλάκια, γυαλιά, ζελατίνα, μικρά χρωματικά χαρτονάκια, κ.τ.τ. — και με οδηγό τό έμφυτό τους γούστο φιλοτεχνοῦν αξιόλογες συνθέσεις, πού μάς έλκουν με τήν αλλαγή της θέσεως τών υλικῶν, (μεταλλαγή της δράσης), τή μεταφορά, τή μεταξίωση, πού τούς δίνει μιᾶ νέα φωνή, μιᾶ νέα δυνα- τότητα (πίνακες — αντικείμενα).

23. Για τή δημιουργική προσπάθεια για έκφραση τού παιδιοῦ της ήλικίας αὐ- τής, τις Ιδέες, τήν τεχνική, τήν αυτοκριτική, τή μορφή και τό ρυθμό, σάν κίνηση και σάν έπιθυμία, συγκίνηση, ένταση προσπάθειας κλπ., βλέπε «τό κάλλιτεχνικό βίωμα» σελ. 106 - 123 «Νέα Άγωγή» Μυρσίνης Κλεάνθους — Παπαδημητρίου.

μέλεια, κοιτάζοντάς τα πολλές φορές από την αρχή, ώσπου νά τους δώσουν την τελική μορφή και έκφραση.

Στο ανέβασμα της δουλειάς μας σημαντικό ρόλο παίζει και η κριτική που, όπως είπαμε, γίνεται στην ομάδα ή στην τάξη ολόκληρη. Με την κριτική, που με τον καιρό έχει ολοένα και μεγαλύτερες αξιώσεις, συνειδητο-

«Ψάρεμα».

Έργασία ζωγραφικής (νερομπογιά): Μαν. Γρ. μαθ. ΣΤ' τάξεως, έτών 12.

ποιούνται οι γνώσεις, δξύνεται ή παρατηρητικότητα, καλλιεργείται ανάμεσα στα παιδιά το πνεύμα της κατανόησης, της αλληλοβοήθειας και της δημιουργικής αμίλλας. Αναπτύσσεται ή αúτενέργεια και ή πρωτοβουλία τους και έθίζονται στην αυτοπειθαρχία και το σεβασμό στο κοινωνικό σύνολο.

Με την κριτική θα οδηγηθ ή το παιδί νά έννοήση τί μεγάλη σημασία έχει για το δημιουργικό έργο νά διαλέγωμε και νά τονίζωμε το κύριο²⁴ και ούσιώδες — μιá χαρακτηριστική στάση ή κίνηση — και νά παραλείπουμε το έπουσιώδες, το περιτό· τί άξια έχει ή έφήμερη στιγμή* τών αίσθημάτων στη ζωγραφική, που είναι και ό πυρήνας της εικόνας· (χρονική στιγμή στις εκθέσεις και τά δημοτικά τραγούδια), ή ανανέωση τών έκφραστικών μέσων κλπ. Από την κριτική πάλι θα βρούν λύση οι άπορίες του: άν δηλ. το σχέδιο τοúτο είναι προτιμότερο νά δουλευτή στο ξύλο (ξύλογλυπτική) ή νά πλαστή με πηλό· άν τά χρώματα σ' αυτή τη θαλασσογραφία ταιριάζουν με το μεσογειακό μας κλίμα (καθαρά, φωτεινά, με χαρούμενη φυσιογνωμία) κ.τ.λ.

Άκόμη πόσο θα ένθουσιαστούν, όταν ύστερ' από προσεχτική παρατήρηση διαπιστώσουν ένα άπροσδόκητο εύρημα στη σύνθεση ενός πίνακα ή διακρίνουν μιá εύτυχημένη ανακάλυψη της κρυφής σχέσης πλαστικών και χρωματικών άξιών κ.ά.

24. «Ό θεμελιώδης ρυθμός του ποιήματος άς είναι, από την αρχή ως το τέλος, το κοινό και το κύριο». Σολωμός.

* Ό μικρός δημιουργός πρέπει νά συνηθίση νά διαλέγη για το έργο του μιá μόνο πράξη, νά παριστάνη μιá μόνο στιγμή. Η λιτότητα αυτή έχει σκοπό τη γονιμότητα της φαντασίας.

Έτσι ή άτομική προσπάθεια κάθε παιδιοú, όπως γράφει²⁵ ό άγαπητός φίλος και έκλεκτός συνάδελφος κ. Βασίλ. Μάκης, στον όποιο πολλά όφείλει ή Κοινότητά μας για την πολύτιμη συμπαράστασή του στη μικρή μας προσπάθεια, άποκτά και όμαδικό τόνο...

Μπορούν και έπιζούν, σαν δικό τους δημιούργημα, τόν παλμό τών συμμαθητών των... Και πόση ευγένεια, πόση λεπτότης, όταν πρόκειται νά τονίσουν τις αδύνατες πλευρές του. Όλη ή τάξη έμφανίζει την εικόνα της συνεργαζομένης Κοινότητας...

Με μεγάλο ένδιαφέρον και προσοχή παρακολουθούν πάντοτε τά παιδιά τις συνεδριάσεις αυτές της Κοινότητας, που γίνονται μέσα σέ μιá άτμό-

«Χωρικός βγάζει νερό από το πηγάδι», (πηλός).

Έργασία: Βασίλη Μπ. μαθητοú ΣΤ' τάξεως.

σφαιρα χαρούμενη και πολιτισμένη, και που άντανανκλάται σ' αυτή ή είλικρίνεια, ή άγνότητα και έντιμότητα της παιδικής ψυχής.

Δέν έπιλύονται δέ μόνο άπορίες και έρωτηματικά τών παιδιών, αλλά πολλές φορές φωτίζονται κατá τέτοιο τρόπο όλες οι πλευρές του θέματος που έξετάζεται, ώστε λυτρώνεται και ό δάσκαλος από τις άμφιβολίες και το άδιέξοδο που τόν βάραιναν πρωύτερα και τόν δυσκόλευαν νά προχωρήση στη δουλειά του.

Η συνεχής δέ ανάγνωση νέων έργασιών στην Τάξη (Έκθέσεις, ανακοινώσεις, μικρά μελετήματα κ.τ.τ.) και ή επίδειξη όλοένα και συνθετωτέ-

25. «Σχολείο και Ζωή», 1955, τεύχος 12 σελ. 445-448.

ρων και πιό ἄρτιων τεχνικῶν καὶ αἰσθητικῶν προσπαθειῶν (ζωγραφικῇ, πηλοπλαστικῇ κ.ἄ.) ποὺ τίς παρακολουθοῦν μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρον, ἐξυψώνουν τὸ πνευματικὸ καὶ αἰσθητικὸ ἐπίπεδο τῶν παιδιῶν, γεννοῦν στὶς ψυχές τους τὴ χαρὰ καὶ οἰσιοδοξία. «Ἐνα ὥρατο ἔργο εἶναι μιὰ παντοεινὴ χαρὰ» εἶχε πεῖ ὁ Τζ. Κῆτς· τὰ μορφώνουν, ἐντείνουν τὸ συναίσθημά τους, κεντρίζουν τὴ φαντασία καὶ ὠθοῦν πρὸς νέες δημιουργίες²⁶, γιὰ τίς ὁποῖες ἔχουν τώρα ἀφομοιώσει καὶ νέα στοιχεῖα...

Καὶ τώρα θὰ θίξουμε ἓνα εἰδικὸ κεφάλαιο τῆς Ψυχολογίας τῆς Τέχνης. Παρατηρήσαμε ὅτι μιὰ ὁμάδα μαθητῶν μας, ὅπως οἱ Δ. Ἀρ., Β. Μπ., Δ. Μ., ἈΘ.Χ., Δ. Ἀν., Γιάν. Ρ., Θαν. Χρ. καὶ ἄλλοι, ποὺ ἔφεραν καταφανῆ διάφορα στίγματα (σωματικὰ ἢ ψυχικὰ) κατωτερότητας (τραυλισμός, βραδυγλωσσία, παραμορφώσεις ἀπὸ ἐγκαυματα καὶ ἄλλες αἰτίες στὸ πρόσωπο, καχεξία, μικρὴ διανοητικὴ καθυστέρηση, νευρικότητα, εὐερέθιστο τοῦ χαρακτήρα κ.ἄ.) κατέβαλαν μεγαλύτερες προσπάθειες στὶς ἐλεύθερες αὐτὲς ἐργασίες· καθένas στὸν κλάδο τῆς προτίμησής του· κι ἔφτασαν σὲ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα.

Κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἔβρισκαν διέξοδο καὶ ἀναπλήρωση ἀπὸ τὸ μειονεκτικὸ πλέγμα καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀνασφάλειας ποὺ βάραιναν πρὶν τίς ψυχές τους.

Οἱ εἰδικοί²⁷ ποὺ ἀναφέραμε ἀναλύουν ὡς ἑξῆς τὸ φαινόμενο αὐτό: «Τὸ νευρωτικὸ συναίσθημα τῆς μειονεκτικότητας προκαλεῖ ὀρμητικὴς ψυχικὴς τάσεις πρὸς μιὰ κατεύθυνση ὑπεροχῆς. Τὸ μειονεκτικὸ πρόσωπο καθισχυάζεται ἔτσι. Καὶ ἡ ζωὴ του γίνεται πιὸ ὑποφερτὴ.

»Ὁ ἀδύνατος κατασκευάζει ἓνα ἀμυντικὸ ψυχικὸ οἰκοδόμημα κατὰ τῆς πραγματικότητας ποὺ τὸν ταπεινώνει, ἐπιστρατεύει τὴ δράση του καὶ τὴ θέλησή του γιὰ τὸ σκοπὸ του. Ἀναπτύσσει μιὰ ἐρεθισμένη δραστηριότητα, μιὰ δραματικὴ διαμαρτυρία καὶ πλαταίνει τὰ ὅρια τῆς δύναμης καὶ ἐπιρροῆς του. Στὸ συναίσθημα τῆς μειονεκτικότητάς του ἀπαντᾷ μὲ τὸ ἰδανικὸ τῆς πλεονεκτικότητας κ.λ.π.»

Ἡ ζωγραφικὴ

Ἡ ὁμορφιά, ὅταν μᾶς δείχνῃ τὸν ἑαυτὸ της μᾶς δείχνει ὅλο τὸ νεραϊδόχρωμο κόσμο.»

Oscar Wilde

Σωστά εἶπαν πὼς «τὸ σχέδιο εἶναι ὁ πατέρας τῶν τεχνῶν». Καὶ στὴ ζωγραφικὴ καὶ στοὺς ἄλλους χειροτεχνικοὺς κλάδους βάση στὴ δουλειὰ τους ἔχουν πάντοτε τὰ παιδιὰ τὸ σχέδιο. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ τὰ ἔλκει καὶ τὰ γοητεύει περισσότερο εἶναι τὸ χρῶμα*.

Μὲ τὸ σχέδιο ποὺ δὲν διακρίνεται γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῆς γραμμῆς καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ περιγράμματος δὲν εἶναι δυνατό νὰ προκαταρτίσῃ τὸ

26. Ὅπως δηλ. ἐτόνισε σὴ διαλεξὴ του στὸν «Παρνασσό» ἐπὶ παιδαγωγικοῦ θέματος καὶ ὁ μεγάλος παιδαγωγός μας καὶ αἰσθητικὸς κ. Εὐαγ. Παπανοῦτσος: «Ἡ ὅλη ἐργασία τῆς τάξης πρέπει συνεχῶς ν' ἀνέρχεται καὶ νὰ κατακτᾷ καθημερινὰ καὶ νέους ὀρίζοντες σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς μορφωτικῆς προσπάθειας...»

27. Ἀγγελου Προσκοπίου, «Αἰσθητικὴ καὶ Τέχνη στὴν Εὐρώπη», Τόμ. Β'. 1955, σελ. 87.

* Στὶς προηγούμενες τάξεις ἐργάζονταν μὲ κραγιόνια, ἐνῶ τὴ χρονιά αὐτὴ ἔπαιρναν ὅλα τους ἀπὸ τὴν Κοινότητα νερομπογιές καὶ τέμπρες. Τὰ ὑλικά καὶ τὰ διάφορα σύνεργα τῆς Χειροτεχνίας μοιράζονταν ἐπίσης ἀπὸ τὸ ταμεῖο τοῦ Συνεταιρισμοῦ τους.

παιδὶ τὴν τελικὴ μορφή ποὺ θὰ προσδώσῃ στὴ σύνθεσή του. Αὐτὸ θὰ γίνῃ μὲ τὸ χρῶμα, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ὕλη καὶ τὴν ψυχὴ τῆς ζωγραφικῆς καὶ ποὺ ἀνοίγει ἓνα πρωτόγνωρο κόσμο μὲ ἄπειρες προεκτάσεις. Εἶναι τὸ ἐπικρατέστερο, καὶ μὲ τοὺς τόνους, τίς λάμψεις καὶ τὸν κραδασμὸ του, τὸ ἐκφραστικώτερο. Τὸ φῶς, τὴ σκιά, τίς ἀντανάκλασεις τὰ ζητᾷ καὶ τὰ βρίσκει ὅλα μέσα στὴ χρωματικὴ μάζα. Μὲ τὴν παράθεση καὶ τὸ συσχετισμὸ ὀρισμένων χρωμάτων δημιουργεῖ τὸ παιδί μιὰ δική του κλίμακα χρωματικῆς εὐαισθησίας καὶ δίνει ἰδιαίτερη δόνηση στὸν πίνακα.

Μὲ τὴ φωτεινότητα πάλι καὶ καθαρότητα τῶν χρωμάτων παίρνουν οἱ μορφές ἓναν ἄυλο πνευματικὸ χαρακτήρα.

Συνήθως τὰ παιδιὰ χρησιμοποιοῦν ζωηροὺς χρωματικοὺς τόνους. Κάθε πινελιὰ εἶναι γι' αὐτὰ καὶ μιὰ μουσικὴ νότα. Τὸ φανταστικὸ εἶναι ντυμένο τὴν πιὸ χαριτωμένη στολὴ του.

Μὲ τίς γοργές, ἐλεύθερες καὶ ζεστὲς πινελιές προσπαθοῦν ν' ἀποδώσουν τὸ χαρούμενο δράμα, ποὺ δημιουργεῖ τὸ χρωματικὸ τους δαιμόνιο. Πολλὲς φορές μάλιστα τὰ χρώματα μᾶς ὑποβάλλουν, μᾶς ἀποκαλύπτουν νέα στοιχεῖα φανταστικά, ὄνειρικά διαφορετικά ἀπὸ τὴν πραγματικότητα (ὄνειρικὲς μεταγραφὲς εἰκόνων ἢ καταστάσεων).

Στοὺς πίνακες αὐτοὺς μπαίνουν ἐξωπραγματικὰ στοιχεῖα καὶ τὰ θέματα γίνονται μαγικά παραμύθια (μυθοπλασία τῆς ψυχῆς). Ἔχομε δηλ. ἐδῶ ἐλεύθερες ἀναπλάσεις στὸ φόντο μιᾶς δικῆς τους ἀτμόσφαιρας. (Στὸ χρῶμα καὶ στὸ φῶς λ.χ. ἐνός ψυχικοῦ ἡλίου «προσωποποίηση τοῦ ἡλίου» μορφές ἀνάερες κοριτσιῶν ποὺ ἀναδύονται μέσ' ἀπὸ λουλούδια κ. ἄ).

Μέσα ὅμως ἀπὸ τὸ παιδικὸ σχέδιο καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ χρωματικὸ παιχνίδι, μὲ τὴν ποικιλία τῶν ἀποχρώσεων καὶ διαβαθμίσεων, θαμποφαίνεται ἡ ἰδιοσυγκρασία τοῦ μικροῦ δημιουργοῦ, ἡ ἀτομικότητα καὶ ὁ χαρακτήρας του. Ἀλλὰ γιὰ τὴν κλίμακα τῶν χρωματικῶν τόνων τῆς ἐργασίας τοῦ Βαγγέλη Π. εἶναι τόσο χαμηλὴ καὶ συνεσταλμένη; Μήπως ἐπειδὴ συνέβη στὴν Οἰκογένειά του, δῶ καὶ λίγους μῆνες, ἓνα μεγάλο δυστύχημα;

Γι' αὐτὸ ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ εἶναι ταραγμένη, κατέχεται ἀπὸ ἓνα αἶσθημα ἀνασφάλειας²⁸ κι ἔχει χάσει τὸ θάρρος του;

Ἀκόμη γιὰ τὴν ὀρισμένη ἐργασία τοῦ Μανούσου Γρ.· τὸ ἴδιο παρετηρήσαμε καὶ στὶς ἐκθέσεις του· μὲ τίς ἀποχρώσεις ψυχρῶν χρωματικῶν τόνων ποὺ διακριτικὰ παραθέτει, δῶ κι' ἐκεῖ ἀποπνέουν μιὰ σκιά μελαγχολίας καὶ λύπης; Συμβαίνει ἄραγε αὐτὸ γιὰ τὸ πότε πότε ζωντανεύουν στὴ συνειδήσή του ἀναμνήσεις ἀπὸ τίς σκοτεινὲς στιγμὲς τῆς κατοχῆς, ποὺ τίς ἔζησε, ὅταν ἀκόμη ἦταν νήπιος; Μέσα στὰ ἀνώμαλα ἐκεῖνα περιστατικὰ εἶχε δὴ κι αὐτὸ τὸν θάνατο τῆς μανούλας του.

Καὶ μήπως εἶναι διαποτισμένες οἱ ἐργασίες του (Ἐκθέσεις, ζωγραφικὴ, κ. ἄ.) μὲ μεγάλη εὐαισθησία καὶ τρυφερότητα γιὰ ἀναπλήρωση ἀκριβῶς καὶ ἀντιστάθμισμα, τῆς χαμένης ἀπὸ τόσο μικρῆς ἡλικίας, μητρικῆς στοργῆς κι' ἀγάπης;*

28. «Τὸ συναίσθημα τῆς ἀνασφάλειας στὸ παιδί» Θεόδωρ. Γέρου: «Παιδεῖα καὶ Ζωὴ» Ἀύγουστος - Σεπτέμβριος 1958.

* Μὲ τίς ἐλεύθερες ἐργασίες καὶ τίς ἄλλες συγχρονισμένες μέθοδες καὶ παρατηρήσεις ἔχει ὑποχρέωση τὸ Σχολεῖο νὰ γνωρίσῃ τίς αἰτίες καὶ τὴ φύση τῶν παθῶν ποὺ τυχόν διακατέχουν τὴν παιδικὴ ψυχὴ καὶ νὰ βοηθήσῃ τὸν τρόφιμό του νὰ ἐξουσιάζῃ αὐτὰ τὰ πάθη καὶ νὰ λυτρωθῇ ἀπ' αὐτά.

«Συναίσθημα ποὺ ἀποτελεῖ πάθος παύει νὰ εἶναι τοιοῦτον, ὅταν σχηματίζωμε γι' αὐτὸ ἰδέα σαφὴ καὶ συγκεκριμένη» (Σπινόζα Ἠθικὴ, Βιβλ. Ε, Θεωρ. Γ). Καὶ ἡ

Ὁ χώρος δὲ μᾶς ἐπιτρέπει ν' ἀναφέρουμε περισσότερα παραδείγματα καὶ ν' ἀσχοληθοῦμε πλατύτερα μὲ τὸ σοβαρὸ αὐτὸ θέμα, ποὺ ἡ ἀναπτυξή του ἀπαιτεῖ εἰδικὴ μελέτη²⁹.

Παραπάνω μιλήσαμε γιὰ τὶς θεματικὲς προτιμήσεις τῶν παιδιῶν. Ἀπ' ὅλα ὅμως τί προσελκύει περισσότερο τὴν παιδικὴ ψυχὴ;

Προσεκτικὴ μελέτῃ τῶν ἐργασιῶν μᾶς δείχνει ὅτι ἡ παιδικὴ ἔμπνευση προέρχεται προπαντὸς ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο δάσκαλο καὶ τὸ καλύτερο μοντέλο, ποὺ τροφοδοτοῦμε μ' αὐτὸ τὴν δρασὴ μας, «τὴ μητέρα φύση» μὲ τὴν ἀφθαστὴ ποικιλία τῆς φυσιογνωμίας της, ποὺ ἀφήνει στὴν προσωπικὴ εὐαίσθησιν ἑλεῦθερο πεδίο ἔκφρασης.

Τὰ σπίτια, ὁ δρόμος, τὰ δέντρα, οἱ ἄνθρωποι μὲ τὶς διάφορες ἀσχολίες τους, τὰ ἄνθη, ὁ λόφος, τὸ βουνάκι, ἡ πεδιάδα, ἡ θάλασσα, ὁ οὐρανός, μὲ κέντρο καὶ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου σὲ πολλὲς ἐργασίες τὸν ἥλιο * γεννοῦν τὴ διάθεση καὶ τὸν οἴστρο στὸ παιδί νὰ δοκιμάσῃ τὶς δυνάμεις του, νὰ ἀνανεώσῃ τὸν ἑαυτό του, νὰ τονίσῃ μιὰ φυσικὴ ἀλήθεια μὲ τὶς λαμπρὲς ὀψεις τῆς ζωῆς καὶ νὰ δώσῃ μορφή στὰ ἐσωτερικὰ του ὅραματα. Ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ ἔχει ἀφομοιώσει ἡ παιδικὴ ὁραση καὶ τὶς θαυμάσιες χρωματικὲς ἁρμονίες, ποὺ τόσο ζηλευτὰ προσπαθεῖ ν' ἀποδώσῃ στοὺς ζωγραφικοὺς πίνακες.

«Μὲ τὸ λουλούδι καὶ μὲ τὸ δέντρο δένει τὴ ρωμέϊκὴ ψυχὴ ἓνα βαθύτατο αἶσθημα, ποὺ τῆς ἰδιαίτερης πνευματικότητός του τὸ ἄρωμα δὲ θὰ τῷ βρῇ σ' ἄλλους λαούς», ³⁰... γράφει στὴ μελέτῃ ποὺ ἀνσφέραμε πρὸ πάνω ὁ σεβαστὸς Καθηγητὴς τοῦ Ε.Μ. Πολυτεχνείου κ. Δημ. Πικιώνης.

Καὶ τί ἄλλο κυριαρχεῖ, σὰν περιεχόμενο, στὶς τοπιογραφίες καὶ θαλασσογραφίες αὐτές; Συνήθως παρεμβάλλονται στὶς συνθέσεις αὐτές, γερὰ βέβαια δεμένες μεταξύ τους, καὶ σκηνές ἀπ' ὅ,τι συγκινεῖ πρὸ πολλὴ τὴν παιδικὴ ψυχὴ: τὰ παιγνίδια. Ἔτσι μὲ τὶς φιγοῦρες παιδιῶν ποὺ παίζουν, καὶ εἶναι πάντα καλὰ στολισμένες, ὁ πίνακας παίρνει μιὰ ἰδιαίτερη ἔκφραση καὶ ζωντάνια. Ἀνάλογα πάλι μὲ τὴν ἀτομικότητα καὶ τὸ χαρακτῆρα τοῦ παιδιοῦ βλέπομε «ἐν σπέρματι»³¹ νὰ ἐπικρατοῦν διάφορες τάσεις στοὺς πίνακές τους.

Στὶς πρὸ πολλὰς λ.χ. ἐργασίες βλέπομε νὰ ἐπικρατῇ τὸ ἐξωανατολιστικὸ στοιχεῖο (φαντασία κλπ.). Ἐδῶ παρατηροῦμε τὸ μηχανισμό τῆς φαντασίας τοῦ παιδιοῦ, σύμφωνα μὲ τὴ μορφή τῆς Τέχνης ποὺ καταπιάνεται. Μποροῦμε λ.χ. ν' ἀντιληφθοῦμε τὸ δυναμισμό καὶ τὴν ἐφευρετικότητά

σύγχρονη ψυχαναλυτικὴ μέθοδος ἀποσκοπεῖ κυρίως νὰ εἰσχωρήσῃ στὸ ὑποσυνείδητο τοῦ ἀτόμου, νὰ τὸ ἐρευνήσῃ καὶ ν' ἀνεύρῃ τὰ αἷτια ποὺ προκαλοῦν τὶς διάφορες ψυχικὲς διαταραχές. (Βλ. «Φρόυντ-Παυλῶφ, πέντε ἄρθρα τοῦ ψυχιάτρου κ. Παπαδημητρίου Ἐφ. Νέα», Μάιος-Ἰούνιος 1956).

29. Γιὰ τὸ Ἱχνογράφημα, μέθοδο τῆς παιδικῆς ψυχανάλυσης, βλέπε καὶ τὸ βιβλίο: «Ἡ συναισθηματικὴ καὶ ἠθικὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ» Madeleine L. Rambert, μετάφρ. Γ. Α. Βασδέκη, 1958, 218-237.

* Πόσο μακρινὴ καὶ πόσο σύγχρονη ἡ αἰώνια αὐτὴ σύλληψη. Κατακόκκινος καὶ σὲ κυκλικὴ κίνηση ὁ ἥλιος δημιουργεῖ τὸν κόσμο.

30. Δημ. Πικιώνης: Τὸ πρόβλημα τῆς Μορφῆς. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ στὶς περιοχὲς τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Δωδεκάνησος. Ἔκδοσις Ὑπουργείου Ἀνοικοδομήσεως, τόμ. Β' 1950, σελ. 117).

31. Πάνω ἀπ' ὅλα, ἔγραφε σὲ σχετικὸ ἄρθρο του. (Ἐφημ. «Φιλεῦθερος» 9.8.1952) ὁ σοφὸς τεχνοκριτικὸς καὶ Διευθυντὴς Μουσείου Ἀκροπόλεως κ. Γιάν. Μηλιάδης, κάθεσαι καὶ θαυμάζεις πὺς οἱ διαφορώτερες τεχνотροπίες, γύρω ἀπὸ τὶς ὁποῖες γίνονται οἱ ἀγῶνες τῶν μεγάλων, ὅλες προϋπάρχουν μέσα στὶς ἀπλοῖκές ψυχὲς τῶν παιδιῶν - τῶν μικρῶν παιδιῶν - ποὺ δὲν ξέρουν τίποτα ἀπολύτως ἀπὸ νατουραλισμὸ καὶ φορμαλισμό, ἀπὸ θεματογραφικὴ τέχνη ἢ τέχνη ἀφηρημένης φόρμας, ἀπὸ ἱμπρεσιονισμό ἢ ἑξπρεσιονισμό. Πόσο διάφορες ἰδίουςυγκρασίες καὶ πόσο εἰλικρινεῖς ὅλες...

τῆς φαντασίας μερικῶν μαθητῶν στὴ σύλληψη φανταστικῶν σκηνῶν, ποὺ ὁδηγοῦν σὲ ἀνάλογες ποιητικὲς εἰκόνες.

Στὶς ἐργασίες πάλι μὲ πηλὸ ἔχομε ἐπιτυχεῖς πλαστικὲς μεταμορφώσεις τῶν ἀντικειμένων, ποὺ μᾶς ἀποκαλύπτουν ὅλο καὶ καινούργιες ἁρμο-

«Ὁδοιπόρος ποὺ ξεκουράζεται».

Ἔργασια μὲ πηλὸ: Δημήτρης Ἀρμ. μαθητοῦ ΣΤ' τάξεως, ἐτῶν 12.

νίες. Ἀντίθετα μερικοὶ ἄλλοι ἐργάζονται ὀρθολογιστικά, μὲ ξεκάθαρη, θὰ λέγαμε, μαθηματικὴ σκέψη.

Οἱ τάσεις καὶ ἀντιστοιχίες αὐτὲς παρατηροῦνται καὶ στὶς ἄλλες ἐργασίες. Ὅσοι λ.χ. ἐργάζονται κυρίως μὲ τὴ φαντασία βλέπομε νὰ δείχνουν παρόμοια τάση καὶ στὶς ἑκθέσεις τους, ἐνῶ οἱ ἄλλοι, ποὺ ἀναφέραμε, ἐπιδίδονται ἰδιαίτερα στὴν Ἀριθμητικὴ καὶ Γεωμετρίαν.*

Εἶναι φανερό ἐπίσης ὅτι προσπαθοῦν οἱ μικροὶ δημιουργοὶ μὲ τὴν διαφοροποίηση τῶν προσώπων στὴ στάση καὶ τὴν κίνηση νὰ βάλουν τὶς φιγοῦρες τοῦ πίνακά τους σὲ μιὰ ρυθμικὴ σχέση μεταξύ τους, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ μιὰ κανονικὴ ἀντιστοιχία στὸ σύνολο.

Καὶ τώρα ἂς δοῦμε μερικὲς ἐργασίες ἀπὸ κοντά:

Ὁ Μανουσὸς Γρ. ποὺ ἀναφέραμε, μὲ μεγάλο ζήλο καταπιάνεται πάντοτε μὲ τὶς ἐλεύθερες αὐτὲς ἐργασίες (ζωγραφικὴ, ἐκθέσεις, πηλοπλαστικὴ κ.λ.π.) καὶ στὴ ζωγραφικὴ ἔφτασε, μὲ τὴν ἐλευθερωμένη κάπως παραστατικὴ ὁρμὴ τοῦ ταλέντου του, νὰ σχεδιάζῃ καὶ νὰ πλάθῃ τὸ χρῶμα μὲ γοργότητα ζηλευτῇ.

Στοὺς πίνακές του κυριαρχεῖ ἓνα μουσικὸ ἐνστικτο ποὺ μᾶς θέλει. Ἔτσι σ' εὐτυχισμένες στιγμὲς στὶς δημιουργίες του μᾶς ἔδωσε ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα ποὺ εἶδαμε στὴν Παιδικὴ Ἐκθεση.

* Βλ. καὶ Ἀλ. Δελμούζου: «Τὸ Κρυφὸ Σχολεῖο» 1950, σελ. 242-246, ὅπου ὁ κορυφαῖος παιδαγωγός μας ὁμιλεῖ γιὰ τὶς παιδικὲς ἐργασίες στὰ τεχνικὰ μαθήματα καὶ ἀποφαίνεται ὅτι... «συνήθως εἶχαμε ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στὴν Ἱχνογραφία μὲ τὴ γενικὴ ἱκανότητα τῶν παιδιῶν».

“Ας σταθοῦμε σέ ἕνα : π.χ. « Ὁ παπποὺς ποὺ λέει παραμῦθια στὰ ἐγγόνια του», ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση λαϊκῶν παραμυθιῶν, ποὺ συχνὰ διαβάζονταν στὴν τάξη. Ὁ παπποὺς στὸ κέντρο τοῦ πίνακα κρατᾷ στὰ γόνατα τὸ μικρότερο ἐγγονάκι του, ἐνῶ δεξιὰ τὸ μεγαλύτερο, σὰ συνεσταλμένο, στέκεται ὄρθιο κοντά του. Ὁ πίνακας ἔχει ἐνότητα καὶ ἀρχιτεκτονικὴ σύνθεση.

Ἐκεῖνο ὅμως πού μᾶς τραβάει πιό πολύ εἶναι τὸ χρωματικό παίγνιο-
δι τῶν ἡλιασκῶν χρωμάτων, κίτρινου, κόκκινου καὶ μπλέ σέ (διάφορες) ἀπο-
χρώσεις καὶ διαβαθμίσεις τῶν τόνων, μὲ τὸ πράσινο, τὸ θαλασσί στὸ βά-
θος καὶ τὸ σκοῦρο στὰ πρῶτα ἐπίπεδα.

Ὁ χρωματικός αὐτὸς πλοῦτος καὶ ἡ ἄρμονία μὲ τὶς μαῦρες καὶ κίτρινες κηλίδες καὶ τὰ συμπληρωματικά τους χρώματα στὴν «κάπα» τοῦ παπποῦ, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτυχή εὐρήματα, δίνουν ἰδιαίτερη χάρη καὶ θέλητρο στὸν πίνακα, ὅταν μάλιστα τὸν κοιτάζουμε ἀπὸ κάποια ἀπόσταση.

Ἀλλὰ καὶ στὶς θαλάσσογραφίες του (θαλάσσοταραχή, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τοῦ τραγουδιοῦ: «Ὁ κύρ Βορριάς,» ψάρεμα κ.ἄ.) οἱ ἀκροθαλασσιῆς ξέρουν νὰ παίξουν μὲ τὶς ἡλιαχτίδες ἕνα δικό τους παιχνίδι. Προσφέρουν ἀναλαμπές πολυτίμων πετραδιῶν καὶ στὴν ἀμμουδιὰ πού σβύνει τὸ κύμα δημιουργεῖ τέτοιες διαφάνειες, πού θυμίζουν βαρύτιμα κρύσταλλα.

Τις ἴδιες χρωματικές ἀρετὲς καὶ τὴ γερὴ ἀρχιτεκτονικὴ διάρθρωση καὶ στερεότητα στὸ σχέδιο ἔχουν καὶ ἄλλες ἐργασίες του : « Ἐρυθροσταυρίτισσα », « Κύπρος » ποὺ βλέπομε τὴν αἴσθηση τῆς ἀκουσρέλας καὶ ἡ θαυμάσια σκηνὴ ἀπὸ τὸ ὑπαιθρο : « Τὸ κοπάδι ποὺ πίνει νερὸ στὸ ποταμάκι ».

Σκηνή φίνα και είδυλλιακή πού γοητεύει την όραση. Γραφικές λεπτομέρειες πού δίνουν στον πίνακα άφέλεια και χάρη. Τα κατοικάκια σέ διάφορες χαρακτηριστικές κινήσεις και στάσεις τρέχουν νά πιούν νερό και νά δροσιοτούν από τό ποταμάκι πού ρέει μέ τά γάργαρα νερά του, ένώ πιό πέρα πάνω σ' ένα βραχάκι ό βοσκός παίζει τή φλογέρα του. Κι έδώ τό χρώμα είναι τό κύριο και μοναδικό στοιχείο τής ζωγραφικής κατασκευής.

Τοῦ Ἑλ. ὁ πίνακας εἶναι χάρμα ζωγραφικῆς ἀπόλαυσης καὶ οἰσθη-
σιακῆς ἀγαλλίασης. Κι ἐδῶ τὸ χρῶμα εἶναι τὸ κύριο καὶ μοναδικὸ στοιχεῖο
τῆς ζωγραφικῆς κατασκευῆς. Ἡ ψυχὴ τοῦ μικροῦ δημιουργοῦ εἶναι πλημ-
μυρισμένη ἀπὸ τὴ λυρικὴ αἴσθησι τοῦ ὑπαίθρου καὶ ἡ συγκίνησή του ἀντα-
ποκρίνεται στὴ δόνησι καὶ τὸν παλμὸ τῆς φύσης. Θέλει νὰ μᾶς δώσῃ μιὰ
εἰκόνα τῆς πληθωρικῆς ἄγριος φύσης μὲ τὴν ὀργιῶδη βλάστησι. Καὶ τὸ πε-
τυχαίνει μὲ τὸ πράσινο ποὺ κυριαρχεῖ τονισμένο μὲ τὴ μεγαλύτερη ἔντασι
ἀνεβαίνοντας ὅλες τὶς σκάλες ποὺ τόσο καλὰ τὶς καθορίζει. Στὶς ποικίλες
ἀποχρώσεις τοῦ πράσινου ἀπαντοῦν τὰ ἡλιακὰ χρώματα, ποὺ μ' αὐτὰ εἶ-
ναι πλασμένες οἱ φιοῦρες τοῦ πρώτου ἐπιπέδου, τὰ κόκκινα ἀνοιχτὰ ἀπὸ
τοὺς τοίχους τῶν σπιτιῶν στὸ βάθος, ποὺ φαίνονται, σὰ νὰ μᾶς πλησιά-
ζουν, καὶ τὰ κίτρινα καὶ βαθιὰ ροζ στὶς στέγες. Ἔτσι δημιουργεῖται μιὰ
ἀξιόλογη χρωματικὴ ἁρμονία. Ὁ Κοσκ. πάλι μᾶς δίνει μιὰ ἐργασία ποὺ ἔχει
ἐμπνευσθῇ ἀπὸ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τοῦ 1912-13 (Ἀναγνωστικὸ
Στ., σελ. 24). Ἑλλήνας στρατιώτης πλημμυρισμένος ἀπὸ ἀλτρουϊστικὰ αἰ-
σθημάτων προσπαθεῖ μετὰ τὴ μάχη νὰ μεταφέρῃ στὸν πλησιέστερο σταθμὸ
«Πρώτων Βοηθειῶν» τραυματισμένο ἀντίπαλὸ του. Διακρίνεται ἡ ἐργασία
του γιὰ τὴν ἐνότητα στὴ σύνθεσι καὶ τὶς ἀναλογίες καὶ τὸ ρυθμὸ τῶν μερῶν
σὲ συσχετισμὸ μὲ τὸ σύνολο.

Ἐδῶ κυριαρχοῦν τὸ πράσινο μὲ τὸ κίτρινο ποὺ λάμπει σὰν ἥλιος· τὸ καφέ βαθὺ καὶ στὸ βάθος ὁ θαλασσοῦς οὐρανὸς μὲ σταχτιά σύννεφα καὶ

στις πέτρες λευκό. Δεξιά και στο βάθος σπαθιές φωτεινές πλημμυρίζουν με φώς τμήματα αυτά του πίνακα. Τι να είπουμε και για τη «Μάχη στα Βυζαντινά χρόνια», του Κσπ.; Με λιγοστά χρώματα, χωρίς αδειώσεις: Πόσο όμως μās θέλγει ο πίνακας αυτός με την άφέλεια και άπλότητά του! Μās άφηγείται φυσικά και άβυσσος. Ή σύνθεση έχει ρυθμική διάταξη τών στοιχείων της, που θυμίζουν Γιαννιώτικα λαϊκά μοτίβα.

“Ὅπως ὅλες οἱ ἐργασίες μᾶς συγκινεῖ κι αὐτὴ μὲ τὴν ἀγνότητα τῆς ἔμπνευσης καὶ τὴν εἰλικρίνεια τῆς ἐκτέλεσης.

Τοῦ Βασιλ. ἡ ζωγραφικὴ ἔχει τὰ σπέρματα τῆς νέας τεχντροπίας (ἀνειαυτικῆς). Μὲ τὶς ζωηρὲς ἀντιθέσεις τῶν καθαρῶν, ἔντονων καὶ ἀνόθευτων χρωμάτων - κόκκινου, βυσσινιοῦ, κίτρινου, καφέ, πράσινου σὲ ἀποχρώσεις κ.λ.π. — ποὺ παραθέτει στὸν πίνακα, χωρὶς νὰ τ' ἀνακατέυῃ, ἐρεθίζει τὴν ὄρασή μας καὶ μᾶς προκαλεῖ ἕνα θέαμα ἀπροσδόκητο.

Και τί γίνεται με τις διακοσμητικές τάσεις που κατέχουν μια ξεχωριστή θέση στην προσπάθειά μας;

Πολλά παιδιά ασχολούνται με τη σημαντική αυτή λειτουργία.

Ἄλλα γεμίζουν ὁλόκληρον τὸν πίνακα μὲ γοητευτικὰ ἀραβουργήματα, ἁρμονικὲς γεωμετρικὰς χαράξεις καὶ τὴ μουσικὴ τοῦ χρώματος : (Τσιγκ. Παναγ.)· ἐνῶ τὰ πρὸς πολλὰ διακοσμοῦν μέρος μόνον τοῦ πίνακα, ὅσο χρειάζεται γιὰ νὰ πλαισιωθῇ ἡ σύνθεση.

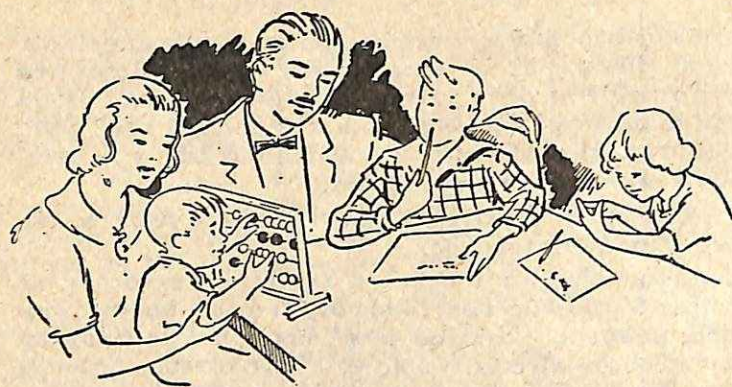
Κι ἐδὼ ξεχωρίζομε διάφορες τεχνотροπίες. Ἡ Βιτ. π.χ. ἀπλώνει τὸν ἀγρὸ σὰν ταπέτο καὶ τὰ λουλούδια τὰ βάζει σὰ χρωματικὴ ἀξία, σὰν σύνολο· ἐνῶ ἡ Γουρ. τὰ ζωγραφίζει ἕνα-ἕνα, σὰν κόσμημα, σὰ νὰ τὰ ἔχη φυτέψει (λεπτολόγος).

Τῶν Παναγ. Παπαδ. Τσιγκ. κ.λ.π. οἱ διακοσμητικὲς ἐργασίες εἶναι λεπτότατες καὶ διακρίνονται γιὰ τὴν ποίηση, τὴν εὐαισθησία καὶ τὴ χρωματικὴ ἁρμονία τους. Ἐδῶ βλέπομε πόσο ἡ ἐσωτερικὴ κινήτρια δύναμη σπρώχνει τὴν παιδικὴ φαντασία σὲ ἐλεύθερες μεταπλάσεις τῆς ὕλης, σὲ μορφωποιημένες ἢ ἀμορφοποίητες ἐκφράσεις τῆς αἰσθητικῆς συγκίνησης. Καὶ στὴ γεωμετρικὴ διακόσμηση τῶν ἀγγείων μπορούμε νὰ χαροῦμε τὸν αὐθορμητισμὸ καὶ τὴν τόλμη τῶν παιδιῶν στὸ χρωματικὸ παίγνιδι.

“Ας αναφέρουμε ακόμη τὰ σχέδια: τὸ χαριτωμένο, σὰν κινέζικο, ἐργατικό σπιτάκι τῆς Γ. τὴν ἐργασία τοῦ Βιτ. μετὴν προσωποποίηση καὶ τὸ διάλογο τοῦ θάμνου μετὰ τὰ ἄλλα δέντρα τοῦ δάσους, ἐμπνευσμένη ἀπὸ ἔκθεση σχετική μετὰ τὴν ἀναδάσωση κ.λ.π. Τέλος τῆς Βιτ. οἱ φιγούρες στοὺς πίνακές τῆς βρίσκονται σὲ μεγάλη κίνηση καὶ μᾶς γοητεύουν, γιατί δὲν εἶναι τελειωμένες· ἀνεμίζονται καὶ μᾶς σαγηνεύουν, ἀκριβῶς γιατί δὲν ἔχουν στατικότητα. Τὸ σχέδιό τῆς εἶναι στιγμιαῖο, ὅπως τὸ ἀνάλαφρο φτερούγι-σμα τῶν μορφῶν ποὺ εἰκονίζει. “Ὅ,τι μένει στὴν ἐντύπωσή μας εἶναι μόνον ὁ ρυθμός, κάτι ἀπὸ τὴ γοητεία τῆς πνοῆς τους...

(Συνεχίζεται)

Π. Βαλσαμάκης

ΣΧΟΛΕΙΟ & ΟΙΚΟ- ΓΕΝΕΙΑ

ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΚΑΙ Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΡΦΩΣΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

(Συνέχεια από το προηγούμενο και τέλος)

4. ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΝΑ ΜΟΡΦΩΣΗ ή ΝΑ ΑΝΑΘΡΕΨΗ ΚΑΙ ΕΤΟΙΜΑΣΗ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ.

Τὰ μύρια και πολυποίκιλα προβλήματα που προβάλλουν σήμερα, στον πολυτάραχο αυτόν αιώνα μας, σε κάθε οικογένεια του χωριού, φυσικόν είναι να επηρεάζουν και σε μεγάλο βαθμό, μάλιστα, την αφοσίωσι και το ενδιαφέρον κάθε πατέρα και μητέρας στην προσπάθειά τους να μορφώσουν ή να αναθρέψουν το παιδί τους. Περισσότερο υπάρχει πλήρης και τελεία αδυναμία των χωρικών γονέων να ετοιμάσουν το παιδί τους για την πρώτη φοίτησί του στο Σχολείο. Στα παλιότερα και πρόσφατα χρόνια, που η βιοπάλη δεν είχε αρπάξει, υποχρεωτικά όπως και σήμερα, τον πατέρα και την μητέρα, η οικογένεια εστήριζε την προσχολική μόρφωσι των παιδιών της στον παππού ή στη δάδω¹ και, κυρίως, στη μητέρα. Οι ανάγκες, όμως, της ζωής, που τώρα εξαπλάσιασθηκαν για την οικογένεια στο χωριό, έχουν περιορίσει την προσχολική αγωγή του παιδιού στον παππού ή στη δάδω ή στα μεγαλύτερα αδέρφια. Όταν μία οικογένεια στερείται των προσώπων αυτών, τότε το παιδί μένει έρμαιο της παιδικής παρέας, χωρίς καμμία επιτήρησι και επίβλεψι. Έτσι βλέπουμε τὰ δρομάκια, τις πλατείες και τις απόμερες γωνιές των χωριών μας να βρίθουν από μικρά παιδάκια τελείως ανεπιδεπτα και ανεπιτήρητα. Μ' αυτόν τον τρόπο το παιδί κινδυνεύει να πέση θύμα κάτω απ' τη ρόδα του άμαξιού, να γίνη παιγνίδι του τυχόν αφηνιασμένου ταύρου μέσα στο χωριό ή να δεχθῇ τὰ ανελέητα λακτίσματα από κανένα άλλο γοη ή μούλαρι, που, τυχόν, έχει κόψει τὰ ήνια. Επίσης τὰ στοιχεία της φύσεως μάχονται και φέρνουν συντριπτικά πλήγματα, θανάσιμα πολλές φορές, στο μικρό αυτό παιδί. Κατεβασμένα ποτάμια, επικίνδυνoi γκρεμοί, απάτητοι λογγιάδες, ακάλυπτα φρέατα, απροστάτευτες δεξαμενές, μικρές λίμνες, ετοιμόρροπα κτίρια και τείχια και άλλα πολλά, γίνονται ή επικίνδυνη και μακάδρια παγίδα για το παιδί της προσχολικής, αλλά και αυτής της σχολικής ηλικίας. Ακόμη και διεστραμμένες και έγκληματικές ανθρώπινες φυσιγνωμίες καταντάει να αποτελούν θανάσιμο κίνδυνο για το ανεπιτήρητο παιδί. Ο καθημερινός τύπος της πρωτεύουσας και της επαρ-

1. Βάβω, λένε στην Ήπειρο τη γιαγιά.

χίας, πολλές φορές, ασχολείται με την αναγραφήν τέτοιου είδους έγκλημάτων¹ σωματικών, αλλά και ήθικων.

Αυτούς τους τρομερούς κινδύνους δημιουργεί για την σωματικήν άκεραιότητα του παιδιού της προσχολικής ηλικίας ή εγκατάλειψις του από την οικογένειαν. Κίνδυνοι οι οποίοι αντανακλούν δυσμενώς στην όλη ευνόικη ανέλιξι του παιδιού. Κίνδυνοι που αποτελούν συγχρόνως οικογενειακόν, κοινωνικόν, αλλά και έθνικόν πλήγμα.

Αυτή είναι ή μία όψις του νομίσματος. Άς εξετάσωμεν τώρα την άλλην δηλ. τους πνευματικο - ψυχικούς κινδύνους που έγκυμονεί ή εγκατάλειψις του παιδιού από την οικογένειαν.

Το μικρό παιδί άφημένο στη διάθεσι της εύκαιριακής παιδικής παρέας υφίσταται αναντίρρητα την επίδρασιν αυτής. Έξεις καλές ή κακές της μικρής παρέας επιδρούν ζωηρά και γίνονται ανεξίτηλα διώματα στο παιδί. Κλεψιές φρούτων ή άλλων αντικειμένων, αίσχρολογα, άσκοπες ύβρεις, ρίξιμο πετρών, παραγκώμια και άλλα είναι το πιό χειρίστο κεφάλαιο, το οποίο δυσμενέστατα επηρεάζει τη γενική μόρφωσι του ανθρώπου. Λέει ένας λόγος: «Οποιοι μικρομάθει, δεν γερονταφήνει». Άλλος κίνδυνος και πιό σοβαρός είναι να βλέπουν και να απολαμβάνουν τὰ παιδιά, κοντά στην πλατεία του χωριού τους δλίγους, εύτυχως, χασομέρηδες χαρτοπαίκτες ή οίνο - ουζοπότες, οι οποίοι επάνω στο νεύρο του χαρτιού ή στην θαμπωμάρα του μεθυσίου δεν τήχουν σε τίποτε να έκτραπούν σε αίσχρολογίες ή ύβρεις ή σπρωξίματα. Έδω ή μήμησι προσφέρει πλούσιες τις υπηρεσίες της, μὰ τόσο πλούσιες, που το παιδί είναι σε θέσι να επαναλάβῃ το δράδυ όλα αυτά τὰ θλιβερά φαινόμενα μπροστά στα μάτια των γονέων του και μάλιστα με καταπληκτική έπιτυχία. Έτσι συχνά - πυχνά επιστρέφουν στο σπίτι οι νήπιοι θαμώνες του μαγαζιού του χωριού επαναλαμβάνοντας, έν ψιθυρισμῷ, λόγια και λόγια που άρπαξαν στο μαγαζί του χωριού απ' τους μοιρολάτρες χαρτοπαίκτες ή απ' τους παραμοντέρνους νεαρούς του χωριού, οι οποίοι, με το μάγκικο στύλ και την ξέφρενη συμπεριφορά τους, μολύνουν την άθώα ψυχή του παιδιού. Εκπλήττονται οι καθημένοι γονεΐς που τὰ παιδιά τους νήπια ακόμη έμαθαν τόσα και τόσα πράγματα, ενώ αυτοί στα χρόνια τους τὰ παιδικά δεν ήξεραν ούτε ρεμπέτικο χορό, ούτε ροκ - έν - τρόλ, ούτε το καταπληκτικό τουΐστ, που οι μεγάλοι δασκάλοι του καφενείου διδάξαν τὰ παιδιά τους!.. Και άλλα και άλλα θὰ μπορούσε κανένας να άραδιάσῃ στο σημείο αυτό, τὰ όποια όμολογουμένως δλάπτουν ψυχικά το παιδί όπως, διάφορα άσεμνα θεάματα, άνοίκειοι τρόποι ένηλικών, ψυχοφθόρα άσματα, διαζύγια γονέων, άπιστίες, έλλειψι μορφώσεως γονέων γύρω απ' την όρθή άγωγή του παιδιού κλπ.

Αυτή είναι, με λίγα λόγια, ή δραματική θέσις στην όποία περιέρχεται σήμερα το παιδί της προσχολικής ηλικίας, απ' την υποχρεωτική εγκατάλειψι του υπό της οικογενείας. Άπ' αυτήν ακριβώς την κατάντια γεννιώνται σοβαροί κίνδυνοι για την όλη παιδική, οικογενειακή, κοινωνική και, ευρύτερα, έθνική ύπόστασι.

5. ΕΠΙΒΕΒΛΗΜΕΝΗ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΑΓΚΗ Η ΕΝΙΣΧΥΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ, ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΡΦΩΣΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.

Έκ των όσων αναφέραμε γίνεται φανερό πιά ή τραγική θέσις της οικογενείας στο χωριό σήμερα!

Ο πατέρας και ή μητέρα είναι άπορροφημένοι έκόντες - άκοντες στη σκληρή βιοπάλη και στη μεγάλη προσπάθεια της γενικής άνασυγκροτήσεως. Τὰ παιδιά που

1. Άπ' τις έκατοντάδες δυστυχιάτων, που συμβαίνουν έτησίως ίδίως για παιδιά της προσχολικής ηλικίας μνημονεύομε κι έμεις έδω μερικά, τὰ όποια διαβάσαμε σε έφημερίδες:

α) Έφημερίς «Άκρόπολις» 17.8.1961: «Άπεκαλύφθη, ότι ό Ζετής Κουμπλής έδολοφονήθη εις Παρνασσόν...»

πηγαίνουν στο Σχολείο είναι εμπιστευμένα, δλωσιόλου, σ' αυτό από κάθε σωματικό και ψυχικό κίνδυνο. Έκείνα, όμως, που βρίσκονται στην μικρή προσχολική ηλικία αναγκάζονται να τίθενται αντιμέτωπα με μυρίους κινδύνους, οι οποίοι επηρεάζουν δυσμενώς την σωματικήν ακεραιότητα αυτών και την περαιτέρω μόρφωσίν των. Η έγκατάλειψις του παιδιού στην προσχολική ηλικία έχει σαν αποτέλεσμα την καθυστέρησι τής κανονικής αναπτύξεως του παιδιού και την παρεμβολήν μεγάλων εμποδίων σ' αυτήν, με πολλές και δδυνήρες συνέπειες για την υγιή διάρθρωσι τής μικρής, αλλά και τής πλατύτερης κοινωνίας. Απ' εδώ προβάλλει ή επιτακτική ανάγκη τής ενισχύσεως τής θέσεως τής οικογενείας στο χωριό, για την μόρφωσι του παιδιού της.

Ός τώρα πολλά έχουν γίνει από το Κράτος μας και τις διάφορες Φιλεκαπιδευτικές οργανώσεις εις τόν τομέα αυτόν. Συγχρονισμένες «Αγροτικές φωλιές», διάφοροι παιδικοί Σταθμοί και πολλά νηπιαγωγεία, σαν πνευματικά χαλκεία, στολίζουν διάφορες γωνιές τής χώρας μας.

Παρ' όλα, όμως, αυτά χρειάζεται μία γενικώτερη έκστρατεία από όλους μας για την δημιουργίαν καταλλήλων όρων μιάς γενικής παιδείας του ανθρώπου στο χωριό.

Κατά την γνώμην μας αυτό θα επιτευχθή:

1. Όταν σέ κάθε αγροτική Κοινότητα ιδρυθή, δίπλα απ' το Δημοτικό Σχολείο, για τα παιδιά τής προσχολικής ηλικίας και ένα Νηπιαγωγείον.

2. Όταν όλοι μας με θέρμην και στοργήν ενδιαφερθούμε για το τετράδιον, το μολύδι και το διδλόν του πτωχού αγροτόπαιδου.

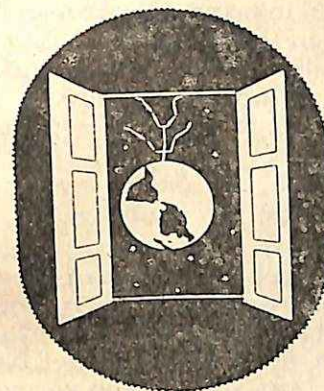
3. Όταν όλοι μας μεριμνήσωμε για την ένδυμασίαν, την υπόδησιν και το συσσίτιόν, που έχει ανάγκη το παιδί του χωριού.

4. Όταν όλοι φροντίσωμε για την βελτίωσιν των υγιεινών όρων, μέσα στους όποιους ζή το αγροτόπαιδο, και

5. Όταν όλοι μας ενδιαφερθούμε άμεσα για την πολιτιστικήν και οικονομικήν ανύψωσιν τής οικογενείας στο χωριό.

Μόνον έτσι οι αγρότες μας θα αναπνεύσουν και ή οικογένεια στο χωριό θα έχη όλη την άνεσιν και την ψυχικήν άντοχήν, για να ριφθή με άκατάβλητο ζήλο και ένθουσιασμό στο έργο τής γενικής ανασυγκροτήσεως. Μόνον έτσι θα πραγματοποιή το πολιτιστικόν θαύμα τής έπαρχίας, από το όποιον πολλά περιμένει ή πατρίδα μας. Με την ένίσχυσιν τής θέσεως τής οικογενείας στο χωριό για την μόρφωσιν των παιδιών της, θα χαρίσωμεν άνωτερο ανθρώπινο δυναμικό στη χώρα μας, για μιά επιθυμητή υλική και ανθρωπιστική άνοδο και πρόοδο του τόπου μας.

Νικόλαος Ντασκαγιάννης

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Η ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΙΣ ΣΚΑΝΔΙΝΑΥΙΑΣ

(Συνέχεια από το προηγούμενο και τέλος)

4) Έπαρχιακός κινηματογραφικός οργανισμός.

Συμπληρώνοντας τον τομέα τής επιδράσεως τής τέχνης δέν θα έπρεπε να ξεχνάγαμε και την 7η τέχνη.

Τα μέλη του οργανισμού όπως κι όλα τ' άλλα μέλη των άλλων οργανισμών που αναφέραμε είναι δημόσιοι υπάλληλοι και διορίζονται από το ίδιο Έπουργείον Παιδείας και Θρησκευμάτων. Ο οργανισμός διαθέτει ειδικές ταινίες για παιδιά μορφωτικές και ψυχαγωγικές, καθώς και κατάλληλες ταινίες για τους μεγάλους.

Ο οργανισμός διαθέτει πολλά μέσα συγκοινωνιακά, όπως ο Νορβηγικός έχει στη διάθεσί του 30 φορτηγά και 10 πλοία με τα όποια μετακινείται στα άκρια φιόρδια τής χώρας. Επισκέπτεται κάθε τόπο μιά φορά στις 4 εβδομάδες. Το 1957 έγιναν 800.000 προβολές ταινιών σ' όλην την χώραν.

Κλείνοντας την τέχνη θα πρέπει να θυμηθούμε και την μουσική και την συμβολή της στην άγωγή των ένηλικών.

5) Ο Έθνικός Οργανισμός Συμφωνικής Ορχήστρας. Ο οργανισμός αυτός έχει 620 μπάντες και 17000 μουσικούς στη Νορβηγία. Διαθέτει δέ πολλά μέσα διά την σπουδήν τής μουσικής καθώς προσφέρει και ύποτροφίες στα παιδιά τής υπαίθρου. Εκτός αυτού του Οργανισμού υπάρχουν πολλές μικρότερες ορχήστρες κλασσικής και μοντέρνας μουσικής, καθώς και λαϊκών τραγουδιών, οι όποιες δίδουν κονσέρτα παντού.

Οι οργανισμοί όλοι αυτοί συμβάλλουν με την ποικιλία τους και τις ενέργειές τους στο δύσκολο τοτο έργο τής άγωγής.

Έκτός όμως από τους οργανισμούς χρησιμοποιούν και μερικά χαρακτηριστικά μέσα άγωγής και πρώτο απ' όλα είναι τα βιβλία και οι βιβλιοθήκες.

Κι εδώ ή φροντίδα του κράτους είναι μεγάλη. Ο ειδικός νόμος των βιβλιοθηκών του 1947 όρίζει όπως κάθε έπαρχία έχη την έπαρχιακή της βιβλιοθήκη που θα συντηρηται είτε από το κράτος, είτε ακόμη από την ίδια την έπαρχία. Κάθε πολίτης πληρώνει μιά φορά το χρόνο το χαμηλό

β) Έφημερίς «Ανεξάρτητος τύπος» 17.10.1961: «Είς το Έλαφοχώρι Όρεσιάδος τρακτέρ... παρέσυρε και έφόνευσε τόν Χρ. Μάρκογλου, έτών 4».

γ) Έφημερίς «Πρωίνος Λόγος» Ιωαννίνων 28.12.1961: «Ο έξαετής Γ. Κόκκαλης έκ Πενταλάκκου υπέστη έγκεφαλικόν κάταγμα από λίθον, τόν όποιον επέταξε συνομήλικός του, ένω έπαιζον».

δ) Έφημερίς «Ακρόπολις» 4.2.1962: «Ένα παιδάκι 4 χρονών πνίγηκε... μέσα εις ένα άκάλυπτο λάκκο».

1. Σχετικώς ιδέ: Γ. Παλαιολόγου: Γεν. Παιδαγωγική, σελίς 215 - 220.

ποσόν των 25 Φιλ., δηλαδή 1,5 δρχ. ως φόρον βιβλιοθήκης. Οί κάτοικοι δανείζονται βιβλία χωρίς να πληρώνουν ή εάν θέλουν έρχονται στην βιβλιοθήκη και μελετούν. Οί έπαρχιακές αυτές βιβλιοθήκες είναι νοικοκυρεμένα δώματα μ' ένα μεγάλο τραπέζι στη μέση και με ράφια γεμάτα βιβλία. Τα βιβλία που κυρίως προτιμώνται είναι γεωργικά, βιβλία δηλαδή που συμβουλεύουν τους αγρότες για τους καλύτερους τρόπους εργασίας, την αύξηση και βελτίωση της παραγωγής, βιβλία οίκοκυρικά, και ακόμη παιδαγωγικά που ασχολούνται με την διατροφή και άνατροφή των παιδιών.

Υπάρχουν ακόμη και ταξιδεύουσες βιβλιοθήκες τα γνωστά book-vans που συναντούμε και στην Αμερική, δηλαδή φορτηγά κλειστά αυτοκίνητα γεμάτα από βιβλία. Οί κάτοικοι δανείζονται από το βιβλιοθηκάριο, ο οποίος τους σημειώνει πάνω στην άτομική καρτέλλα που έχει κάθ' ένας.

Το βιβλίο θα επιστραφεί όταν ή βιβλιοθήκη θα ξαναπεράσει. Είναι συγκινητική πραγματικά ή άφικη της βιβλιοθήκης στο χωριό όπου το σχολείο διακόπτεται για λίγο και τα παιδιά τρέχουν διψασμένα να διαλέξουν το βιβλίο που θέλουν. Οί Σκανδιναυοί φημίζονται για την φιλομάθειάν τους. Θα συναντήσει οδηγό τις ώρες που δεν έχει δουλειά να διαβάσει πάνω στο τιμόνι μιá ξένη γλώσσα και τη νοικοκυρά να τηγανίζει και συγχρόνως να διαβάσει βιβλίο της άγωγής των παιδιών.

Για να βοηθηθούν οί συγγραφείς δε στο συγγραφικό τους έργο το έργο παραχωρεί ένα ποσοστό του προϋπολογισμού χρημάτων, το όποιον κατανέμεται δικαίως στους συγγραφείς και τις οίκογένειές τους (5%).

Θα πρέπει όμως έδω να μιλήσουμε και για τον τρόπο μελέτης που είναι χαρακτηριστικός. Το 1952 πρώτη ή Σουηδία εισήγαγε τον ομαδικό τρόπο μελέτης που είναι και πολύ αποτελεσματικός. Κάθε βράδυ π.χ. συγκεντρώνονται και μελετούν στο ώρισμένο μέρος όλοι εκείνοι που έχουν διαλέξει το ίδιο θέμα μελέτης π.χ. μιá ξένη γλώσσα. Η μέθοδος αυτή είναι γνωστή ως «Socratic methode». Οί μεγάλοι οργανισμοί έχουν οργανώσει τα μέλη τους σε τέτοιες ομάδες μελέτης (study-groups).

Εάν οί ομάδες είναι πολυάριθμες τότε γίνονται κανονικά νυχτερινά σχολεία που παρακολουθούν διαλέξεις και μαθήματα που δίδονται από Λαϊκές Ακαδημίες. Ο μορφωτικός σύλλογος έργων π.χ. αριθμούσε στη Νορβηγία 825 ομάδες μελέτης, ο δε οργανισμός γυναικών αριθμούσε 840 κύκλους μελέτης.

Ακόμη ο μορφωτικός οργανισμός χωρικών αριθμούσε 802 κύκλους μελέτης. Ο δε αριθμός των βιβλίων αναλογείται από 2-3 σε κάθε άτομο.

Ασφαλώς το σπουδαιότερο μέσον μορφώσεως για όλες τις μορφές της άγωγής είναι και θα είναι το βιβλίο και οί βιβλιοθήκες. Ο Νόμος των βιβλιοθηκών έκαμε ένα μεγάλο βήμα για την διάδοσι των βιβλίων.

Εκτός από το κράτος κάθε έπαρχία φιλοδοξεϊ να δώσει ό,τι καλύτερο μπορεί στο άναγνωστικό κοινό. Έτσι σε πολλές βιβλιοθήκες θα βρήτε προσαρτημένα μεγάλα άνετα δώματα κατάλληλα για μελέτη και τα όποια φιλοξενούν όλην την ήμερα τους κύκλους μελέτης. Έτσι το κτήριο της βιβλιοθήκης πολλές φορές είναι και το μεγαλύτερο σ' ένα έπαρχιακό κέντρο. Το Υπουργείο διά ειδικού τμήματος άρχισε να προσφέρει αναλυτικά προγράμματα μελέτης που άφορούν διάφορα μεγάλα θέματα. Τα προγράμματα αυτά βοηθούν τους ένηλίκους στον τρόπο μελέτης τους και τους καθοδηγούν στην πορεία μελέτης τους συστηματοποιώντας και ταξινομώντας αυτήν.

β) Ένα άλλο μέσον προσφοράς εις το έργο της μορφώσεως των ένηλίκων είναι και ή Λαϊκή Ακαδημία με τα ειδικά σχολεία άλληλογρα-

φίας (correspondence school). Η δραστηριότης της Λαϊκής Ακαδημίας καταπιάνεται κυρίως με την οργανωμένη μορφή της άγωγής δηλ. το σχολείο.

Δημιούργημα της Ακαδημίας είναι και τα λαϊκά σχολεία μέσης εκπαίδευσως (folk high school). Τα σχολεία του τύπου αυτού είναι πολλά. Έχουν δε πολλά και ποικίλα τμήματα ειδικεύσεως. Οί μαθηταί γίνονται δεκτοί μετά την συμπλήρωσι του 17ου έτους· 20ου. Συνήθως τα σχολεία αυτά είναι διορκείας 1 έτους· 2 έτων (6μηνα τον χειμώνα και 3μηνα το καλοκαίρι). Σκοπός του λαϊκού σχολείου στοιχειώδους εκπαίδευσως είναι να δώσει σε νέους ανθρώπους προχωρημένη και γενική μόρφωση. Τα μαθήματα είναι γενικά, Μαθηματικά, Ιστορία, Κοινωνιολογία, Υγιεινή μόρφωσις και Φυσική καθώς και σωματική άγωγή. Εκτός τούτων υπάρχουν και ειδικά τμήματα μηχανουργίας, ηλεκτρολογίας, οίκοκυρικής, βρεφοκομίας κτλ. Οί σπουδασταί παίρνουν διπλώματα χωρίς εξετάσεις. Από τα σχολεία τούτα δίδεται ή εύκαιρία της συνεχίσεως στο γυμνάσιο κι από δω στο Πανεπιστήμιο—μεγάλο τούτο πλεονέκτημα που όφείλεται στο άρτιο εκπαιδευτικό σύστημα που χαρακτηρίζεται για την εύλυγισία του και τις πολλές πόρτες που άνοίγει πάντα μπρός στον άνθρωπο με θέλησι. Τα σχολεία τούτα όπως φαίνεται έχουν κατά τέτοιο τρόπο συγκροτηθή ώστε να έλκύουν προς μόρφωσι τους νέους και ένηλίκους, που διά διαφόρους λόγους σταμάτησαν ύστερα από το έννεατάξιο Δημοτικό Σχολείο.

Μιá άλλη δραστηριότης της Λαϊκής Ακαδημίας είναι οί νυχτερινές όμιλίες και διαλέξεις στα νυχτερινά σχολεία ένηλίκων. Οί όμιλίες αυτές έχουν ποικίλα και πλατειά θέματα που ασφαλώς άπασχολούν πολύ κοινά. Αναφέρουμε μερικούς αριθμούς άπ' όλες τις όμιλίες και διαλέξεις που έχουν τον προηγούμενο χρόνο. Έχουμε:

800 με θέματα γεωγραφικά και ταξιδιωτικές έντυπώσεις.

207 θέματα τέχνης

145 έγκυκλοπαιδικά θέματα

142 λογοτεχνικά θέματα

142 κοινωνιολογίας και πολιτικής.

Από τους άνω αριθμούς είναι χαρακτηριστική ή πολυμέρεια και ή εύρύτητα των διαλέξεων.

Οί όμιλίες αυτές συνοδεύονται και από μορφωτικές επισκέψεις, παρακολουθήσεις θεατρικών έργων και κονσέρτων. Όπωςδήποτε ή μόρφωσις και άγωγή σ' αυτά τα σχολεία είναι έργο δύσκολο γιατί έχει ν' αντιμετωπίση ώριμους και σχηματισμένους χαρακτήρες.

Υπάρχουν και ειδικές ώρες που δεν καλύπτονται από διαλέξεις άλλα είναι ώρες συνομιλίας με τους καθηγητάς και σπουδαστάς. Έδω συζητούνται άπορίες κ' έτσι καλλιεργείται το λεκτικό των σπουδαστών. Η σπουδαιότερα όμως δημιούργια και ή πιο αποτελεσματική για την άγωγή των ένηλίκων είναι τα σχολεία άλληλογραφίας.

Τα σχολεία τούτα εξυπηρετούν χιλιάδες εργαζομένων και άπασχολημένων. Ο ύποψήφιος σπουδαστής δεν έχει παρά να διαλέξει το μάθημα που θα προτιμήσει και να στείλει ένα γράμμα στο σχολείο άλληλογραφίας εκθέτοντας την έπιθυμία του διά την παρακολούθησι και σπουδή του μαθήματος.

Το σχολείο θα κρατήσει σε ειδική καρτέλλα το όνομα, τα στοιχεία του και το μάθημα που θα παρακολουθήσει. Θα στείλει δε στον σπουδαστή το πρώτο κατά σειρά μάθημα με μορφή γράμματος. Έδω θα υπάρ-

χουν και οι ανάλογες ασκήσεις. Ο σπουδαστής θα μελετήσει το μάθημα, θα λύση τις ασκήσεις και τα tests και θα τα στείλη προς διόρθωσι και βαθμολογίαν δι' αλληλογραφίας στη Σχολή. Η Σχολή δέχεται τα γράμματα και δια αυτοκινήτων της τα μοιράζει στα σπίτια των καθηγητών που θα τα διορθώσουν. Μετά την βαθμολογίαν θα κρατηθή στην καρτέλλα του σπουδαστού ή βαθμολογία του. Έτσι συνεχίζεται ή μόρφωσις και ή εκπαίδευσις των ἐνηλίκων. Ο σπουδαστής έτσι μπορεί να παρακολουθήση μαθήματα γυμνασίου και κατόπιν εξετάσεων ως «κατ' οίκον διδασχθείς» και να συνεχίση στο Πανεπιστήμιο.

Τα σχολεία αυτά έχουν πολλά και διαφόρου κατευθύνσεως μαθήματα, και διαθέτουν ένα ἄρτιο πολυπληθές προσωπικό.

Υπάρχει ένα τέτοιο σχολείο που έχει σαν κέντρα του το "Όσλο, το Κότεμποργκ της Σουηδίας, τη Ρώμη και το Λονδίνο.

Έχει δὲ 70 000 σπουδαστὰς ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι εἶναι ναυτικοὶ ποὺ συνεχίζουν καὶ ἐκπαιδεύονται σὲ διάφορα ἐγκυκλοπαιδικὰ θέματα, καὶ κυρίως στὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν ποὺ τοὺς εἶναι ἀπαραίτητες ὅπως Ἀγγλικῶν, Γαλλικῶν κτλ. Δίδουν τὶς διευθύνσεις τῶν λιμανιῶν ποὺ θὰ πιάσουν καὶ τῶν γραφείων καὶ δέχονται τὰ γράμματα ἀπὸ τὰ σχολεῖα ἀλληλογραφίας.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἐξυπηρετοῦνται χιλιάδες ἄνθρωποι ποὺ ἀδυνατοῦν νὰ παρακολουθήσουν ταχτικά καὶ ποὺ ὅμως ἔχουν τὴν θέλησιν γιὰ μόρφωσιν. Ὅταν τελειώσῃ ὁ σπουδαστὴς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ μαθήματα τοῦ γυμνασίου μπορεῖ νὰ δώσῃ εξετάσεις ὡς κατ' οἶκον διδασχθείς καὶ ἀν πετύχῃ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ χαρτί τοῦ γυμνασίου μὲ τὸ ὁποῖον μπορεῖ νὰ ἐγγραφῇ στὸ Πανεπιστήμιο καὶ νὰ συνεχίσῃ ἐκεῖ.

Μὲ τὰ σχολεῖα αὐτὰ συμπληρῶνεται ὅλος ὁ κύκλος σπουδῶν τῶν ἐνηλίκων.

Συνοψίζοντας τὰ ἀνωτέρω ἔχουμε νὰ ἐπισημάνουμε τὰ ἑξῆς:

- 1) Ἡ φροντίς τοῦ κράτους γιὰ τὴν μορφὴν αὐτὴ ἀγωγῆς εἶναι μεγάλη.
- 2) Ἡ μόρφωσις τῶν ἐνηλίκων ἐκτελεῖται μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους καὶ μέσα ἐκ τῶν ὁποίων τὸ σπουδαιότερο εἶναι ἡ τέχνη.

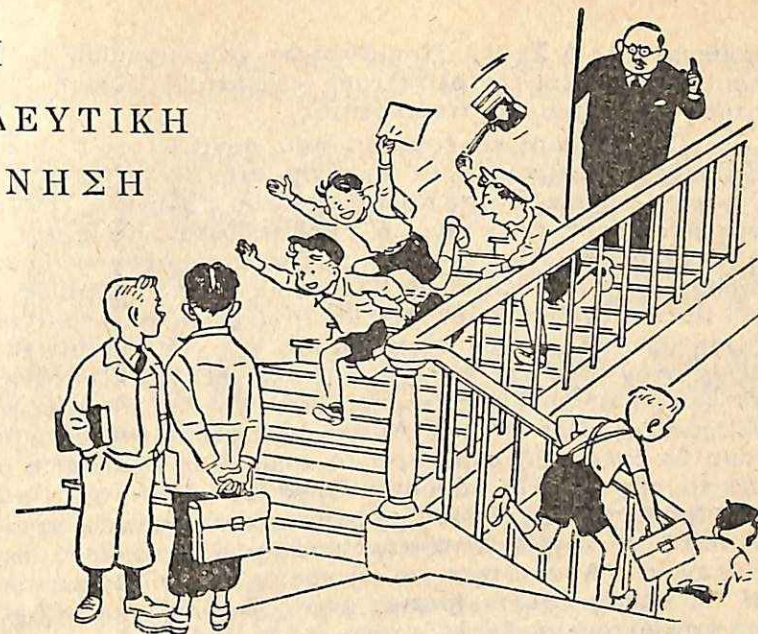
Κλείνοντας αὐτὴ τὴν κατατοπιστικὴ ἐργασία στὸν τομέα τῆς μορφώσεως τῶν ἐνηλίκων θὰ εἶχαμε νὰ θέσουμε σὰν ἐπίλογο ποὺ εὐχόμεθα νὰ γίνῃ πρόλογος μιᾶς καλῆς προσπάθειας τὸ ἐρώτημα τί θὰ μπορούσε νὰ γινόταν καὶ στὴν δική μας χώρα γιὰ τὴν μόρφωσιν τῶν ἐνηλίκων.

Ἑλένη Σαμπαζιώτου

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ

ΚΙΝΗΣΗ

Ι. ΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΑΚΑΔΗΜΙΕΣ

Α. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΣΧΟΛΗ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

Μᾶς δόθηκε πολλές φορές ἡ εὐκαιρία νὰ παρακολουθήσουμε τὴ δημιουργικὴ ἐργασία ποὺ συντελεῖται, χρόνια τώρα, στὴ Σχολὴ Νηπιαγωγῶν Καλλιθέας.

Στὸ τέλος τῆς περασμένης σχολικῆς χρονιάς παροβρεθήκαμε στὶς ἐπιδείξεις τῆς ρυθμικῆς γυμναστικῆς, ποὺ ἔγιναν στὴν αὐλὴ τῆς Σχολῆς, καὶ μὲ θαυμασμό τριγυρίσαμε στὶς οἴθουσες, ὅπου γινόταν ἡ ἐκθεσὴ τῶν ζωγραφικῶν καὶ χειροτεχνικῶν ἔργων τῶν νηπίων.

Τὸ πρόγραμμα, πάλι, τῆς χρυστουγενιιάτικης γιορτῆς τοῦ Α' Πρότυπου Νηπιαγωγείου, ποὺ, ἔγινε στὶς 20 Δεκεμβρὶ 1963, ἀποτελεῖ μιὰ μαρτυρία τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας, ὅπου δεσπόζουν ἡ ρυθμικὴ κίνησις, τὸ τραγούδι καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ οὐθορμησία.

Στὶς ἐπιδείξεις τῆς ρυθμικῆς γυμναστικῆς ποὺ προσελασκεύαστηκαν ἀπὸ τὶς παιδαγωγοὺς τῶν Προτύπων Νηπιαγωγείων Κα Εἰρήνη Καρρᾶ-Βλαχοῦση, Κα Ἀντωνία Κασαλιᾶ καὶ Δίδα Μαρία Παπουλῆ, μὲ τὶς ὑποδείξεις τῆς Καθηγήτριας τῆς Ρυθμικῆς Γυμναστικῆς σὲ ἄλλα ἰδρύματα Κας Μανθούλη, τὰ νήπια κατάπληξαν τοὺς θεατὲς μὲ τὴν ἁρμονία τῶν σωματικῶν κινήσεων τοὺς—ποὺ ἀποτελοῦσαν ἐκφράση κάποιου συναισθήματος καὶ κάποιου ψυχικοῦ σκιρτήματος—καὶ μὲ τὴν ὑποταγὴ τοῦ ἀτομικοῦ στὸν ὁμαδικὸ ρυθμό.

Στὶς ἐκθέσεις τῶν ζωγραφικῶν καὶ χειροτεχνικῶν ἔργων τῶν νηπίων—στὸ κεντρικὸ χτίριο καὶ στὰ παραρτήματα—θαυμάσαμε τὴν πολυεῖδειαν τῶν ὕλικων, τῶν ἐργαλείων καὶ τῶν τεχνοτροπιῶν τῆς νηπιακῆς μορφοπλασίας. Μπροστὰ στὰ ἔργα ζωγραφικῆς μὲ τὰ δάχτυλα, μὲ νερομπογιές, μὲ κιμωλία, μὲ κραγιόνια, καὶ στὰ ἔργα πλαστικῆς μὲ πηλό, μὲ πλαστιλίνη, μὲ χάρτινο πολτό, μὲ πριονίδια καὶ μὲ γύψο, στερεώθηκε μέσα μας ἡ πε-

ποίηση πώς ή Σχολή Νηπιαγωγών χρησιμοποιεί πολύ την τέχνη για το λουλούδι και την όλοπλευρη—σωματική, ψυχική και πνευματική—ανάπτυξη της νηπιακής ατομικότητας.

Η δημιουργική εργασία που συντελείται στη Σχολή Νηπιαγωγών Καλλιθέας, έχει την κύρια πηγή της στην ακάματη δραστηριότητα της Δευ-θύντριας της Κας Τότας Κυριαζοπούλου Βαληνάκη. Παισιωμένη από ικανές συνεργάτισσες, όπως είναι η Υποδιευθύντρια Κα Ελένη Μιχαλοπούλου και η Κα Ειρήνη Καρρά—Βλαχούση, αντίξια διάδοχος της Αικατερίνης Λασκα-ρίδου και της Κας Μυροίνης Κλεάνθους· Παπαδημητρίου, μόχθησε και μοχθεί για την ανάπτυξη του μοναδικού τούτου εκπαιδευτικού ιδρύματος για τη μόρ-φωση των Έλληνίδων Νηπιαγωγών και για την ανάπτυξη της παραμελη-μένης στον τόπο μας προσχολικής αγωγής. Με εύριττη γενική και παιδα-γωγική μόρφωση, όπως τεκμηριώνεται και από το πρόσφατο έκδομένο σύγ-γραμμά της «Προσχολική Αγωγή· Θεωρία. Μέθοδοι», στο οποίο πολύ σύν-τομα θα αφιερωθή εύρη κριτικό σημείωμα, δραστήριο μέλος της Έθνικής Επιτροπής της Παγκόσμιας Οργάνωσης για την Προσχολική Αγωγή, αντιπρόσωπος της Χώρας μας σε πολλά διεθνή συνέδρια για την Προ-σχολική Αγωγή, έχει να παρουσιάσει πλούσιο έργο, οργανωτικό και παι-δαγωγικό: Αγωνίστηκε για τη προαγωγή του Διδασκαλείου Νηπιαγωγών σε Ανώτερη Σχολή, Ισοτίμη με τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες. Φρόντισε για τον εύπρεπισμό και έξωραϊσμό των παλιών διδασκτριών. Ενέργησε για τη στέγαση των Πρότυπων Νηπιαγωγείων σε νέα διδαστήρια και για τον έφοδιασμό τους με όλο το απαραίτητο για τη λειτουργία ενός σύγχρονου Νηπιαγωγείου υλικό. Έξασφάλισε όλες τις προϋποθέσεις για την άρτια παιδαγωγική κατάρτιση των μελλοντικών νηπιαγωγών. Μυώνοντας τις σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους αποβλέπει στο συγκερασμό των ιδεών και μεθόδων του Froebel, της Montessori, του Decroly, του Claparède, σε μια νέα μέθοδο προσαρμοσμένη στην ελληνική πραγματικότητα.

Δείγματα αυτής της προσπάθειας είναι οι διάφορες έκδηλώσεις της πλούσιας σχολικής ζωής—ανάμεσά τους κορυφαία θέση κατέχουν οι γιορ-τές και οι καλλιτεχνικές εκθέσεις των νηπιακών έργων—μέσα στη Σχολή Νηπιαγωγών. Ο θαυμασμός που προκάλεσαν μέσα μας μας παρορμάει να συγχαρούμε και από τις στήλες αυτές την κ. Τότα Κυριαζοπούλου—Βα-ληνάκη και τους αξίους συνεργάτες της.

Γ. Α. Βασδέκης

Α. ΖΑΡΙΦΕΙΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ

Η νέα χρονιά ήμποτε κάλλιστα να θεωρηθή για την Ακαδημία μας ως ή άπαρχή μιας άόκνου προσπάθειας για δημιουργία, με πρωτεργάτη τον άεικίνητο νέο διευθυντήν μας κ. Γ. Ρούσκαν, του όποιου ή έντονη προ-σωπικότητα, έχει άφήσει—παρ' όλο το βραχύ διάστημα της έδω παρουσίας του—την σφραγίδα της, στο έμψυχο και άψυχο υλικό της Ακαδημίας μας.

Τά πάντα διαπνέονται από τον άνεμον της αίσιοδοξίας και της και-νοτομίας.

Είναι δέ γεγονός άναμφισβήτητο, ότι οι καινοτομίες, που έγιναν, ήταν άπολύτως άναγκαίες και έπιβεβλημένες.

Μέσα σε βραχύτατο χρονικό διάστημα—μόλις τριών μηνών—έχουν γίνει πάρα πολλά και υπάρχουν πολύ εύνοϊκές προοπτικές για περισσό-τερα έργα.

Τό οίκοτροφέιο των σπουδαστριών έχει εύπρεπισθή και συγχρονισθή

κατά ένα άξιοθαύμαστο τρόπο. Έκτός των άλλων οι έπενδύσεις των πα-τωμάτων με μουσαμάδες, δίδουν στους θαλάμους την έντύπωση ενός συγ-χρόνου σπιτιού.

Υπάρχουν άκόμη, πλουσιώτατες βιβλιοθήκες, μία για τις σπουδά-στριες και μία για τους σπουδαστές, με πολλά βιβλία, όπου ήμποτε κά-νεις να κατατοπισθή πάνω σ' όλους τους τομείς της Παιδαγωγικής Έπι-στήμης.

Στη διάθεση των σπουδαστριών υπάρχουν: αίθουσα άναγνωστηρίου, αίθουσα οίκοκυρικών, αίθουσα στεγνωτηρίου, λουτρό, εργαστήριο, αί-θουσα ύποδοχής και έστιατόριο.

Υπάρχει Άγροκήπιον έκ δώδεκα στρεμμάτων, τό όποϊον τώρα θα γίνη πρότυπον, διά τους άγρότες της Άνατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Τό συσσίτιο ύγιεινό και άφθονο λειτουργεί τρίς ήμερησίως δι' όλους μας, στο θαύμασιο έστιατόριό μας.

Και κάτι που γίνεται για πρώτη φορά.

Έκτός των ύπευθύνων καθηγητών, στην διαχείριση του συσσιτίου συμμετέχουν και σπουδασταί, οι όποϊοι ήμπορουν να έλέγχουν τά έξοδα και έσοδα του συσσιτίου.

Υπεύθυνοι σπουδασταί υπάρχουν και στην άποθήκην τροφίμων. Η ένεργός συμμετοχή των σπουδαστών σε ύπεύθυνες εργασίες, άποτελεί έκδηλωση της τιμιότητας που έμπνέεται τώρα, με τον σκοπόν να είναι τά πάντα τίμια και καθαρά άφ' ενός, και άφ' έτέρου να προετοιμάζονται οι σπουδασταί στις μελλοντικές ύποχρεώσεις, που συνεπάγεται τό λειτούρ-γηγα του διδασκάλου.

Η βιβλιοθήκη, τό συγχρονισμένον ύπόστεγον γυμναστικής, τά γυμνα-στικά όργανα, τό χοιροστάσιον, τό χειροτεχνικόν εργαστήριο, άριστα ώρ-γανωμένα κρατούνται υπό ύπευθύνων ομάδων σπουδαστών και παρατη-ρείται παντού τάξη, εύπρέπεια και άυτοδιόκιση. Άλλαγή ύπάρχει έπίσης και στον τρόπο διδασκαλίας των διαφόρων μαθημάτων μας. Περισσότερη δουλειά και περισσότερη όρεξη.

Τό μάθημα της ψυχολογίας γίνεται έξαιρετικά ένδιαφέρον με τις παρατηρήσεις των παιδιών που παρουσιάζουν προβλήματα από ψυχολο-γικής πλευράς, με την κατάρτιση ψυχογραφημάτων, με διάφορες εργα-σίες μας, πάνω σε βασικά θέματα της ψυχολογίας, με τά έπιστημονικά tests και με την ίδρυση ψυχολογικού εργαστηρίου. Αυτό που συμβαίνει με την ψυχολογία, συμβαίνει και με όλα τά μαθήματα που διδάσκονται από τους σεβαστούς μας καθηγητάς στο όμορφο κτίριο της σχολής μας, και από τους ύποδιευθυντάς μας κ.κ. Μ. Γάκην και Γ. Ξέκαλον.

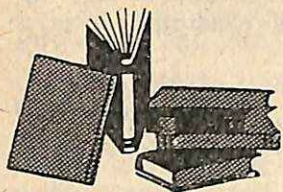
Τό μάθημα όμως που γίνεται μ' ένα έντελώς καινούργιο και έπιμε-λημένο τρόπο είναι ή Εϊδική Διδακτική.

Με την έναρξιν της νέας χρονιάς, άρχισαν οι πρακτικές άσκήσεις από τους δευτεροετείς σπουδαστάς και σπουδαστρίδας.

Υπάρχουν ώρες θεωρητικής διδασκαλίας και ώρες πρακτικής έφαρ-μογής.

Έτσι μία φορά την εβδομάδα γίνεται ύποδειγματική διδασκαλία υπό του κ. Διευθυντού μας, και των παιδαγωγών μας, ή υπό διδασκάλου του Πρωτύπου Δημοτικού Σχολείου της Ακαδημίας μας, και συχνά ύποδει-γματική υπό σπουδαστού ή σπουδαστρίδας δια κλήρου.

Καθημερινώς δέ διδάσκουν έπτά σπουδασταί και σπουδάστριες, έπα-κολουθεί δέ κριτική ένώπιον όλων.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Γιάννη Βράχα: "Ετσι ζούμε στο χωριό μας, τὰ Ψιανά Εύρυτανίας. Ίστορία — Λογογραφία. Ἀθήναι 1964. (Σελίδες 1—91).

I

1. Ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος Βράχας μὲ τὴν γνωστὴν οἰσθητικὴν Πατριδο-λατρίαν ἔφερε εἰς φῶς διὰ τῆς ὡς ἄνω πατριδογνωστικῆς συγγραφῆς τοῦ ἑνα κομμάτι ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς γενέθλιας γῆς του, ἑνα κομμάτι προσφιλὲς τὸ ὅποιον ἀνέσυρε μέσα ἀπὸ τὸν ἀπέραντο βυθὸ τοῦ χρόνου.

Ἀπὸ τὸ μαγικὸ χωρὶ τῆς παιδικῆς μνήμης, ποὺ φωτίζονταν ἀπὸ τὴ λάμψη τῆς φωτιᾶς πλάϊ σὸ τζάκι κατὰ τὰ βράδια τοῦ χειμῶνα, μὲ συντροφιά τῇ μορφῇ τοῦ Μπαρμπασπύρου (τοῦ Σπύρου Κοντοθανάση) ποὺ διηγότανε παλιὲς ἱστορίες τοῦ χωριοῦ, ἀπὸ τὸν μαγικὸ, ναί, αὐτὸν χωρὶ τῆς παιδικῆς μνήμης του ξεπῆδησε μίαν νοσταλγία Πατριδογνωστικὴ, μίαν νοσταλγία τοῦ ναί... ποὺ τὴν συνοδεύει ἡ γνωστὴ ἀπέραντη μορφή τῆς ἀγάπης του γιὰ τὸ χωριό του.

"Ετσι.

Μέσα στὸ διάβα τοῦ χρόνου:

ξανάζησαν στὴ θύμησή του τὸ ρυτιδωμένο πρόσωπο τοῦ Μπαρμπασπύρου.

ξανάζησαν τὰ παλιὰ γκρεμισμένα σπίτια τῆς γενέθλιας γῆς του.

ξανάζησαν θύμησης ἀπὸ τίς χριστουγεννιάτικες καὶ Πασχαλινὲς γιορτὲς τοῦ χωριοῦ του.

ξανάζησαν τὰ παλιὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ χωριοῦ του.

ξανάζησαν οἱ παλιοὶ κυνηγοὶ καὶ τὰ κυνήγια τους.

ξανάζησαν τὰ προξενιά καὶ τὰ γλέντια τὰ παλιὰ ποὺ κυριαρχοῦσαν στὴν παλιὰ ἀτμόσφαιρα τοῦ χωριοῦ του καὶ γενικά:

Στὴν Α' τάξη τοῦ Πολυθεσίου Προτύπου ἐφαρμόζεται ἡ μέθοδος Decroly ὑπὸ τὴν ἄμεση ἐπίβλεψη τοῦ κ. Διευθυντοῦ μας, στὸ δὲ Μονοθέσιο ἡ Ἀναλυτικοσυνθετικὴ μέθοδος.

"Ετσι ἡ κατάρτιση τῶν σπουδαστῶν γίνεται πιὸ ἀποδοτικὴ, ὥστε νὰ δυνηθοῦν ἀργότερα, ὅταν θὰ κληθοῦν στίς ἐπάγγελματις τοῦ λειτουργήματός των, νὰ εἶναι ἀπόλυτα καταρτισμένοι.

Πνευματικὸς φάρος τῆς Περιοχῆς μας, ἡ Ἀκαδημία τῆς πόλεώς μας ἄρχισε νὰ δίδῃ κάθε Τετάρτη διαλέξεις πρὸς τοὺς σπουδαστὰς ἀπὸ τοὺς συσπουδαστὰς των καὶ τὸ προσωπικόν, καὶ μίαν φορὰ τὸ μῆνα πρὸς τὸ κοινόν. "Ετσι τὸ πνευματικόν αὐτὸ ἴδρυμα ἐπιτελεῖ τὸ ἔργον του κατὰ ἕναν ἀξιοθαύμαστο τρόπο, ἀποβαίνοντας ἐστὶα πολιτισμοῦ καὶ πνεύματος, ἐτοιμάζοντας τοὺς αὐριανοὺς διδασκάλους, προσπαθώντας νὰ δημιουργήσῃ ἀνθρώπους, μὲ ἀνθρωπισμὸ καὶ ἡμερότητα, ἀπολύτους, ἀνωτέρους, εὐσυνειδήτους, μορφωμένους, ποὺ θὰ ἀναλάβουν τὸ πηδάλιο τοῦ "Εθνους μας καὶ θὰ τὸ ὁδηγήσουν πρὸς εὐτυχέστερες ἡμέρες.

Βασιλικὴ Βαφειάδου

ξανάζησε στὴ θύμησή του ἕνα παρελθόν μὲ μίαν γλυκόπικρη γεύση.

"Ἀς τὸν παρακολουθήσουμε ὅμως λεπτομερέστερα μέσα στὴν Πατριδογνωστικὴ αὐτὴ ἐξόρμησή του.

Καὶ ἐν πρώτοις ἀναρωτιέται:

II

«Γιατί μίαν μόνη Γῆς γωνιά,
ὅπου κι ἂν πάει κανεὶς θυμᾶται;»

Καὶ ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος.

«Μ' ἄρᾷ ποὺ γράφω γιὰ τὸ μικρό, τὸ φτωχὸ μου τὸ χωριό καὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους του.

Θέλω νὰ παρουσιάσω τὴν ἱστορία τοῦ χωριοῦ μου, ὅπως τὴν ἄκουσα καὶ τὴν ἔζησα.»

(Βράχα, Αὐτόθι σελ. 5)

Καὶ ἀρχίζει τὴν περιγραφὴ τῆς ἱστορίας τοῦ χωριοῦ του ἀπὸ τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια.

Δηλαδή,

"Εδῶ καὶ δυόμιση χιλιάδες χρόνια

«Ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔσβυσε ὁ χρόνος καὶ οἱ αἰῶνες εἶναι:»

Τὸ Βασίλειο τοῦ Εὐρύτου

Ὁ Εὐρυτος σὰν μεγάλος ἥρωας ποὺ ἀποθανάτιστηκε, ἐνῶ τὸ ὄνομά του τὸ πῆρε ὁ Δῆμος καὶ ὁ Νομός.

Νομός Εὐρυτανίας

Τὸ βασίλειον τοῦ Εὐρύτου ἐκτεινότανε ὡς τὴν Αἰτωλία, Φθιώτιδα καὶ τὸν Ἀσπροπόταμο.

Ὁ Εὐρυτος δοξάστηκε γιὰ τὴ μάχη ποὺ ἔδωκε μὲ τοὺς Γαλάτας στὰ 278 π.Χ. (Βράχα, Αὐτόθι σελ. 10)

Ἰδοὺ... μίαν περιληπτικὴν διατύπωσιν γύρω ἀπὸ τὴν προϊστορία τοῦ χωριοῦ του:

Καὶ ἐρωτᾷ ἤδη καὶ ἡ ταπεινότης μας ἀπὸ παιδαγωγικῆς πλευρᾶς.

Τὸ ἱστορικὸ αὐτῆς τῆς προϊστορίας τοῦ χωριοῦ δὲν θὰ μπορούσε ἄραγε νὰ γίνῃ καί:

Πατριδογνωστικὸν ἀνάγνωσμα

Γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου τὰ ὁποῖα ἀντὶ νὰ ἀσχοληθοῦν σὲ μάθημα τῆς ἱστορίας μὲ τὴν ἱστορία τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων—ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς τὴν σχολικὴν μας πραγματικότητα—νὰ διαβάσουν ἀπὸ τὸ Πατριδογνωστικόν Ἀναγνωστικὸν τοὺς μερικὰ κεφάλαια ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ χωριοῦ τους, σὰν αὐτὰ ἐπὶ παραδείγματι:

1) Στὰ χρόνια τὰ παλιὰ τοῦ Βασιλεῖα τῆς Εὐρυτανίας:

Εὐρύτου

Κάτι σὰν παραμῦθι.

Κάτι σὰν ἱστορία κάποιας παλιᾶς μάγισσας γιὰ τὸ πρόωρα πεθαμένο ἀγόρι τοῦ Βασιλεῖα Εὐρύτου.

2) Τὸ βουνὸ τοῦ χωριοῦ μας:

Τὰ Κοκκάλια.

Κάτι σὰν ἀπομεινάρι στὴ θύμησή μας, μέσα στοῦ χρόνου τὸν ὠκεανὸ γιὰ τὰ κόκκαλα τῶν ἡρωϊκῶς πεσόντων παλληκαριῶν τοῦ Βασιλεῖα Εὐρύτου, ὅταν πολέμησε μὲ τοὺς Γαλάτας.

III

Θά ἐρωτήσουν ὅμως ἤδη ἐπεμβαίνοντες μὲ τὴ σειρά των καὶ οἱ ἀναγνώστες τῶν γραμμῶν αὐτῶν τῆς ταπεινότητός μας.

Καλὰ καὶ ὥραϊα ὅλα αὐτά.

Ποιὸς ὅμως θὰ συντάξῃ τὰ διάφορα κεφάλαια ποὺ θὰ συνθέτουν τὴν προβολὴ τοῦ Πατριδογνωστικοῦ ἐκείνου Ἀναγνωστικοῦ τὸ ὁποῖον θὰ προορίζεται γιὰ τὰ παιδάκια ἀπὸ τὰ Ψιὰνὰ τῆς Εὐρυτανίας;

Ἀπαντῶμεν:

Ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος Βράχας προσέφερε ἤδη ἀρκετὸν ὕλικὸν σὰν θύμηση ἱστορικῇ γύρω ἀπὸ τὴ γενέθλια γῆ του.

Ἐν συνεχείᾳ καὶ μὲ τὴν πρώτην εὐκαιρίᾳ ὁ ἴδιος μὲ τὸν Σύλλογο τῶν συναδέλφων τοῦ σχολείου τοῦ χωριοῦ του θὰ δουλέψουν καὶ γιὰ τὴν προβολὴ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου σέ:

Πατριδογνωστικὸ λογοτεχνικὸ ἀνάγνωσμα.

Ἀνάλογα μὲ τὴν ψυχικότητα τῶν παιδιῶν τῶν διαφόρων τάξεων τοῦ λαϊκοῦ Σχολείου τῆς Γενέθλιας Γῆς των.

Ἄς εἶναι δὲ βέβαιοι ὅτι ὁ Ἐπιθεωρητὴς τῆς Περιφέρειας των θὰ τοὺς συγχαρῇ ἐγκαρδίως καὶ θὰ τοὺς προσέξῃ ἰδιαίτερως γιὰ τὴν καινούργια Πατριδογνωστικὴ μορφή τῆς ἐργασίας των.

Ἐννοεῖται ὅτι τὸ Πατριδογνωστικὸν αὐτὸ Ἀναγνωστικὸν θὰ εἶναι πλουτισμένον εἰκονογραφικὰ καὶ μὲ διάφορα κεφάλαια παρμένα ἀπὸ τὴν ἱστορίᾳ τοῦ χωριοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὡς π.χ. τὸ ἐξῆς:

Καλλιακούδα

Ἐκεῖ ποὺ βρόντηξε τὸ καρυοφίλι στὰ 1823 ἔναντι τῶν Τούρκων.

Καθὼς καὶ ἄλλα κεφάλαια παρμένα:

ἀπὸ τὸ τοπεῖο τοῦ χωριοῦ

ἀπὸ τὰ ἱερὰ σκηνώματα τοῦ χωριοῦ, καθὼς καὶ

ἀπὸ τὰ διάφορα ἔθιμα καὶ ἔθιμα.

Ἐπὶ παραδείγματι:

1) Τὸ τοπεῖο τοῦ χωριοῦ μας

Βουνά, λόφοι, ρεματιές, πλαγιές, βράχια.

2) Ἡ Ἐκκλησίᾳ τοῦ χωριοῦ μας, ἡ Εὐαγγελιστριά μας.

3) Τὰ γαμήλια ἔθιμα τοῦ χωριοῦ μας (ἰδίως τραγούδια παλιά καὶ γάμοι, τῆς ξενιτειᾶς).

4) Τύποι τοῦ χωριοῦ μας, π.χ. βιογραφία τοῦ Μπαρμπασπύρου (Σπύρου Κον., τοθανάση).

5) Τὸ Σχολεῖο τοῦ χωριοῦ μας κ.λ.π.

IV

Ἐτελειώσαμε...

Θὰ ἦτανε εὐχῆς ἔργον, ἐὰν ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ τῆς Εὐρυτανίας ἀποκοτοῦσε μὲ τὴ συνεργασία ὅλων τῶν συναδέλφων τῶν διαφόρων λαϊκῶν σχολείων τὸ γενικώτερον:

Πατριδογνωστικὸν Ἀναγνωστικόν, τὸ ὁποῖον θὰ περιελάμβανε:

Τοὺς θρύλους, τοὺς ἀγῶνες, τὰ ἔθιμα καὶ τὰ ἔθιμα καὶ γενικὰ τὴν εἰκόνα ὁλοκλήρου τῆς μορφῆς τοῦ: Λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Νομοῦ Εὐρυτανίας.

V.

Πάντως:

Ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος Βράχας εἶναι ἄξιος θερμοτάτων συγχαρητηρίων, ὅτι ὡς ἄνω συγγραφεὺς τοῦ καίτοι ὑπηρετῶν εἰς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος γενεθλίας Γῆς του, δίδει ἓνα μεγάλο ἐρέθισμα ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἐκμεταλλεῖται ὁ ὕλικὸν διὰ τὴν σύνταξιν καὶ τοῦ Πατριδογνωστικοῦ Ἀναγνωστικοῦ τῆς Γῆς του.

Εὐριπίδης Σούρλας

ΓΕΩΡ. Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗ

1. ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

Γιὰ τοὺς λειτουργοὺς Στοιχειώδους, Μέσης καὶ Ἑπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως.

2. ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

Γιὰ τοὺς Νέους 12 - 20 ἐτῶν Μαθητὰς, Γυμνασίων ὅλων τῶν τύπων, τεχνικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν Σχολῶν.

3. ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

Γιὰ τοὺς μαθητὰς Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως τῶν Δημοτ. Σχολείων.

ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΠΡΟΧΩΡΕΙ

Γ. ΜΑΥΡ.

Διηγήματα πρωτότυπα, συναρπαστικά, διδακτικά,

ΩΦΕΛΙΜΑ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΠΑΙΔΙ

Ζητήστε το ἀπὸ τὰ Βιβλιοπωλεῖα καὶ τοὺς πλασιέ.

Κεντρικὴ διάθεσι Β. ΚΑΜΗΤΣΗΣ, Σόλωνος 83

Τηλ. 625.508 - ΑΘΗΝΑΙ

Εἰς τὰς ἐπαρχίας ἀποστέλλεται ἐλεύθερο ταχ. τελῶν, ἐφόσον ἀποσταλῇ τὸ ἀντίτιμον ἐκ Δραχ. 50

ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΜΠΑΛΟΥΡΗ
Διευθυντρίας τοῦ Πρωτ. Δημοτ. Σχολείου τῆς Παιδαγ. Ἀκαδημίας
Ἀρσακείου Ψυχικοῦ.

ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

1. Γυμνάσματα Γραμματικῆς διὰ τὴν Δ'. τάξιν Δημοτικοῦ Δογ. 12
2. Ἀσκήσεις καὶ Προβλήματα Ἀριθμητικῆς διὰ τὴν Γ'.
τάξιν Δημοτικοῦ » 15
3. Ἀσκήσεις καὶ Προβλήματα Ἀριθμητικῆς διὰ τὴν Δ'.
τάξιν Δημοτικοῦ. Ἔκδ. «ΝΙΚΗ». » 12
4. Ἀσκήσεις καὶ Προβλήματα Ἀριθμητικῆς διὰ τὴν Ε'.
τάξιν Δημοτικοῦ » 25
5. Ἀσκήσεις καὶ Προβλήματα Ἀριθμητικῆς διὰ τὴν ΣΤ'.
τάξιν Δημοτικοῦ » 30

* Ἀπαντα εἰς 170 μαθήματα, διὰ τὴν πλήρη καὶ καθημερινὴν διδασκαλίαν τῶν ἀνωτέρω μαθημάτων, με συστηματικὴν κατά-
ταξιν τῆς διδακτέας ὕλης.

Κεντρικὴ Παρακαταθήκη παρὰ τῇ ἰδίᾳ
Τηλέφωνον 962.101

